

Wuj chrij ri xquibanala' ri apóstoles

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuk'alajsaj chkawech ri achique xquibanala' ri apóstoles, tek ri Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki' y xbe el chila' chicaj. Re wuj re' xtz'ibex ruma San Lucas ri xtz'iban chuka' ri Evangelio San Lucas, rumari' chi ri nabey mocaj chare re wuj re' nubij: Chupan ri nabey wuj ri xintz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo. Re wuj re' nubij chuka' tek ri apóstoles c'a quimolon na qui' pa tinamit Jerusalem, can xka wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. Y tek quic'ulun chic ri Lok'olaj Espíritu, can xebe c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'lo colotajic chique ri winek, can achi'el ri xchilabex ca chique ruma ri Jesús. (Hch. 1.8).

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 3 chare ri tanaj 8, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic tek xtz'ucutej ri iglesia ri chiri' pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 8 mocaj 4 y napon c'a pa mocaj 25 chare ri tanaj 12, nubij ri achique xquiben ri apóstoles tek xebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares ri yec'o chunakajal ri ruwach'ulef Israel.

Ri tanaj 13 napon c'a pa mocaj 28 chare ri tanaj 14, nubij tek ri Pablo xbe ri nabey mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 35, nubij tek xquimol qui' ri apóstoles quiq'ui ri ancianos ri yec'o pa Jerusalem, riche (rixin) chi niquich'ob wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri ma ye israelitas ta ri yeniman ri Dios.

Ri tanaj 15 mocaj 36 y napon c'a pa mocaj 22 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Pablo xbe pa rucamul chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri acuchi (achique) xk'ax wi ri nabey mul. Y xutzijoj chuka' ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares.

Ri tanaj 18 mocaj 23 y napon c'a pa mocaj 16 chare ri tanaj 21, nubij tek ri Pablo xbe ri rox mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Ri tanaj 21 mocaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 28, nubij tek ri Pablo xchapatej cuma ri aj k'atbel tak tzij ri pa Jerusalem. Xchapatej ruma nutzijoj ruch'abel ri Dios y xuc'uex chiquiwech ca'i' ox'i' aj k'atbel tak tzij y pa ruq'uisbel xuc'uex c'a pa Roma riche (rixin) chi xk'at tzij pa ruwi'.

Ri Lok'olaj Espíritu tzujun (sujun) ca

1 ¹Nimalaj Teófilo,^a chupan c'a ri jun wuj ri xintz'ibaj el chawe nabey, ntz'iban c'a el ri samaj ri xutiquiriba' ca rubanic ri Jesús, y ri xutiquiriba' chuka' ca ruc'utic chiquiwech ri winek. ²Y xutanaba' ca rubanic chupan ri k'ij tek Riya' xbe chila' chicaj.^b Pero tek Riya' c'a ma jane nibe ta el chila' chicaj, riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri ru'apóstoles ri ye rucha'on, ri rajawaxic chi niquben ca, tek Riya' xtibe.^c ³Y Riya' can xutij pokon, y xcamisex. Pero tek Riya' c'astajnek chic pe, xuc'utula' c'a ri' chiquiwech.^d Cawinek k'ij ri xubanala' queri'. Y c'o nic'aj chic ri xubanala' riche (rixin) chi netamex chi can q'ues wi. Y c'o c'a chuka' ri xubila' chique chrij ri rajawaren ri Dios.

⁴Y c'o c'a jun bey tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles quimolon qui', ri Jesús xubij chique: Quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit Jerusalem,^e y tiwoyobej ri nbin chiwe; tiwoyobej c'a ri rutzujun (rusujun) pe ri Nata' Dios chi can xtuya' wi c'a chiwe.^f ⁵Ruma riyix iwetaman chi ri Juan riq'ui ya' xeruben wi bautizar ri winek. Yac'a riyix, pa ca'i' oxi' k'ij apo, riq'ui ri Lok'olaj Espíritu xquixban wi bautizar,^g xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin el chila' chicaj

⁶Y ri quimolon c'a qui' xquic'utuj c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿la ma ya ta c'a k'ij re' tek nabey chake riyoj israelitas chi nic'oje' chic jun bey ri k'atbel tzij pa kak'a'? xecha' chare.

⁷Yac'a ri Jesús xubij chique: Pa ruk'a' c'a ri Nata' c'o wi achique tiempo xtibanatej ri', y ma rajawaxic ta chi niwetamaj^h riyix. ⁸Xaxu (xaxe wi) c'a tiwetamaj, chi tek ri Lok'olaj Espíritu xtika pe pan iwi', xtic'ul c'a ri uchuk'a', y xquinik'alajsaj chique ri winek pa tinamit Jerusalem, y chique ri winek ri yec'o pa nic'aj chic tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea y pa rucuenta ri Samaria, y chique chuka' quinojel ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.

⁹Y can xu (xe wi) chic c'a ri ch'abel ri' ri xubij ca. Y ri yec'o riq'ui ri Jesús chiri', can niqitzu' c'a tek xyacatej el chiquiwech pa cak'ik', y xoc el pa jun sutz', y ma xquitz'et ta chic. ¹⁰Y ri apóstoles can c'a quitzuliben na c'a el ri xbe chicaj. Tek c'a xquina' xebec'ulun pe ye ca'i' achi'el achi'a' quiq'ui, ri ye quicusan sek tak tziek. ¹¹Y riye' xquibij c'a chique ri ye ru'apóstoles ca ri Jesús: Achi'a' ri yixpe pa Galilea, ¿achique ruma tek yixtzu'un chicaj? Re Jesús re xitz'et chi xbe chicaj re wacami, xa can xtipe chic jun bey. Y can achi'el re xuben el re xbe, can queri' chuka' xtuben tek xtipe chic,ⁱ xecha'.

^aLc. 1.3. ^b1 Ti. 3.16. ^cMt. 28.19; Mr. 16.15; Jn. 20.21. ^d1 Co. 15.5. ^eLc. 24.49. ^fJn. 14.16, 26; 15.26; 16.7. ^gHch. 11.16. ^h1 Ts. 5.1. ⁱAp. 1.7.

Ri Matías xoc apóstol pa ruq'uexel ca ri Judas

¹²Y ri apóstoles xe'el c'a pe chiri' pa ruwi' ri juyui' ri Olivos rubi', y xetzolin pa tinamit Jerusalem. Ri juyui' Olivos xa ma nej ta c'o wi chare ri Jerusalem, xa achi'el pa jun kilómetro. ¹³Y tek xe'apon c'a, xejote' el ri pa ruca'n tanaj (wik) jay ri acuchi (achique) ri can yec'o wi pe ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri Andrés, ri Felipe, ri Tomás, ri Bartolomé, ri Mateo, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix Zelotes chique, y ri Judas^r ri rach'alal ri Jacobo. ¹⁴Y quinojel riye' can junan quiwech quibanon y can ma yetane' ta chi niqubien orar, ye cachibilan ri ixoki', y chuka' ri María ri rute' ri Jesús, y ri ye rach'alal^k ri Jesús.

¹⁵Y jun c'a chique ri k'ij ri' tek quimolon c'a qui' achi'el xa ye ciento veinte kach'alal, ri Pedro xpa'e' anej chiquiwech, y xubij c'a chique: ¹⁶Wech aj Israel, ri jun ka-rey ri xc'oje' ojer ca ri xubini'aj David, rutz'iban c'a ca ri ch'abel ri xeruya' ri Lok'olaj Espíritu' pa ránima. Chupan c'a ri wuj ri rutz'iban ca riya', c'o c'a ri nubij chrij ri Judas^m ri xoc uc'uey bey quiche (quixin) ri winek ri xebe chuchapic ri Jesús. Can queri' wi c'a c'o chi xbanatej.ⁿ ¹⁷Y ri Judas^o ri' can xoc wi kachibil, y xsamej c'a chkacojol. ¹⁸Y riq'ui ri puek ri xuc'ul ruma xujech el ri Jesús, riq'ui ri puek ri' xlok'bex wi jun ulef. Ri Judas xucamisaj ri!^p Riya' xbec'hique' pe ruwi', y ronojel ri rupan c'a quela' xeka wi, tek xka pan ulef. ¹⁹Y quinojel c'a ri winek aj Jerusalem xquetamaj, y rumari' tek Acéldama xbix chare ri ulef ri'. Ntel chi tzij jun ulef riche (rixin) quic!^q ²⁰Rumari' bin ca chupan ri wuj ri Salmos rubi':

Man ta jun c'a xtic'oje' chupan ri rachoch,
xa xtimalix ta ca.^f

Y chuka' nubij:

Xa xtoc ta jun chic ruq'uexel riche (rixin) chi nipa'e' ca chuwech ri rusamaj,^s nicha'.

²¹Rumac'ari', can rajawaxic c'a chi nikacanoj jun ruq'uexel, pero can ya ri chiquicojol ri achi'a' ri can ronojel tiempo yec'o pe kiq'ui, y ri can ye benak wi kiq'ui tek xc'oje' ri Ajaf Jesús. ²²Jun chique ri can yec'o pe kiq'ui tek xban bautizar ri Jesús ruma ri Juan, y can c'o kiq'ui tek xbe ri Jesús chila' chicaj. Yari' ri tikacha'. Y can rajawaxic c'a chi riya' nuk'alajsaj junan kiq'ui riyoj achique rubanic tek ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe.

²³Y yac'ari' tek xquiya' apo quibi' ye ca'i'. Xquiya' apo rubi' ri José ri nibix Barsabás chare y nibix chuka' Justo chare, y xquiya' chuka' apo rubi' ri Matías. ²⁴Y xquiben c'a orar, quere': Ajaf, riyit ri natz'et ri cánima quinojel, tac'utu' c'a chkawech achique c'a chique re ye ca'i' achi'a' re' ri acha'on, ²⁵riche (rixin) chi ntoc ca apóstol pa ruq'uexel ri Judas, y nipa'e' chuwech ri samaj. Ruma ri Judas xa xuya' ca ri samaj, ruma ri itzel ri xuben. Y wacami riya' xapon yan chupan ri lugar ri can c'o chi napon wi, xecha'.

^jJud. 1. ^kMt. 13.55. ^l2 S. 23.2. ^mJn. 18.3. ⁿSal. 41.9. ^oLc. 6.16. ^pMt. 27.5, 7.
^qMt. 27.8. ^rSal. 69.25. ^sSal. 109.8.

²⁶Y xesaquin c'a, y ya c'a ri Matías ri xkajben chi nic'oje! ca pa ruq'uexel ri Judas riche (rixin) chi ntoc cachibil ri julajuj apóstoles.

Ri k'ij tek xka pe ri Lok'olaj Espíritu

2 ¹Y tek xoka c'a ri k'ij riche (rixin) ri quinimak'ij ri israelitas ri Pentecostés rubi!, quinojel c'a ri quiniman ri Ajaf Jesús quimolon c'a qui! pa jun jay. Y junan c'a quiwech quibanon. ²Y can majun c'a runabexic tek yari! c'o jun ri xk'ajan pe chicaj, can achi'el tek c'o jun nimalaj cak'ik' ri nik'ajan petenak. Y re' xunojsaj ri jay ri acuchi (achique) quimolon wi qui!,^t ye tz'uyul. ³Y ri yec'o c'a chiri!, xquitz'et c'a chi achi'el ruxak tak k'ak'^u ri nujachala' ri! y jojun ri xec'oje! pa quiwi! chiquijujunal. ⁴Y xech'o anej pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta.^v Pero queri! xbanatej ruma ri Lok'olaj Espíritu xunojsaj ri cánima, y yari! ri xbano chique riche (rixin) chi xech'o pa nic'aj chic ch'abel.

⁵Y ri chiri! pa tinamit Jerusalem ri k'ij ri!, yec'o c'a ye q'uiy achi'a' israelitas ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef, achi'a' ri can niqiyi' wi ruk'ij ri Dios. ⁶Y tek ri winek xquic'axaj ri xk'ajan, can xquimol c'a apo qui!. Y astape' ri winek ri! xa ma junan ta quich'abel, ruma ma junan ta ri ye petenak wi, pero tek ri ye tzekelebye riche (rixin) ri Jesús xebech'o pe, ri winek xk'ax chiquiwech, ruma can pa jalajoj c'a ruwech ch'abel ri xech'o wi. Ri winek xsach quic'u'x tek xquic'axaj ri!. ⁷Can xsach wi quic'u'x y xquimey c'a ri xquic'axaj y niqubila' c'a chiquiwech: ¿La ma ye aj Galilea ta cami quinojel re yech'o? ⁸¿Y achique c'a ruma tek riyoj nikac'axaj ri niqubij? Tek riyoj xa ma junan ta kach'abel chikajujunal. ⁹Ruma yec'o chake riyoj ri ye aj pa Judea, yec'o ye petenak ri pa Partia, ri pa Media, ri pan Elam, ri pa Mesopotamia, ri pa Capadocia, ri pa Ponto, ri pan Asia, ¹⁰ri pa Frigia, ri pa Panfilia, ri pan Egipto, y yec'o chuka' ye petenak más c'a quela' chare ri Cirene ri pa nimalaj ruwach'ulef Africa. Yec'o ye petenak pa Roma. Y chiquicojol riye' yec'o ri can ye israelitas pa calaxic y yec'o nic'aj ri ma ye israelitas ta, pero quibanon chi ye israelitas ruma chi niquinimaj ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. ¹¹Y yec'o c'a chuka' winek ri ye petenak ri pa Creta y ri pan Arabia. Y quinojel c'a re winek re' xquic'axaj ri nimalaj rusamaj ri Dios, y can pa tak kach'abel chikajujunal xkac'axaj wi, xecha'.

¹²Y quinojel majun bey c'a quitz'eton ta chi nibanatej ta quere!. Rumari! ma niquil ta c'a achique niqich'ob, y niqubila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a ruma quere! nibanatej? xecha' nic'aj.

¹³Pero yec'o c'a winek ri xa yetze'en apo chiquij y niqubila' c'a: La winek la' xa ye k'abarela', xecha'.

^tHch. 4.31. ^uMt. 3.11. ^vMr. 16.17.

Tek ri Pedro, c'a nabey mul nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek

¹⁴Y ri Pedro y ri ye julajuj chic apóstoles xebepa'e' c'a pe chiquiwech ri winek. Y ri Pedro xch'o c'a, y xubij: Achi'a' israelitas ri yix petenak pa nic'aj chic ruwach'ulef y riyix ri can yix aj wawe' pa Jerusalem, tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, y tiwetamaj ¹⁵chi chake konojel re kamolon ki' wawe' majun ri k'abarel ta. Man achi'el ta c'a ri nich'ob riyix. Xa c'are' a las nueve, chi c'o ta jun ri k'abarel chic. ¹⁶Re xbanatej re wacami, can tz'ibatal c'a ca ruma ri profeta Joel, ri achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ¹⁷Y chupan ri rutz'iban ca riya', ri Dios nubij:

Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij, xtinya' pe ri Lok'olaj Espíritu^w pa quiwi' ri winek,

y ri imi'al y ri ic'ajol xtiq'ik'alajsaj^x ri nbij chique.

Y ri c'a ye c'ajola' na, pa jun achi'el achic' xtiq'itz'et ri nk'alajsaj chique.

Y ri achi'a' ye rijita'k chic, pa cachic' c'a ri c'o xquenk'alajsaj chique.^y

¹⁸Y can xtintek chuka' ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri nusamajel, chi achi'a' chi ixoki',

y riye' xtiq'ik'alajsaj^z ri xtinbij chique.

¹⁹Y chuwech ri caj xtinben chi xquebanatej ri majun bey ye tz'eton ta, y queri' chuka' chuwech ri ruwach'ulef.

Xtinben c'a chi xtitz'et quic', k'ak', y sib ri can achi'el chic nima'k tak sutz'.^a

²⁰Y ri k'ij ma xtitzu'un ta chic.^b

Ri ic' xtoc achi'el quic'.

Quec'ari' ri xtibanatej nabey tek ma jane noka ta ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri Ajaf,

chupan ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi' ri winek.

²¹Y quinojel c'a ri xquec'utun quito'ic chare ri Ajaf, can xquecolotej wi.^c

²²Y ya chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: Ri Jesús ri aj Nazaret, can ya c'a ri Dios ri banayon pe chare chi q'uiy ri xerubanala' chicojol. Xeruben c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta. Can c'o ri xerubanala' Riya' riche (rixin) chi retal chi can ya ri Dios Tata'ixel ri takayon pe. Riyix can iwetaman wi chi queri'. ²³Pero ri Dios xuya' c'a k'ij chi xjach ri Jesús pan ik'a', ruma can queri' ri ruch'obon pe.^d Y riyix xiya' pa quik'a' winek ri xa ma niquiben ta ri nubij ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xquicamisaj chuwech cruz. ²⁴Pero riq'ui ri ruchuk'a' ri Dios, ri Jesús xbec'astej pe,^e y xcolotej pe ri pa ruk'a' ri camic,^f ruma chi ri camic ma xcowin ta xch'acon chrij. ²⁵Rumari' ri rey David xucamuluj ca ri ruch'abel ri Jesús tek xubij:

^wPr. 1.23; Is. 32.15, 16; Ez. 36.27; Hch. 10.45. ^xHch. 21.9. ^yJl. 2.28. ^zHch. 21.4; 1 Co. 12.10, 28; 14.1. ^aJl. 2.30. ^bMt. 24.29. ^cRo. 10.13. ^dHch. 4.28. ^eHch. 4.10; 10.40; 13.30; 17.31; Ro. 4.24; 8.11. ^fHch. 3.15.

Can ronojel k'ij ntz'et ruwech ri Ajaf.

Y ruma chi Riya' can c'o pe ri pa wajquik'a,^g rumari' majun achique ta xtibano chuwe chi xtuben ta ca'i' nuc'u'x.

²⁶ Y rumari' niquicot ri wánima, y riq'ui chuka' quicoten yich'o.

Y astape' xquicom, can cukul el nuc'u'x chi nc'ul ri rutzil ri Dios.

²⁷ Riyit nu-Dios, can man c'a xquinaya' ta ca chiquicojol ri caminaki', ni man c'a chuka' xtaya' ta k'ij chi ri nuch'acul riyin, ri Lok'olaj Ac'ajol,^h nik'ey ka.ⁱ

²⁸ Can ac'utun ri utzilaj bey riche (rixin) ri c'aslen chinuwech, y sibilaj xtiquicot ri wánima tek xquic'oje' awuq'ui, nicha' ri rutz'iban ca ri David.

²⁹ Y ac'a chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, riyix iwetaman chi ri katata' David ri xc'oje' ojer ca, xcom y xmuk.^j Y ri panteón ri mukun wi ca, can c'a c'o na re wacami. ³⁰ Y ri David can jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can retaman c'a chi ri Dios xuben jurar chare tek xubij: Ri Cristo jun chique ri ye awiy amam ca,^k y can yari' c'a ri xtic'oje' ca pan aq'uexel, y xtoc Rey,^l quec'ari' xubij ri Dios chare ri David. ³¹ Y ri David, can achi'el xutz'et yan c'a ri xquebanatej. Xch'o chrij ri c'astajbel riche (rixin) ri Cristo, chi ri ránima ma xtic'oje' ta ca chiri' chiquicojol ri caminaki', y chi ri ruch'acul ma xtic'oje' ta chuka' ca riche (rixin) chi nik'ey ka.^m ³² Y konojel riyoj ketaman y nikatzijoj chi ya ri Dios ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xbec'astej pe.ⁿ ³³ Y xuc'uex chuka' chila' chicaj ruma ri ruchuk'a' ri Dios,^o y xuc'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu ri tzujun (sujun) ruma ri Tata'ixel. Y tek Riya' xuc'ul yan c'a ri Lok'olaj Espíritu, xutek c'a pe^p kiq'ui riyoj, y ya c'a rusamaj re' ri xitz'et y xiwac'axaj el kiq'ui re wacami. ³⁴ Y tek ri David xch'o c'a chrij ri jun ri nic'astej pe chiquicojol ri caminaki', ma chrij ta ka riya' xch'o wi, ruma ri xc'astej el y xbe chila' chicaj, ya ri Cristo. Y ri David rutz'iban chuka' ca:

Ri Ajaf Dios xubij chare ri Wajaf ri Cristo:

Catz'uye' pe re pa wajquik'a'.^q

³⁵ C'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken ri ye'etzelan awuche (awixin).

Queri' ri rutz'iban ca ri David.

³⁶ Wacami riyin yich'o c'a chiwe chiliwonojel ri can yix riy rumam ca ri Israel; riyix ri yixc'o pe y chuka' ri ma yec'o ta pe. Tiwetamaj c'a chi can kitzij wi chi ri Jesús ri xicamisaj chuwech cruz, can ya wi Riya' ri banon chare ruma ri Dios chi ya Riya' ri Cristo y chi ya Riya' ri Rajaf ronojel, xcha' ri Pedro.

^gSal. 16.8. ^hLc. 1.35. ⁱSal. 16.10; Hch. 13.35. ^jHch. 13.36. ^kRo. 1.3. ^lLc. 1.32.

^mSal. 16.10; Hch. 13.35. ⁿHch. 2.24; 3.15. ^oEf. 1.19, 20. ^pJn. 15.26. ^qSal. 110.1; Mt. 22.44; Ef. 1.20.

37Y tek ri winek xquic'axaj ri xubij ri Pedro, xk'axo ri cánima, y xquic'utuj c'a chare ri Pedro y chique ri nic'aj chic apóstoles: Kech aj Israel, ¿achique ri ruc'amon chi nikaben? xecha'.

38Y ri Pedro xubij chique: Titzolin pe ri ic'u'x riq'ui ri Dios, y pa rubi' ri Ajaf Jesucristo tibana' el bautizar iwi', riche (rixin) chi queri' nicuyutej ri imac.' Y ri Dios xtuya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe. 39Ruma yare' ri rutzujun (rusujun) ri Dios, ma xu (xe) ta wi chiwe riyix, ni ma xu (xe) ta wi chuka' chique ri iwalc'ual, xa can chique c'a quinojel winek ri yec'o nej^s y ri yec'o nakaj, can chique wi c'a quinojel ri winek ri yerusiq'uij (yeroyoj) ri Kajaf Dios.

40Y ri Pedro c'o c'a nic'aj chic ch'abel ri xerubij chique riche (rixin) chi xerupixabaj. Riya' xuya' c'a pa ruchojmil chiquiwech ri winek quiq'ui ch'abel achi'el re': Quixel pe chiquicojol ri winek riche (rixin) re tiempo re', ri xa ye sachnek pa quimac, riche (rixin) chi queri' yixcolotej c'a pe, xcha' c'a chique.

41Y ri winek c'a ri xec'ulu ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima chupan ri k'ij ri', xeban bautizar. Y sibilaj c'a xeq'uiyer ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo, ruma chupan ri k'ij ri' achi'el xa ye jun oxí' mil winek xeniman. 42Y can majun bey c'a niquimalij ta quic'u'x chiretamaxic ri ruch'abel ri Dios ri niquic'ut^t ri apóstoles. Can junan quiwech niquiben y can junan niquimol qui^u riche (rixin) chi niqutij ri caxlan wey riche (rixin) chi niqinataj ri rucamic ri Ajaf Jesús, y can junan chuka' quiwech niquiben tek niquiben orar.

Ri rubanic ri c'aslen ri xquic'uj ri nabey tak nimanel riche (rixin) ri Jesucristo

43Y can quinojel c'a ri winek quixibin qui!' Y q'uiy c'a milagros ri yebanalox^w cuma ri apóstoles; y ri milagros ri yequibanala' riye', can ye retal chi can kitzij chi ye rusamajel ri Dios. 44Y quinojel ri quiniman, can c'o c'a jun ach'alalri'il quiq'ui, y niquicomonij c'a ronojel ri c'o quiq'ui.^x 45Y riche (rixin) chi yequitola' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic, yequic'ayila^v ri achique ri yec'o quiq'ui.^z 46Y ri pa rachoch ri Dios^c can k'ij k'ij c'a yec'o apo,^b y junan c'a quiwech quinojel. Y tek niquiben c'a wa'in pa tak jay, can riq'ui c'a ronojel cánima y quicoten.^c 47Y niquiya' ruk'ij ri Dios.^d Y riye' can utz c'a yetz'et cuma quinojel ri winek y ri Ajaf ntajin nuben chique chi yeq'uiyer^e ri ye colotajnek, ruma can k'ij k'ij ye q'uiy chique ri can c'o wi chi yecolotej ri yetajin niqunimaj ri Jesucristo.

Pa rubi' ri Jesucristo xc'achojsex jun achi cojo

3 ¹Ri Pedro y ri Juan cachibilan qui' ye jotol c'a el riche (rixin) chi yebe pa rachoch ri Dios. A las tres riche (rixin) ri tikak'ij yac'ari' tek ye benak el chupan ri hora riche (rixin) ri oración.^f ²Y chiri' pa jun ruchi' ri rachoch ri

^rLc. 24.47. ^sEf. 2.13. ^t2 Ti. 1.13. ^uHe. 10.25. ^vHch. 5.5, 11. ^wMr. 16.17, 18. ^xHch. 4.32. ^yHch. 4.34. ^zIs. 58.7. ^aHch. 3.1; 5.20, 21, 25, 42. ^bLc. 24.53. ^cJn. 16.22.

^dLc. 24.53. ^eHch. 5.14; 11.24. ^fLc. 1.10; Hch. 10.30.

Dios ri Jabel Oc Nitzu'un niqubij chare, ronojel c'a k'ij c'o ri yebeya'o ca jun achi cojo chiri'. Ri jun achi ri' can pa ralaxic c'a pe tek ma nicowin ta nibiyin y nu'utuj c'a ca limosna^g chique ri winek ri ye'oc apo chiri'. ³Y tek ri Pedro y ri Juan ye'oc yan c'a apo pa rachoch ri Dios, ri achi ri' nu'utuj chuka' ca limosna chique riye'. ⁴Pero ri Pedro xutz'u' xutz'u' ri achi, y chuka' queri' xuben ri Juan, y yac'ari' tek ri Pedro xubij: Kojatzu' jabel, xcha' chare.

⁵Y ri achi can xerutz'u', y royoben c'a achique ri xtiquiya' ca chare. ⁶Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyin majun k'anapuek ni sakapuek ri c'o ta wuq'ui riche (rixin) chi nya' ta chawe. Yac'a ri c'o wuq'ui, yari' xtinya'^h chawe, xcha'. Y can yac'ari' tek xubij chare: Pa rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret'ⁱ cayacatej, y cabiyin el, xcha' chare.

⁷Y ri Pedro xuchop c'a ri rajquik'a' ri achi riche (rixin) chi xpa'e'. Y can yac'ari' xchojmir. Ri raken xec'oje' c'a el quichuk'a' y queri' chuka' ri rukul tak raken. ⁸Y ri achi ri', tek xchapatej ri ruk'a' ruma ri Pedro, can xropin anej riche (rixin) chi xpa'e', y xbiyin c'a el. Y xerutzekelbej el ri Pedro y ri Juan y junan xe'oc pa rachoch ri Dios.^j Niropin^k c'a ri benak, y nuya' chuka' ruk'ij ri Dios. ⁹Y ye q'uiy c'a winek ri xetz'eto riche (rixin), chi nibiyin y nuya' ruk'ij ri Dios^l ri achi ri'. ¹⁰Ri winek can quetaman c'a chi ya achi ri' ri nitz'uye' chuchi' rachoch ri Dios nic'utun limosna, ri acuchi (achique) c'o wi ri jun ruchi' jay ri Jabel Oc Nitzu'un nibix chare. Y ri winek ri' xsach quic'u'x chrij y quixibin qui' ruma ri xbanatej chiri'.

Tek ri Pedro xch'o chiquiwech ri winek chiri' pa rachoch ri Dios

¹¹Y ri achi ri xc'achojsex ye ruchapon c'a ri Pedro y ri Juan. Y quinojel c'a ri winek chanin xquimol apo qui' quiq'ui ri Pedro y ri Juan chiri' chuchi' jun raken jay Riche (Rixin) ri Salomón^m nibix chare, riche (rixin) chi nbequitz'eta' ri xbanatej chiri'. Ri winek c'a ri' xsach quic'u'x ruma majun bey quitz'eton ta chi nibanatej ta queri'. ¹²Y tek ri Pedro xerutz'et ri winek, xubij c'a chique: Wech aj Israel, ¿achique c'a ruma tek nimey re xbanatej? ¿Y achique ruma tek xa yoj c'a riyoj ri yojitzu'? Ruma re achi re' xbiyin, pero ma ya ta ri kachuk'a' riyoj ri xbano,ⁿ y chuka' ma ya ta ri utz ri nikaben chuwech ri Dios ri xbano. ¹³Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Ri Katata' Dios, ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac, ri Jacob, qui-Dios chuka' ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca;^o Riya' can xuben c'a chare ri Jesús, ri Ruc'ajol, chi c'o ruk'ij ruc'ojlen.^p Pero riyix ma xiwajo' ta xinimaj chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Xa xiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'. Y tek ri aj k'atbel tzij can rubin chic chi nucol el, riyix ma xiwajo' ta. Riyix xa q'uiy ri xibij apo chrij. ¹⁴Xa ya ri jun camisanel, xa yari' xibij chi ticol el, y ri can Lok'olaj^q wi y choj chuka' ri ruc'aslen, xa xiwetzelaj y yari' ri

^gLc. 18.35; Jn. 9.8. ^h2 Co. 6.10; 1 P. 4.10. ⁱHch. 4.10. ^jJn. 5.8, 9, 14. ^kIs. 35.6.

^lHch. 4.21. ^mJn. 10.23. ⁿ2 Co. 3.5. ^oHch. 5.30. ^pJn. 7.39. ^qSal. 16.10; Mr. 1.24.

xiya' ca pa ruqu'oxel' ri jun camisanel. ¹⁵Y xitek pa camic ri Jesús ri niya'o c'aslen. Pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe^s chiquicojol ri caminaki'. Nikabij c'a quere' chiwe ruma riyoj can xkatz'et wi tek c'astajnek chic pe. ¹⁶Y re jun achi re nitz'et pe riyix re c'o wawe' y iwetaman chuka' ruwech, xc'achoj, ruma can pa rubi' ri Jesús^t xkac'utuj wi. Y re achi re' can xc'achoj wi ruma can xucukuba' chuka' ruc'u'x^u riq'ui ri Jesús.

¹⁷Riyix wach'alal aj Israel y ri principalí' ri yec'o chicojol, riyin wetaman chi tek xiya' pa camic ri Jesús, xiben ruma can ma iwetaman ta chi can ya Riya' ri Cristo.^v ¹⁸Can xbanatej wi c'a achi'el ri ruch'obon pe ri Dios. Y queri' ri tz'iban ca cuma quinojel ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. Riye' quitz'iban c'a ca chi ri Cristo c'o c'a chi nuk'axaj na tijoj pokonal.^w ¹⁹Wacami titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri Ajaf Dios^x y tijalatej ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' nicuyutej y nisachatej ri imac. Y xquepe c'a tiempo riche (rixin) uxlanan tek ri Ajaf c'o chic iwuq'ui. ²⁰Y ri Ajaf Dios can xtutek chic c'a pe ri Jesucristo,^y ri Jesucristo ri can ya'on pe rutzijol chiwe ruma ri Ajaf Dios. ²¹Yac'a re wacami, c'o chi nic'oje' na chila' chicaj,^z c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtiban ruchojmil ronojel. Queri' nubij ri Dios chupan ri ye quitz'iban ca ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. ²²Y ri Moisés quec'are' xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca: Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel ri xtik'alajsan ri ruch'abel chique ri kech aj Israel, jun profeta ri can achi'el riyin.^a Can tiwac'axaj c'a ronojel ri xtubij chiwe. ²³Y achique c'a ri ma xtiniman ta chare ri profeta ri', xticamisex^b y xtelesex c'a el chiquicojol ri ye rutinamit chic ri Dios, nicha' ri rutz'iban ca ri Moisés.

²⁴Y ri Pedro xubij chic c'a chuka' chique ri winek: Ri chapatajnek ca rubixic ruma ri Samuel y ri xquibij c'a ri profetas ri xec'oje' tek man c'o ta chic ri Samuel, can chrij wi c'a ri xquebanatej chupan re tiempo re' ye ch'onak wi ca. ²⁵Y can iwuche (iwixin) c'a riyix^c ri ye rutzujun (rusujun) ca ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca. Y can iwuche (iwixin) chuka' riyix ri xutzuj (xusuj) tek xuben ri jun trato quiq'ui ri ojer tak kati't kamama', tek xubij chare ri Abraham chi ruma jun riy rumam^d riya' ri xtibec'oje' na tek ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef xtiq'ic'ul c'a utzil. ²⁶Y tek ri Dios xuben c'a chi ri Jesús ri Ruc'ajol xbec'astej pe, chicojol c'a riyix xutek wi nabey. Riya' xrajo' c'a xuya' ca ri rutzil chicojol, ri jun utzil chi nuben chiwe chi'ijujunal chi niya' ca rubanic ri mac.

^rHch. 7.52. ^sHch. 2.24. ^tHch. 4.10. ^uMt. 9.22; Hch. 14.9. ^vHch. 13.27; 1 Co. 2.8.

^wSal. 22; Is. 50.6. ^xHch. 2.38. ^yHch. 1.11. ^zHe. 8.1. ^aDt. 18.15; Hch. 7.37; He. 3.5, 6.

^bHe. 2.2, 3; 10.29. ^cRo. 9.4; 15.8. ^dGn. 12.3; Mt. 1.21; Hch. 2.39; Ga. 3.8.

**Ri Pedro y ri Juan xechapatej y xe'uc'uex chiquiwech
ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij**

4 ¹Ri Pedro y ri Juan c'a yech'o na c'a chiquiwech ri winek, tek xe'oka ri sacerdotes ye cachibilan ri achi'a' saduceos, y chuka' ri achi ri c'o más ruk'ij^e chiquicojol ri achi'a' ri ye chajinel pa rachoch ri Dios. ²Y ri achi'a' c'a ri' sibilaj yacatajneq pe coyowal chiquij ri Pedro y ri Juan, ruma yequitijoj ri winek. Can niqutzijoj chi ri Jesús camineq chic el y xbec'astej pe, y rumari' ri caminaki' can xquec'astej wi chuka', yecha' c'a chique ri winek. ³Rumari' xequichop el ri ye ca'i' apóstoles ri', y xequiya' pa cárcel. Y ma xechojmirisex ta c'a ri k'ij ri', ruma xa tikak'ij chic. Xa can c'a ya ri pa ruca'n k'ij xechojmirisex. ⁴Y can ye q'uiy c'a chique ri winek ri xe'ac'axan ri ch'abel ri xquibij ri apóstoles ri xquinimaj ri Ajaf Jesús. Y ri k'ij c'a ri', xaxu (xaxe) wi c'a ri achi'a' yec'o achi'el jun wu'o' mil.^f

⁵Chupan c'a ri ruca'n k'ij, xquimol qui' chiri' pa Jerusalem ri ye aj k'atbel tzij ri yec'o chiquicojol ri israelitas, ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y ri aj tz'iba'. ⁶Y chuka' ri Anás ri nimalaj sacerdote, ri Caifás, ri Juan, ri Alejandro, y quinojel c'a ri ye quiy quimam ca ri ye nimalaj tak sacerdotes, xquimol chuka' apo qui' quiq'ui. ⁷Y c'a'ari' xquitek quic'amaric ri Pedro y ri Juan. Y tek yec'o chic c'a apo chiri' chiquiwech, xquic'utuj c'a chique: ¿Achiq ue yayon uchuk'a' chiwe o achiq ue c'a chi bi'aj ri xicusaj riyix riche (rixin) chi xiben quere'?'^g

⁸Y ri Pedro, can nojneq c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,^h xubij c'a chique: Riyix achi'a' ri yix aj k'atbel tzij chupan re katinamit Israel, y riyix chuka' rijita'k ri c'o ik'ij: ⁹Riyix nic'utuj c'a chake wacami chrij ri jun utzil ri xkaben chare jun achi yawa', riche (rixin) chi niwetamaj achiq ue rubanic tek xc'achoj. ¹⁰Tiwetamaj c'a riyix ri yix'c'o pe wawe', y tiqetamaj c'a chuka' quinojel ri kech aj Israel, chi re jun achi re c'o wawe' chiwech, xc'achoj tek xkanataj ri rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret,ⁱ ri Jesucristo ri xicamisaj chuwech cruz, pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki'. ¹¹Riyix ibanon c'a chare ri Jesús chi xa majun rejkalen can achi'el niquben ri nic'aj aj banoy tak jay chare jun abej, ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj. Pero ri Jesús ri' xa ya Riya' ri achi'el ri abej ri ucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta. ¹²Y can majun chic achoj riq'ui nikil wi colotajic. Ruma chi can majun chic jun bi'aj ri ya'on ta pe chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi yojcolotej,^k xcha' ri Pedro.

¹³Y tek ri ye aj k'atbel tzij xequitzet chi ri Pedro y ri Juan can majun xibinri'il chiquiwech, astape' xa ye relic winek y ni xa ta quetaman niquisiq'uij ruwech wuj,^l can xequimey y rumari' xquetamaj chi riye' can xec'oje' wi riq'ui ri Jesús. ¹⁴Y can majun chic xecowin xquibij chiquij ri ye ca'i' apóstoles, ruma can pa'el apo chiri' quiq'ui ri achi ri xc'achojsex. ¹⁵Y ri Pedro y ri Juan xe'elesex c'a el ri acuchi (achiq ue) yec'o wi ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, riche

^eLc. 22.4, 52. ^fHch. 2.41. ^gMt. 21.23. ^hMr. 13.11. ⁱHch. 3.6. ^jSal. 118.22; Mt. 21.42. ^kMt. 1.21. ^l1 Co. 1.27.

(rixin) chi queri' pa quiyonil na ri aj k'atbel tzij ri' niquich'ob na ca ri achique ri xtiqubien chique. ¹⁶Niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a nikaben chique re achi'a' re'? Ruma quinojel winek ri yec'o wawe' pa Jerusalem quetaman chi xbanatej jun nimalaj milagro.^m Y riyoj ma yojcowin ta nikewaj re'. ¹⁷Y xaxu (xaxe wi) c'a riche (rixin) chi ma ntel ta más rutzijol ri xbanatej, quekaxibij el, riche (rixin) chi queri' ma niquitzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek, xecha'.

¹⁸Y tek xequisq'uij (xecoyoj) chic c'a apo ri Pedro y ri Juan, xquibij c'a chique chi can ma quequitijoj ta chic ri winek, y ma tiquitizijoj ta chic ri Jesús chique ri winek.ⁿ ¹⁹Pero ri Pedro y ri Juan xech'o apo, y xquibij chique: Tibij na c'a chake: ¿La utz cami chuwech ri Dios chi xa yix c'a riyix ri yixkanimaj nabey que chuwech ri Dios?^o ²⁰Riyoj ma yojcowin ta chi man ta nikabij chique ri winek ri xkatz'et y ri xkac'axaj riq'ui ri Jesús,^p xecha'.

²¹Y yac'ari' tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, q'uiy c'a ri xquibij el chique ri Pedro y ri Juan xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yequixibij. Y c'ari' xquiya' el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. Xa majun xquil ta ri xquiben ta chique, ruma chi ri winek xa can niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma chi ri achi xc'achojsex. ²²Ruma ri achi ri xc'achoj ruma ri milagro ri' xa más chic cawinek rujuna'.

Ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo niquic'utuj c'a quichuk'a' chare ri Dios

²³Y tek ri Pedro y ri Juan xesk'opix el, choj xetzolin c'a quiq'ui ri cachibil, y xbequitizijoj c'a chique ronojel ri bin chique cuma ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. ²⁴Y tek ri cachibil xquic'axaj ri xquitizijoj, junan c'a xquiben orar quinojel y xquibij c'a chupan ri qui'oración: Nimalaj Ajaf Dios, riyit ri xabano ronojel, riyit ri xabano ri caj y ri yec'o chuwech, riyit ri xabano re ruwach'ulef^q y re yec'o chuwech, riyit ri xabano ri mar y ri yec'o chupan, ²⁵riyit ri xabano chi xsamej ri Lok'olaj Espíritu pa ránima ri jun asamajel ri xubini'aj David, riche (rixin) chi xubij re ch'abel re':

¿Achique c'a ruma tek ri pa tak ruwach'ulef xaxu (xaxe wi) itzel tak na'oj ntajin rubanic,
y ri winek ri yec'o pa tak tinamit xaxu (xaxe wi) ri majun rejkalen ri yequich'ob?

²⁶Y xebeyacatej pe ri aj k'atbel tzij riche (rixin) re ruwach'ulef.

Y ri principali' chiquicojol xquimol c'a qui', chi xa jun xquiben, riche (rixin) chi xeyacatej chawij riyit Ajaf Dios, y chrij chuka' ri Cristo.^r ²⁷Y kitzij wi, chi achi'el ri tz'ibatal ca, queri' ri xbanatej. Ruma ri rey Herodes y ri jun chic aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato rubi', ri israelitas y ri ma ye israelitas ta, xquimol qui' wawe' pa tinamit Jerusalem riche (rixin)

^mHch. 3.9, 10. ⁿHch. 5.40. ^oHch. 5.29; Ga. 1.10. ^pHch. 1.8; 2.32; 1 Jn. 1.1-3. ^qEx. 20.11; 2 R. 19.15. ^rSal. 2.1, 2.

chi xeyacatej chrij ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol ri xatek pe.^s 28 Queri' xquiben riche (rixin) c'a chi nibanatej ri can ya ri pan ak'a' riyit c'o wi, y ri ach'obon pe' ojer ca. 29 Y wacami, Ajaf, tatzu' c'a chi re winek re' yexibin, ruma yacatajneq coyowal chikij. Y rumari' riyoj nikac'utuj c'a chawe chi taya' kachuk'a' ri yoj asamajel riche (rixin) chi man ta jun xibinri'il kiq'ui riche (rixin) chi nikatzijoj ri ach'abel.^u 30 Y nikac'utuj c'a chuka' chawe chi riq'ui ri awuchuk'a' xquec'achoj ta ri yawa'i', y chi yeban ta milagros xaxu (xaxe wi) riq'ui ninatex rubi' ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol. Y ronojel re' xtic'atzin ta c'a riche (rixin) jun retal chi can kitzij ri nikatzijoj chique ri winek, xecha'.

31 Y tek xetane' chare ri oración, ri acuchi (achique) quimolon wi qui' sibilaj xsilon. Y yac'ari' tek ri cánima xnoj riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,^v y rumari' majun c'a xibinri'il chiquiwech riche (rixin) chi niqutzijoj ri ruch'abel ri Dios.

Can ronojel c'a niquicomonij

32 Y quinojel c'a winek ri quiniman chic ri Jesucristo, junan c'a quiwech^w y xa jun cánima quibanon. Majun c'a ri nibin ta chi can xu (xe) ta wi riche (rixin) ka riya' ri c'o riq'ui,^x ruma xa can jun quibanon quinojel. 33 Ri apóstoles can riq'ui ruchuk'a'^y ri Dios niqutzijoj chi xc'astej pe ri Ajaf Jesús chiquicojol ri caminaki', y nim ri rutzil ri Dios c'o pa quiwi' quinojel. 34 Y chiquicojol c'a ri quiniman chic ri Jesucristo, majun c'a meba'i', ruma ri c'o culef y ri c'o cachoch, yequic'ayila^z y ri rajel niquic'uaj apo 35 chique ri apóstoles, y ri puek ri' nijach c'a chiquiwech ri nic'atzin quito'ic.^a 36 Y c'o c'a jun achi chiquicojol, ri José rubi'. Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Leví, y alaxnek pa Chipre. Pero ri apóstoles xquiya' chic c'a jun rubi'. Rumari' tek xubini'aj Bernabé.^b Y yare' ri jun chic rubi' ri José ri xquiya', ruma riya' can nucukuba' wi quic'u'x quinojel. 37 Y ri Bernabé c'a ri' xuc'ayij c'a jun rulef, y ri rajel xberujacha' pa quik'a' ri apóstoles.^c

Ri xquimacuj ri Ananías y ri Safira

5 1 Pero c'o c'a jun achi Ananías rubi' y ri rixjayil Safira rubi', xquic'ayij c'a jun culef. 2 Y chi ye ca'i' xquiya' chiquiwech chi niquic'om ca juba' chare ri rajel ri ulef, y ri nic'aj chic xuc'uaj el ri Ananías riche (rixin) chi xberuya' pa quik'a' ri apóstoles. 3 Pero ri Pedro xubij chare ri Ananías: ¿Achique c'a ruma tek xaya' k'ij chi ri Satanás xunojsaj ri awánima,^d riche (rixin) chi xatz'uc tzij chuwech ri Lok'olaj Espíritu, y xac'om ca juba' chare ri rajel ri ulef ri xac'ayij? 4 Xa ta xc'oje' ca chi queri' ri awulef y man ta xac'ayij, ¿la c'o ta camí jun nibin chawe chi xa ma awuche (awixin) ta riyit? Y tek xac'ayij, ¿la c'o ta camí jun ri

^sIs. 61.1; Jn. 10.36. ^tHch. 2.23. ^uEf. 6.19. ^vHch. 2.2-4. ^wRo. 15.5; Fil. 1.27; 2.2.

^xHch. 2.44. ^y1 Ts. 1.5. ^zHch. 2.45. ^a1 Jn. 3.17. ^bHch. 11.22-24. ^cPr. 3.9. ^dLc. 22.3.

nibin ta chawe chi ma awuche (awixin) ta riyit ri rajel ri awulef? ¿Achique c'a ruma tek xpe ri jun itzel na'oj awuq'ui? Riyit ma chiquiwech ta c'a ri winek xatz'uc wi tzij, riyit can chuwech c'a ri Dios xatz'uc wi tzij.

⁵Y ri Ananías, ri achi ri xc'ayin ri ulef, can xaxu (xaxe wi) c'a xrac'axaj ri ch'abel ri xerubij ri Pedro, xcom ka. Y quinojel c'a ri xe'ac'axan ri xbanatej, xpe c'a jun nimalaj xibinri'il chique.^e ⁶Y yec'o c'a ca'i' oxil' ri ye c'ajola' ri chanin xeyacatej pe riche (rixin) chi xquibor ri caminek pa jun tziek, y c'ari' xquic'uaj el riche (rixin) chi xebe chumukic.

⁷Y jun oxil' horas ticom wi ka ri Ananías, tek xapon ri rixjayil. Y riya' ma runaben ta c'a ri xbanatej chiri'. ⁸Y yac'ari' tek ri Pedro xuc'utuj chare ri ixok ri': Ri puek ri ruc'amom pe ri Ananías, ¿la xaxu (xaxe wi) c'a ri' rajel ri ulef ri xic'ayij? Y ri ixok xubij: Ja' (je), yari' ronojel ri puek rajel ri ulef.

⁹Yac'a ri Pedro xubij c'a chare: ¿Achique c'a ruma riyix can xiben chi ma yixrutz'et ta pe ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios?^f ¿Achique ruma riyix can xiya' chiwech chi xiben queri'? Rumari' ri awachijil yari' xbemuk ca. Y ri ye benak chumukic, ya xa ye'oc pe, riche (rixin) chi queri' yatoquic'ama' chic el riyit, riche (rixin) chi yatbequimuku' chic ca.

¹⁰Y can yac'ari' xtzak ka ri ixok chiri' chuwech ri Pedro, y xcom ka. Tek xe'oka c'a ri c'ajola' ri xebemuku ca ri Ananías, y xquitz'et chi caminek chic chuka' ri ixok, xquic'uaj y xbequimuku' ca riq'ui ri rachijil. ¹¹Y ri quiniman ri Jesucristo ri nibix iglesia chique can sibilaj c'a xquixibij qui' ruma ri xbanatej. Y can queri' chuka' xquic'ulwachij ri nic'aj chic ri xe'ac'axan ri xbanatej. Can sibilaj xquixibij qui'.

Ri apóstoles q'uiy c'a milagros yequibanala'

¹²Y ri apóstoles sibilaj q'uiy nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri yequibanala' chiquiwech ri winek, can retal chi can kitzij wi ri niquibij.^g Y ri can quiniman chic ri Dios, junan c'a quiwech niqumol qui' chuchi' ri raken jay riche (rixin) ri rachoch ri Dios ri nibix Riche (Rixin) ri Salomón chare. ¹³Y yec'o c'a winek ri ma xquiyuj ta qui' quiq'ui ruma niqixibij qui'. Yac'a ri nic'aj chic winek ri yec'o chupan ri tinamit, can utz niqumol'et chique ri apóstoles. ¹⁴Y sibilaj ye q'uiyirnek^h ri winek ri yeniman ri Ajaf Jesucristo, can chi achi'a' y chi ixoki'. ¹⁵Y hasta ri yawa'l' yeyalox pe ri pa tak bey y pa tak ch'at y pa tak warabel, riche (rixin) chi queri' tek ri Pedro nik'ax el, ri rumujal nik'ax ta c'a pa quiwi' jun ca'l' chique ri yawa'l' ri' riche (rixin) chi yec'achoj ca. ¹⁶Y ye q'uiy c'a chuka' winek ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Jerusalem, xe'oka chiri' pa tinamit, y ye quic'amom pe yawa'l' ri yec'o quiq'ui. Yec'o c'a ri ye yawa'l' riq'ui relic yabil, y yec'o ri ye ch'ujernek cuma ri itzel tak espíritu. Y quinojel c'a yec'achojsex el.ⁱ

^eHch. 2.43. ^fNm. 14.22; 1 Co. 10.9. ^gHe. 2.4. ^hHch. 2.47. ⁱMr. 16.17, 18.

Tek xechapatej ri Pedro y ri Juan

¹⁷Pero ri nimalaj sacerdote ye rachibilan ri achia' ri nibix saduceos chique, itzel c'a niquina' chique ri apóstoles. ¹⁸Rumari' xebequichapa' pe' y xebequiyá' ca pa cárcel. ¹⁹Y ri chak'a', ri Ajaf Dios xutek c'a pe jun ángel^k pa cárcel quiq'ui ri apóstoles. Y ri ángel ri' xujek el ruchi' ri cárcel chiquiwech, y xerelesaj el. Y xubij c'a chique: ²⁰Jix c'a. Y tek xquixapon chic c'a pa rachoch ri Dios, titzijoj chique ri winek ronojel ri ch'abel riche (rixin) ri c'ac'ac' c'aslen' ri nuya' ri Jesucristo, xcha' ri ángel.

²¹Can xu (xe wi) xquic'axaj re' ri apóstoles, nimak'a' yan ruca'n k'ij xebe pa rachoch ri Dios, y yequitijoj c'a ri winek.

Y chupan c'a ri hora ri', pa juc'an chic el, ri nimalaj sacerdote y ri ye rachibil xequitek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rijita'k tak achia' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj Israel. Y can quinojel c'a ri achia' ri pa moc (comon) yek'ato tzij xquimol qui'. Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri apóstoles ri yec'o pa cárcel. ²²Pero tek ri aj ch'ame'y ri ye takon el xe'apon chuchi' ri cárcel y xe'oc apo riche (rixin) chi yebequic'ama' pe, riye' xquitz'et chi xa ma yec'o ta chic ri apóstoles chirí'. Can yac'ari' tek xetzolin, y xbequiyá' rutzijol. ²³Y xbequibij c'a: Ri pa cárcel majun chique riye' ri c'o ta. C'a ya na riyoj ri xojbejako, pero xa majun c'o ta chirí'. Ri cárcel can jabel rutz'apxic banon ca, y ri ye chajinel ye pa'el chirí' chuchi' ri cárcel, yechajin, xecha'.

²⁴Ri nimalaj sacerdote, y ri achia' ri c'o ruk'ij chiquicojol ri ye chajinel riche (rixin) pa rachoch ri Dios, y ri principalí' tak sacerdotes, tek xquic'axaj ri xbequibij ri aj ch'ame'y chique, ma niqul ta c'a achique niquich'ob, y rumari' niqubila' c'a chiquiwech: ¿C'a acuchi (achique) c'a nbeq'uis wi re'? yecha'.

²⁵Y yac'ari' tek c'o c'a jun ri xapon quiq'ui ri quimolon qui', y xberubij chique: Ri achia' ri xe'iyá' pa cárcel, yetajin chiquitijoxic ri winek chirí' pa rachoch ri Dios, xcha'.

²⁶Y can yac'ari' tek ri ye aj ch'ame'y y ri achia' ri c'o ruk'ij chiquicojol ri yechajin pa rach och ri Dios xebe chiquic'amaric ri apóstoles. Pero chi utzil c'a xequic'om pe, ruma riye' niqixibij qui' chi yec'ak chi abej cuma ri winek.

²⁷Y tek ri achia' ri xebe chiquic'amaric ri apóstoles, xe'oka y ye quic'amom pe, xebequipaba' chiquiwech ri achia' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y ri nimalaj sacerdote xubij chique ri apóstoles: ²⁸Riyoj kabin el chiwe chi ma que'itijoj ta chic ri winek pa rubi' ri Jesús.^m Pero wacami re tinamit Jerusalem nojneq chic riq'ui ri nic'ut riyix y nik'alajin c'a jabel chi chikij riyoj niwajo' niya' wi ri rucamic ri jun achia' ri xubini'aj Jesús.ⁿ

²⁹Yac'a ri Pedro y ri nic'aj chic apóstoles xquibij c'a apo chique: Nic'atzin chi ya ri nubij ri Dios ri nikanimaj, y ma ya ta ri nicajo' ri winek.^o ³⁰Ruma ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xc'astej el, ya ri Dios^p ri quiche (quixin)

^jLc. 21.12. ^kSal. 34.7; He. 1.14. ^lJn. 6.68; 17.3. ^mHch. 4.18. ⁿMt. 27.25; Hch. 2.23; 3.15; 7.52. ^oHch. 4.19; Ga. 1.10. ^pHch. 2.24.

ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca. Yac'a riyix xicamisaj tek xibij chi tibajix chuwech jun crusin che'. ³¹Y ri Dios chuka' xunimirisaj c'a ruk'ij ri Jesús, riq'ui ri xutz'uyuba' apo pa rajquik'a^a y xuben chare chi ya Riya' ri xoc Colonel y uc'uey kiche (kixin), riche (rixin) chi queri' nuya' k'ij chake riyoj israelitas riche (rixin) chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios y nicuyutej kamac.⁷ ³²Y ronojel re' can kitzij wi, y can yoj c'a riyoj xojtz'eto, rumari' nikatzizoj. Y ri Lok'olaj Espíritu chuka' ruchapon c'a ruk'alajxsaxic^s chi can kitzij wi. Konojel c'a ri yojniman rutzij ri Dios, can ruya'on c'a ri Lok'olaj Espíritu chake, xecha'.

³³Y tek ri achia' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xquibij ri apóstoles, xyacatej c'a coyowal y can xcajo' xequicamisaj ri apóstoles. ³⁴Pero chiquicojol c'a ri achia' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, c'o c'a jun achi fariseo, ri Gamaliel rubi'. Riya' q'uiy retaman chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can c'o c'a chuka' ruk'ij chiquiwech ri winek. Ri achi ri' xpa'e' c'a, y xubij chi que'elesex na el juba' ri apóstoles ri chiri'. ³⁵Y c'ac'ari' xch'o c'a chique ri achia' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij y xubij c'a chique: Wech aj Israel, tina' na ka iwi' y tich'obo' na c'a jabel achique ri xtiben chique re achia' re'. ³⁶Ruma toka chi'ic'u'x tek xbec'ulun pe ri jun achi ri xubini'aj Teudas. Ri Teudas ri' xubij chi riya' jun achi ri nim ruk'ij, y yec'o jun caji' ciento achia' ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex riya', quinojel ri xeniman rutzij xquitaluj el qui' y xa xeq'uis ka. ³⁷Y tek banatajneq chic ri tz'iban bi'aj, xbec'ulun pe chuka' jun achi aj Galilea ri xubini'aj Judas, y riya' xcowin c'a xuben chi ye sibilaj ye q'uiy winek ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex c'a chuka' ri Judas ri', quinojel ri xeniman rutzij, xquitaluj el qui'. ³⁸Y rumac'ari' nbij chiwe chi que'iyá' ca re achia' re'. Ruma wi xa quina'oj winek ri yetajin chubanic, xa xtichuptej ruwech. ³⁹Pero wi riche (rixin) ri Dios ri yetajin chubanic, majun c'a xquixcowin ta xtiben riche (rixin) chi niyoj.^t Tichajij iwi' jabel, man xa tibe'ulun pe chi xa chrij ri Dios yixtajin wi chi ch'a'oj, xcha' chique.

⁴⁰Y quinojel xka c'a chiquiwech ri xubij ri Gamaliel. Y c'ac'ari' xquibij chi que'uc'uey chic apo ri apóstoles. Y tek ri apóstoles yec'o chic chiri', xech'ay y xbix chic el chique chi man chic tiquitizoj ta ri Jesús chique ri winek.^u Y c'ac'ari' xquiya' el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. ⁴¹Y tek ri apóstoles xe'el el chiri' chiquiwech ri achia' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, niquicot c'a ri cánima xebe, ruma yatajneq chique chi niquik'axaj tijoj pokonal^v ruma ri rubi' ri Jesús, ruma q'uiy ri niban y nibix chique. ⁴²Y riye' can man c'a niquiya' ta ca rutzijoxic ri Jesucristo. Can ronojel k'ij niquic'ut y niquitizoj ri Jesucristo, ri pa rachoch ri Dios y chuka' pa tak jay.

Tek xecha'ox (xecha') ri ye wuku' diáconos

6 ¹Chupan c'a ri tiempo ri', ri kach'alal ntajin yeq'uiyer. Y xtz'ucutej (xyacatej) c'a pe jun tzij chiquicojol. Ri kach'alal ri yech'o griego niquibij c'a chiquij ri

^aHe. 12.2. ^rMt. 1.21; Ef. 1.7; Col. 1.14. ^sJn. 15.26, 27. ^tPr. 21.30. ^uHch. 4.18. ^vMt. 5.11, 12; Ro. 5.3.

kach'alal ri yech'o hebreo, chi ri malcani' tak ixoki' ri yech'o griego niban chique chi juba' oc quejkalen que chiquiwech ri malcani' ri yech'o hebreo tek nijach ri cosas^w riche (rixin) chi yetij ronojel k'ij. ²Rumac'ari' ri cablajuj apóstoles xequimol c'a quinojel ri kach'alal, y xquibij chique: Man c'a ruc'amon ta chi nikaya' ca ri ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi voj ta riyoj yojjacho ri cosas riche (rixin) chi yetij ronojel k'ij. Ma ruc'amon ta chi queri'. ³Rumari' kach'alal, que'icha' pe wuku' achi'a' chicojol, achi'a' ri can etaman chi choj ri quic'aslen, ri can c'o na'oj quiq'ui y nojneq ri cánima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi queri' yesamej chiquilixic ri kach'alal. ⁴Y riyoj can xtikaben wi ri samaj achi'el ri kabanon pe. Ma xkojtane' ta chi nikaben orar, y xtikak'alajsaj ri ruch'abel ri Dios, xecha' chique.

⁵Y can quinojel ri kach'alal xka c'a chiquiwech ri xbix chique cuma ri apóstoles, y xequicha' c'a ri ye wuku' achi'a'. Ri jun c'a ri xquicha' Esteban rubi', y re' jun achi ri can cukul wi ruc'u'x riq'ui ri Dios y nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Xequicha' chuka' ri achi'a' ri quibini'an Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas y ri Nicolás ri aj pa tinamit Antioquía. Ri achi ri Nicolás rubi' man israelita ta, pero can nunimaj c'a ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can quiq'ui c'a ri israelitas c'o wi tek c'a ma jane runiman ta ri Jesucristo chiri'. ⁶Y yec'a wuku' achi'a' ri' ri xebepabex chiquiwech ri apóstoles. Xepe ri apóstoles xquiben c'a orar, y c'ac'ari' xquiya' quik'a' pa quiwí^x ri achi'a' ri', riche (rixin) chi nik'alajin chi yac'ari' niquichop ri quisamaj.

⁷Y ri ruch'abel ri Dios riq'ui ruchuk'a' benak, y yeq'uiyer c'a chuka' ri yeniman chiri' pa tinamit Jerusalem. Y ye q'uiy c'a chuka' chique ri sacerdotes ri yeniman.

Tek xchapatej ri Esteban

⁸Ri Esteban jun achi ri can c'o c'a ri ruchuk'a' ri Dios riq'ui, y can c'o chuka' ri rutzil ri Dios riq'ui. Rumari' tek c'o milagros ri majun bey ye tz'eton ta ri yerubanala' chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri' can retal chi riya' can kitzij wi ri nuk'alajsaj. ⁹Pero yec'o winek ri xebeyacatej pe y xquichop qui' riq'ui ch'abel riq'ui ri Esteban. Ri winek c'a ri' ye riche (rixin) jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, quiche (quixin) ri lok'on tak mozo ri ye colotajnek chic pe nibix chare, y quiche (quixin) chuka' ri winek aj Cirene, aj Alejandría, aj Cilicia y ri aj Asia. ¹⁰Yacá ri Esteban can ya ri Lok'olaj Espíritu ri xya'o ri na'oj chare, y rumari', tek riya' xch'o, ri winek ri ye yacatajneq chrij xa ma xecowin ta riq'ui. ¹¹Rumac'ari' xequitoj nic'aj winek riche (rixin) chi queri' tiquibij chi xquic'axaj chi ri Esteban itzel xch'o chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés y chrij chuka' ri Dios. ¹²Can xquiya' c'a quina'oj ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri aj tz'iba' y ri winek riche (rixin) chi xebeyacatej c'a pe chrij ri Esteban. Xbequichapa' pe, y xquic'uj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. ¹³Y xquic'uj c'a achi'a' riche (rixin) chi niquitz'uc tzij chrij ri Esteban, y ri achi'a' ri' niquibij c'a: Re jun achi re' ma nitane'

^w Hch. 4.35. ^x Hch. 13.3; 1 Ti. 4.14. ^y Is. 54.17; Lc. 21.15.

ta chi nubij itzel chrij re lok'olaj rachoch ri Dios y chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés. ¹⁴Ruma kac'axan c'a chi nubila' chi ri Jesús aj Nazaret xtuwulaj re rachoch ri Dios, y chi xtujel el ronojel ri rubin ca ri Moisés ri nic'atzin chi nikaben,^z xecha'.

¹⁵Y yac'ari' tek quinojel ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij ri ye tz'uuyul chiri!, xquitzu' xquitzu' ruwech ri Esteban. Y xquitze't chi xjalatej ri rupalej y xuben achi'el nitzu'un jun ángel.

**Tek ri Esteban xrajo' chi xuto' ta ri' chiquiwech
ri aj k'atbel tak tzij y tek xcamisex**

7 ¹Y ri nimalaj sacerdote xuc'utuj c'a chare ri Esteban: ¿La kitzij c'a ri xbix ka chawij? ²Y ri Esteban xubij:

Wach'alal aj Israel y riyix ri principali' chupan re katinamit, tiwac'axaj na c'a re xtinbij chiwe re wacami: Ri Dios ri c'o ruk'ij ruc'ojlen, xuk'alajsaj ri' chuwech ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca. Y ri', tek c'a c'o na c'a chiri' chupan ri lugar Mesopotamia rubi!, tek c'a ma jane rutzijol chi nbec'oje' ta ri pan Harán.^a ³Yac'ari' tek ri Dios xubij chare ri Abraham: Catel el chiquicojol ri awach'alal, y taya' ca ri aruwach'ulef, y jet c'a pa jun chic ruwach'ulef ri xtinc'ut chawech,^b xcha' ri Dios chare. ⁴Y ri Abraham can xuya' wi c'a ca ri Caldea ri lugar ri c'o wi, y xk'ax ri pan Harán. Y caminek chic c'a ca ri rutata' ri Abraham chiri' pan Harán, tek ri Dios xuc'om c'a pe ri Abraham chupan re ruwach'ulef Canaán re yixc'o wi wacami. ⁵Y ri Dios can majun c'a ulef xuya' ta ca chare ri Abraham chupan re ruwach'ulef re', astape' ta xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nipa'e' wi. Can majun wi ri xuya' chare. Pero ri Dios can xutzuj (xususj) wi c'a chare chi re ruwach'ulef re' xtoc riche (rixin) riya' y quiche (quixin) ri ye riy rumam ca.^c Queri' xubij ri Dios chare ri Abraham, astape' ma jajun ral'c'ual ri k'ij ri'. ⁶Y xbix c'a chuka' chare ruma ri Dios, chi ri ye riy rumam ca riya' xquebec'oje' c'a pa jun chic ruwach'ulef quiq'ui jun wi chic quiwech chi winek. Y ye ri winek ri' ri xqueya'o quiche (quixin) ri ye riy rumam ri Abraham pa samaj y xtiqubien c'a chique chi xtiqutij pokon caji' ciento juna!^d ⁷Y ri Dios xubij chuka': Riyin xtinben ruchojmil pa quiwi' ri winek ri xquebano ri pokon ri' chique ri awiy amam. C'ac'ari' xque'el pe' ri awiy amam chiquicojol ri winek ri', y xquepe chupan re lugar re' chinusamajixic y chuya'ic nuk'ij, xcha' ri Dios chare ri Abraham. ⁸Y ri Dios can xuben c'a chuka' jun trato riq'ui ri Abraham. Ri trato ri' can c'o c'a jun retal. Y ri retal ri trato ri', can yac'a ri circuncisión ri niban chique ri tak c'jola' (alaboni)!^f Y tek ri Abraham xalex ri ruc'ajol ri xubini'aj Isaac, xuben c'a ri circuncisión char^g tek xa c'ari' wakxaki' ruk'ij c'o. Queri' chuka' xuben ri Isaac tek xalex ri Jacob ri ruc'ajol. Y queri' chuka' xuben ri Jacob quiq'ui ri cablajuj ruc'ajol ri xe'oc tata'aj riche (rixin) re tinamit Israel.

⁹Y ri nic'aj chic ruc'ajol ri Jacob itzel c'a xquina' chare ri quichak' ri José rubi!, ruma can ya riya' ri más najowex.^h Y rumari' tek xquic'ayij

^zHe. 8.13; 10.8, 9. ^aGn. 11.31; He. 11.8. ^bGn. 12.1. ^cGn. 12.7; 13.15; 17.8. ^dGn. 15.13; Ex. 12.40. ^eGn. 15.14; Ex. 3.12. ^fGn. 17.9-12. ^gGn. 21.2-4. ^hGn. 37.4.

el, y xuc'uex el c'a pan Egipto. Yac'a ri Dios can c'o c'a riq'ui ri José,ⁱ 10 y xucol chuwech ronojel tijoj pokonal. Xuben c'a chare chi ri Faraón ri rey riche (rixin) ri ruwach'ulef Egipto utz xutz'et y xutz'et chuka' chi can c'o runa'oj. Y rumari' ri rey xuben chare ri José chi xoc jun aj k'atbel tzij pa ruwi' ri Egipto, y xuya' k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ya riya' nitakanoj pa ruwi' rachoch ri rey ri'.^j

¹¹Y ri tiempo ri' ri pan Egipto y pa Canaán, xpe c'a jun wayjal, jun nimalaj tijoj pokonal. Y ri ye kati't kamama' ri yec'o pa Canaán man c'a niqul ta chic achique niqitij. ¹²Y ri Jacob ri rutata' ri José, xapon rutzijol riq'ui chi ri chiri' pan Egipto c'o trigo. Rumari' xerutek c'a el chulok'ic^k trigo ri ye ruc'ajol, ri ye kati't kamama' riyoj. ¹³Y yac'a tek xebe pa rucumul, yac'ari' tek ri José xuk'alajsaj ri' chiquiwech ri rach'alal chi ya riya' ri José.^l Y queri' tek ri Faraón xretamaj ye achique ri ye rach'alal ri José, rumari' xretamaj chuka' chi ri José jun hebreo. ¹⁴Y yac'ari' tek ri José xutek quic'amaric ri Jacob ri rutata'^m y ri ye rach'alal. Ye setenta y cinco chiquinojel.ⁿ ¹⁵Y quec'ari' rubanic tek xxule' ka ri Jacob pan Egipto. Chiri' c'a xcom wi riya'^o y chiri' c'a xecom wi ri ye ruc'ajol,^p ri can ye kati't kamama' wi riyoj. ¹⁶Pero ri quich'acul,^q pa jun lugar Siquem rubi', chiri' xemuk wi. Xemuk pa jun ti pedazo ulef, ri acuchi (achique) can c'o c'ojlibel riche (rixin) chi yebemuk ca caminaki'. Ri jun ti ulef ri', can ya c'a ri Abraham ri lok'oyon ca chique ri ye ralc'ual ri jun achi Hamor rubi'.

¹⁷Y tek ya xa napon ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri rutzujun (rusujun) ri Dios chare ri Abraham,^r ri can xubij chare chi can nuben wi, ri tinamit Israel can benak c'a pa nim y ye q'uiyirnek ri winek chiri' pan Egipto. ¹⁸Y ya c'a tiempo ri' tek ri chiri' pan Egipto xoc c'a jun c'ac'ac' rey ri xa ma xretamaj ta ruwech ri José.^s ¹⁹Y ri rey ri' can c'o c'a runa'oj chubanic ri etzelal chique ri kach'alal aj Israel. Y xuben c'a chique ri kati't kamama' chi xquik'axaj tijoj pokonal, ruma xuben chique chi xequimalij ca^t ri tak calc'ual ri xa can c'ari' ye'alex riche (rixin) chi xecom. Queri' xuben chique ruma can xrajo' chi man ta xeq'uiyer. ²⁰Can ya c'a chuka' tiempo ri' tek xalex ri Moisés^u chiri' pan Egipto. Y ri ac'al ri' xka chuwech ri Dios. Oxi' c'a ic' ri xilix cuma ri rute' rutata'. ²¹Y c'ac'ari' tek c'o chi xbequiya' ca pa ruwi' ri raken ya' riche (rixin) chi nicom. Pero ri rumi'al ri rey Faraón xuc'uaj c'a el ri ac'al ri' y xuq'uiytisaj y can achil'el ral c'a xuben chare.^v ²²Y rumac'ari' ri Moisés can xtijox wi jabel riq'ui ronojel ruwech etamabel ri c'o quiq'ui ri nima'k tak winek aj Egipto. Y can nik'alajin riq'ui ri ruch'abel y riq'ui ronojel ri xerubanala', chi can jun nimalaj achi wi.

ⁱGn. 39.2, 3. ^jGn. 41.37-40. ^kGn. 42.1-3. ^lGn. 45.1-4. ^mGn. 45.9. ⁿGn. 46.27; Dt. 10.22. ^oGn. 49.33. ^pEx. 1.6. ^qEx. 13.19. ^rGn. 15.13-16. ^sEx. 1.8. ^tEx. 1.22. ^uEx. 2.2; He. 11.23. ^vEx. 2.3-10; He. 11.24.

²³Yac'a tek ri Moisés c'o chic cawinek rujuna', xalex pa ránima riche (rixin) chi xbe chiquitz'etic ri rach'alal ri ye rech aj Israel. ²⁴Y xutz'et c'a chi c'o jun aj Egipto ri sibilaj pokon nuben chare jun rech aj Israel. Y riche (rixin) chi nuto' ri rech aj Israel y riche (rixin) chi nuya' ruq'uexel chare ri achi ri nibano ri pokon, xucamisaj.^w ²⁵Y pa ruc'u'x ri Moisés chi ri ye rech aj Israel xtiquetamaj chi ya riya' ri takon ruma ri Dios riche (rixin) chi yerucol el pa quik'a' ri aj Egipto, pero xa ma que ta ri' xbanatej. Ri israelitas xa ma xquetamaj ta chi yari' ri rusamaj. ²⁶Y pa ruca'n k'ij, yec'o c'a ye ca'l' winek israelitas yetajin niquiben ch'a'oj chiquiwech, y ri Moisés xapon c'a apo quiq'ui, y xrajo' ta xoc chiquicojol riche (rixin) chi man ta niquiben ch'a'oj. Rumarí' riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek niben ch'a'oj? Riyix xa can yix israelitas chi yix ca'l', xcha' chique. ²⁷Yac'a jun chique ri yebano ch'a'oj, ri can nik'ax ruwi' nuben, xunim el ri Moisés, y xubij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? ²⁸¿O xa nawajo' yinacamisaj, achi'el xaben chare ri jun achi aj wawe' pan Egipto^x ri iwir? xcha' chare. ²⁹Y tek xa c'a juba' tibix queri' chare ri Moisés, xanmej el y xuya' c'a ca ri Egipto y xbe c'a pa jun chic ruwach'ulef Madián^y rubi'. Y chiri', chiquicojol winek ri ma ye israelitas ta xc'oje' wi. Chiri' xc'ule' wi chuka', y xec'oje' ye ca'l' ruc'ajol.

³⁰Y k'axnek chic c'a cawinek juna' tic'oje' ri Moisés chiri' pa Madián, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel^z chuwech, chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal, ri zarza nibix chare y nijino pa k'ak'. Ri' xutz'et chupan jun desierto ri acuchi (achique) c'o wi ri juyul' Sinaí rubi'. ³¹Y tek ri Moisés xutz'et apo ri xuc'ut ri' chuwech, xumey. Y riche (rixin) chi nutz'et jabel, xjel apo. Pero yari' tek xbech'o pe ri Ajaf chare, y xubij c'a: ³²Yin c'a riyin ri Dios ri xquinimaj ri awati't amama'. Yin c'a riyin ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac y ri Jacob,^a xcha' chare. Y ri Moisés man c'a xcowin ta chic xtzu'un apo, xa nibarbot (nibaybot) c'a ruma xibinri'il. ³³Y ri Ajaf xubij c'a chuka' chare ri Moisés: Tawelesaj la axajab chawaken, ruma ri acuchi (achique) yit pa'el wi,^b can jun lok'olaj lugar. ³⁴Y wacami yatintek c'a el pan Egipto, chucolic ri nutinamit, ruma ntz'et chi sibilaj q'uiy pokonal niquik'axaj, y wac'axan chic chuka' ri ok'e'j ri niquiben, y yac'are' xika pe chiquicolic, xcha' ri Ajaf chare ri Moisés.

³⁵Y ri Esteban xubij: Ya c'a Moisés ri' ri xquetzelaj ri aj Israel y xquibij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? Ya c'a Moisés ri' ri xutek ri Dios riche (rixin) chi ntoc uc'uey quiche (quixin) y yeberucolo' pe ri pa quik'a' ri aj Egipto riq'ui ri to'onic nuya' ri ángel chare, ri ángel^c ri xuc'ut ri' chuwech chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal ri zarza nibix chare. ³⁶Ya c'a Riya' ri xcolo pe quiche (quixin) ri kati't kamama' chiri' pan Egipto.^d Riya' c'o c'a milagros ri majun bey ye

^w Ex. 2.11, 12. ^x Ex. 2.13, 14. ^y Ex. 2.15. ^z Ex. 3.2. ^a Ex. 3.6; Mt. 22.32. ^b Ex. 3.5; Jos. 5.15. ^c Ex. 14.19; Nm. 20.16. ^d Dt. 6.21.

tz'eton ta ri xerubanala' chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri Dios ri takayon el riche (rixin). Yec'oc c'a ri xerubanala' chiri' pan Egipto, ri pa Mar Rojo,^e y ri pa jun desierto.^f Cawinek c'a juna' xebiyajlan ri pa ruwach'udef ri'.^g 37Y ri Moisés xubij c'a chuka' chique ri aj Israel ri tiempo ri!: Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel, achi'el rubanon chuwe riyin y ya c'a riyá' ri xtik'alajsan ri ruch'abel. Tiwac'axaj c'a ri xtubij chiwe.^g Quec'ari' xubij ca ri Moisés chique. 38Ri Moisés xc'oje' c'a chiquicojol ri ye cha'on ruma ri Dios, pa jun desierto. Y ya chuka' riyá' ri xbin chique ri ye kati't kamama' ri tzij ri xubij ri ángel^h riche (rixin) ri Dios, ri xtzijon riq'ui pa ruwi' ri juyu' Sinaí.ⁱ Can chare wi c'a riyá' xjach wi ri ch'abel riche (rixin) c'aslen riche (rixin) chi nuya' chake riyoj.

39Xa ye chic c'a ri ye kati't kamama' ma xeniman ta chare ri Moisés. Pa ruq'uexel chi xeniman ta chare, xa xquetzelaj. Ri cánima riye' xa chanin xtzolin chila' pan Egipto. 40Y tek ri Moisés c'a c'o na pa ruwi' ri juyu' Sinaí, xquibij c'a chare ri Aarón: Que'abana' c'a wachbel riche (rixin) chi ye'oc ka-dios, y yeri' ri ye'uc'uan kiche (kixin). Ruma ri Moisés ri xojelesan pe pan Egipto, ma ketaman ta achique ruma tek ma tzolijnek ta pe.^j 41Y can xquiben c'a ruwachbel jun ti wáquix. Y can xequicot c'a riq'ui ri xa quik'a' riye' ri xbano ka. Rumari' xequicamisala' c'a chicop chuwech, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. 42Y yac'ari' tek ri Dios xeruya' ca^k ri kach'alal aj Israel, ruma riye' xa xquichop niquiya' quik'ij ri xa ma ye dios ta. Rumari' ri Dios xeruya' c'a ca riche (rixin) chi xquiya' quik'ij quiwachbel quinojel ri yetz'et chuwech ri caj.^l Can quec'ari' xubij ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri ruprofitas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca ri acuchi (achique) nubij wi:

Riyix winek aj Israel, tek xixbiyin cawinek juna' pa desierto,
 ñla xe'icamisala' cami chicop riche (rixin) chi xe'itzuj (xe'isuj) chuwe
 riyin? Xa ma que ta ri' xiben.

43 Pa ruq'uexel chi que ta ri' xiben, xa xe'itelela' ri ruwachbel ri
 rachoch ri dios Moloc,
 ri ruwachbel ri ch'umil, ri i-dios Renfán rubi'.

Y ri wachbel ri' xa ik'a' riyix xebano ka, riche (rixin) chi xiya' quik'ij.
 Rumac'ari' riyin, xtinben chiwe chi yixbec'oje' c'a quela' más nej
 chrij el ri Babilonia, xcha' ri Dios.^m

Queri' nubij chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.

44Y tek ri ye kati't kamama' xebiyin ri pa jun desierto, can quic'uan c'a ri rachoch ri Dios banon riq'ui tziek, y chiri' c'a nuk'alajsaj wi ri' ri Dios chiquiwech. Ri rachoch ri Dios ri', can achi'el c'a ri xrajo' ri Dios, can queri' rubanic xban chare, ruma ri Dios can xuc'ut wi chuwech ri Moisés ri rubanic nrajo' chi niban chare.ⁿ 45Y ya rachoch ri Dios ri' ri quic'amom pe ri ye kati't

^e Ex. 14. ^f Ex. 16.1-36; 17.1-7. ^g Dt. 18.15. ^h Ga. 3.19; He. 2.2. ⁱ Ex. 19.1-3; Jn. 1.17.

^j Ex. 32.1. ^k Ro. 1.24. ^l Dt. 17.3. ^m Am. 5.25-27. ⁿ Ex. 25.40; He. 8.5.

kamama' tek xe'oc pe chupan re ruwach'ulef re!, tek ye c'amom pe ruma ri Josué. Y xec'oje! c'a ka wawe!, tek quichapon c'a yequich'ec ri winek ri yec'oc chupan re ruwach'ulef re!. Can ya c'a ri Dios xto'o quiche (quixin). Y ri rachoch ri Dios ri quic'amom pe tek xe'oka, can c'a ya na ri! c'o pa rutiempo ri rey David. ⁴⁶Y ri rey ri! can utz c'a xtz'etetej ruma ri Dios. Rumari! tek ri David xuc'utuj c'a utzil chare ri Dios chi tuya! k'ij chare riche (rixin) chi nuben jun jay ri ntoc rachoch^o ri mismo Dios ri can ru-Dios wi ri kamama' Jacob. ⁴⁷Pero ma ya ta c'a ri rey David ri xbano ri jay ri!. Xa c'a ya na ri Salomón ri ruc'ajol c'a ri rey David, ri xbano ri rachoch ri Dios. ⁴⁸Pero chuka' ri nimalaj Dios,^p ma rajawaxic ta na chi pa jun jay ri xa banon cuma winek ri acuchi (achique) nic'oje' wi, y rumari! tek jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca xubij:

⁴⁹Ri Ajaf Dios nubij c'a:

Ya c'a ri caj ri nutz'uybel,
y ri ruwach'ulef nupalbel.

¿Achique c'a rubanic chi jay niben riyix riche (rixin) chi ntoc wachoch?
¿Y acuchi (achique) c'o wi ri lugar ri niben ruchojmil riche (rixin)
chi yinuxlan?

⁵⁰¿La ma yin ta cami riyin xibano riq'ui nuk'a' ronojel ri cosas?^q
Queri' xubij ri Dios, xcha' ri Esteban.

⁵¹Y ri Esteban xubij c'a chuka' chique: Riyix cowirnek ri iwánima chupan ri etzelal, ruma ma niwajo' ta niwac'axaj ri nubij ri Dios chiwe, ni ma niya' ta chuka' k'ij riche (rixin) chi ntoc pa tak iwánima, y majun bey niwajo' chi ya ta ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin). Y can achi'el xquibanala' ri ojer tak ye kati't kamama', can queri' c'a chuka' niben riyix re wacami. ⁵²¿La c'o ta cami jun chique ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ojer ca, ri man ta xutij pokon pa quik'a' ri ye kati't kamama'?'^r Quinojel xquitij pokon. Ri kati't kamama' xequicamisaj ri xebin chi can xtipe na wi ri Cristo ri choj ruc'aslen. Y tek xoka c'a ri Cristo, yix chic c'a riyix ri xixjacho riche (rixin) y xic'utuj chi ticamisex.^s ⁵³Riyix xic'ul ri ruley ri Dios ri c'amom pe cuma ri ángeles^t riche (rixin) chi xk'alajsex chiwech, pero xa ma xinimaj ta, xcha' ri Esteban.

⁵⁴Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xubij ka ri Esteban, xyacatej c'a coyowal, y can xquikach'ach'ej c'a quey chrij, ruma itzel xquina' chare. ⁵⁵Pero ri Esteban, jun achi ri can nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Rumari!, tek riya' xtz'u'un chicaj, xutz'et c'a ri ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xutz'et chuka' ri Jesús c'o pa rajquik'a' ri Dios.^u ⁵⁶Y can yac'ari! tek xubij: Riyin ntz'et chi la caj jakel y ntz'et ri Jesús ri C'ajolaxel ri xo'alex ka chkacojol c'o pa rajquik'a' ri Dios, xcha'.

⁵⁷Y ri winek c'a ri ye'etzelan riche (rixin) ri Esteban, xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi ma niquic'axaj ta, xquitz'apela' c'a pa tak quixquin. Ri winek c'a

^o 1 R. 8.17. ^p 2 Cr. 2.6. ^q Is. 66.1, 2. ^r 2 Cr. 36.16. ^s Hch. 3.14, 15; 1 Ts. 2.15. ^t Ga. 3.19. ^u Sal. 110.1; He. 9.24.

ri' can sibilaj c'a pa quichi' xquiben tek xebe chrij ri Esteban riche (rixin) chi xbequichapa' pe. ⁵⁸Y xquelesaj c'a el c'a chuchi' ri tinamit, y xquichop ruc'akic chi abej riche (rixin) chi niqicamisaj. Y ri xetz'ucu c'a tzij chrij ri Esteban xquiya' ca ri quitziak riq'ui ri jun c'ajol achi ri Saulo rubi', riche (rixin) chi queri' utz yec'akon. ⁵⁹Y ri Esteban xuben c'a orar tek chapon ruc'akic chi abej, y nubij c'a: Wajaf Jesús, tac'ulu' c'a ri wánima, xcha'.

⁶⁰Y yac'ari' tek riya' xxuque' ka, y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y xubij: Wajaf, man c'a taya' ta pa cuenta re mac re yetajin chubanic, y xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri', can yac'ari' tek xcom ka.

Tek ri Saulo xuchop yeruya' pa tijoj pokonal ri kach'alal

8 ¹Ri Saulo can xka c'a chuwech chi ri Esteban xcamisex. Y chiri' pa Jerusalem, ya c'a k'ij ri' tek xtiquir ca chiquij ri yeniman ri Jesucristo chi can ye'etzelex y niban chique chi niqitij pokon. Xaxu (xaxe) wi ri apóstoles ri c'a xec'oje' na ca chiri' pa Jerusalem. Yac'a quinojel ri nic'aj chic kach'alal, ruma ri pokon niban chique xquiquiraj el qui',^w y yec'o xebe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Judea, y ri nic'aj chic xebe c'a pa Samaria. ²Y ri Esteban xmuk y sibilaj c'a xok'ex cuma ri achi'a' ri can c'o c'a Dios pa cánima. ³Y ri Saulo sibilaj c'a pokon xuben chique ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia chique. Can ye ruya'on wi c'a pa tijoj pokonal,^x ruma can chi jojun chi jojun jay ntoc wi riche (rixin) chi yeberesalala' pe, y can chi achi'a' y chi ixoki' yeberukirirej pe y c'ac'ari' nutek quitz'apixic pa tak cárcel.

Tek ri Felipe xutzijoj ruch'abel ri Dios pa Samaria

⁴Y ri kach'alal c'a ri xquiquiraj el qui' ruma ri pokon niban chique, xebe pa tak tinamit y niqutzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ⁵Y ri Felipe jun c'a chique ri kach'alal ri xebano queri'. Riya' xapon c'a chupan jun tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Samaria. Y tek c'o chic chiri', xuchop c'a rutzijoxic ri Cristo chique ri winek ri ye aj chiri'. ⁶Y can ye q'uiy c'a winek ri niqimol qui' riq'ui ri Felipe, y quinojel riq'ui c'a ronojel cánima niquiya' quixquin chare ri nubij, ruma q'uiy ri milagros niqitzu' chi nubanala', retal c'a chi can ya ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj.^y ⁷Can ye q'uiy wi c'a winek ri nrelesala' el itzel tak espíritu quiq'ui. Y ri itzel tak espíritu ri' can riq'ui quichuk'a' yech'o tek ye'elesex el. Y yec'o c'a chuka' winek ri ma choj ta yebiyin, ri xa ye cojo, y ri ye siquirnek, xec'achojsex c'a chuka' el ruma ri Felipe.^z ⁸Rumac'ari', ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit ri xapon wi ri Felipe, sibilaj c'a yequicot.

⁹Pero chupan c'a chuka' ri tinamit ri', tek c'a ma jane napon ta ri Felipe, c'o c'a jun achi aj itz ri Simón rubi'. Can jabel c'a ye ruk'olon^a ri winek ri aj chiri' pa Samaria riq'ui ri yerubanala'. Riya' can nubila' c'a chuka' chique chi riya' jun winek ri nim ruk'ij. ¹⁰Y can quinojel c'a ri winek chi ch'uti'k

^vLc. 23.34. ^wHch. 11.19. ^xFil. 3.6. ^yHe. 2.4. ^zMr. 16.17, 18; Jn. 14.12. ^aEf. 4.14.

chi nima'k can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij ri aj itz ri', y niquibila' c'a chrij: Ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios can c'o c'a riq'ui ri Simón, yecha'.

¹¹Y can q'uiy chic c'a tiempo jabel ye ruk'olon ri winek riq'ui ri itz ri yerubanala', y rumari' can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij. ¹²Yac'a tek ri winek xquinimaj ri nutzijoj ri Felipe chrij ri rubi' ri Jesucristo y chrij ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios, can chi achi'a' y chi ixoki' c'a xeban bautizar. ¹³Y chuka' ri Simón ri achi aj itz, xunimaj ri ruch'abel ri Dios y xban bautizar. Ri Simón ri', can acuchi (achique) c'a benak wi ri Felipe, can benak chuka' riya'. Pero riya' can achi'el c'a nisach ruc'u'x tek yerutz'et ri nima'k tak milagros ri yerubanala' ri Felipe chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri ruch'abel ri Dios nutzijoj.

¹⁴Y quiq'ui ri apóstoles chiri' pa tinamit Jerusalem^b xoka c'a rutzijol chi ri winek ri yec'o pa Samaria yetajin c'a niquic'ul y niquinimaj ri ruch'abel ri Dios. Rumari' xequitek c'a el ri apóstol Pedro y ri apóstol Juan chiquitz'etic. ¹⁵Y tek ri apóstoles xe'apon c'a, xquiben orar pa quiwi' ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Samaria, riche (rixin) chi queri' nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. ¹⁶Quec'ari' xquiben ruma majun c'a chique ri kach'alal ri' kajnek ta ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi', xa can xu (xe) wi c'a ye banon bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.^c ¹⁷Y tek ri Pedro y ri Juan xquiya' quik'a' pa quiwi', can xquic'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu.^d

¹⁸Y tek ri achi Simón rubi' xutz'et chi nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri winek, tek ri apóstoles niquiya' quik'a' pa quiwi', ri Simón xutzuj (xusuj) c'a puek chique, ¹⁹y xubij c'a chique: Tiya' c'a chuwe la uchuk'a' la', riche (rixin) chi queri' tek riyin nya' c'a nuk'a' pa ruwi' xabachique winek, xtuc'ul ta c'a chuka' ri Lok'olaj Espíritu, xcha' chique.

²⁰Y ri Pedro xubij c'a chare ri Simón: Xa xcaq'uis c'a junan riq'ui ri arajil, ruma riyit nach'ob chi riq'ui ri puek yacowin nalok' ri nusipaj ri Dios. ²¹Y chuka' riyit can majun ak'a' chare re samaj re', ruma ri awánima xa ma choj ta c'o chuwech ri Dios. ²²Y que'aya' c'a ca ri xa ma ye utz ta ri yec'o pan awánima,^e titzolin pe ac'u'x y tac'utuj c'a cuybel amac chare ri Dios, ruma chuwech Riya' can ma utz ta ri ch'obonic ri xpe pan awánima. ²³Y ntz'et c'a chi ri etzelal c'a c'o na pan ac'aslen, y c'a yit ruximon na, xcha' ri Pedro chare.

²⁴Pero ri Simón xubij c'a chique ri apóstoles: Tibana' c'a orar pa nuwi' riyin, y tic'utuj chare ri Ajaf Dios riche (rixin) chi man ta xtinc'ulwachij ri achi'el ri xibij ka chuwij, xcha'.

²⁵Y tek ri apóstoles quik'alajsan y quitzijon chic ca ri ruch'abel ri Dios chique ri winek pa Samaria, c'ac'ari' tek xebe chupan ri q'uiy tak tinamit ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Samaria, riche (rixin) chi xbequitzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Y c'ac'ari' tek xetzolin pa Jerusalem.

^bHch. 1.8. ^cHch. 2.38. ^dHch. 19.6. ^eIs. 55.7.

Ri Felipe y ri achi aj Etiopía

²⁶Y c'o c'a jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xch'o riq'ui ri Felipe,^f y xubij c'a chare: Cayacatej c'a el, y jet chupan ri jun bey ri ntel el pa Jerusalem y nibe pa sur c'a pa tinamit Gaza. Re bey re' yare' ri nik'ax ri pa jun desierto.

²⁷Y ri Felipe can xyacatej c'a el, y xbe c'a. Y yac'a tek ruchapon chic el bey, xutz'et c'a jun achi aj Etiopía. Ri achi c'a ri' jun eunuco, y ya riya' ri c'o pa ruwi' ronojel ri rubeyomal ri jun ixok Candace rubi', y ri Candace ri' aj k'atbel tzij pa ruwi' ronojel ri ruwach'ulef Etiopía. Ri achi eunuco ya'on chuka' k'atbel tzij pa ruk'a' ruma ri Candace, y xpe c'a pa Jerusalem riche (rixin) chi xoruya' ruk'ij ri Dios.^g ²⁸Y yac'a tek ruchapon chic el bey riche (rixin) chi nitzolin pa rutinamit, riya' tz'uuyul c'a el pa jun carruaje. Y riya' nusiq'uij ruwech jun wuj benak, ri wuj ri tz'iban ca ruma ri profeta Isaías, jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ²⁹Y ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chare ri Felipe: Jet apo chuxquin ri carruaje ri acuchi (achique) benak wi ri achi eunuco, y junan c'a yixbe riq'ui, xuche'ex.

³⁰Y tek ri Felipe aponak chic riq'ui ri carruaje ri', xrac'axaj c'a chi ri achi benak chiri' ya c'a ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ya c'a ri' ri nusiq'uij ruwech benak. Rumari' ri Felipe xuc'utuj chare: ¿La nik'ax c'a chawechech ri yatajin chusiq'uixic? xcha' chare.

³¹Pero ri achi ri' xubij: Xa majun achique ta nibin chuwe. ¿Achique ta c'a modo tek xtik'ax chinuwech? Y ri achi ri' xubij c'a chare ri Felipe chi tijote' el y titz'uye' el riq'ui.

³²Ri ruch'abel ri Dios ri ntajin chusiq'uixic ruwech ri achi aj Etiopía, ya c'a ri nich'o chrij ri Jesucristo y nubij:

Xuc'uex c'a riche (rixin) chi nicamisex, achi'el nuc'uex jun carne'l.

Can achi'el c'a nuben ri alaj carne'l ri ma nik'ajan ta tek nisoquex rij, quec'ari' xuben riya', majun xubij.

³³Xban c'a chare chi majun ruk'ij, y astape' majun rumac, ya Riya' ri xka ca chuxe' ronojel mac.

¿Achique ta cami xtitzijon ri xban chare cuma ri winek ri yec'o pa rutiempo Riya'?

Ruma xapon jun k'ij chi xq'uiyer ri etzelal quiq'ui, y rumari' xquicamisaj el chuwech re ruwach'ulef.^h

³⁴Y ri achi eunuco xuc'utuj c'a chare ri Felipe: Tabana' jun utzil tabij chuwe: ¿Achoj chrij c'a nich'o wi ri profeta wawe'? ¿Chrij ka riya' nich'o wi, o chrij jun chic? xcha' chare.

³⁵Yac'ari' tek ri Felipe xuchoch el tzij, xutiquiriba' c'a el riq'ui ri mocaj ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías, riche (rixin) chi xch'o chrij ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic. ³⁶Yac'a tek xe'apon pa jun lugar ri

^fHch. 8.5-13. ^g1 R. 8.41, 42; Sal. 68.31; Is. 43.6; 56.3-8. ^hIs. 53.7, 8.

c'o ya', ri achi eunuco xubij c'a chare ri Felipe: Wawe' c'o ya!. ¿La c'o ta camí ri nibano chuwe chi riyin man ta utz chi yiban bautizar? xcha'.

³⁷Y ri Felipe xubij c'a chare ri achi ri': Wi can riq'ui ronojel awánima nanimaj ri Jesucristo, utz chi yaban bautizar,ⁱ xcha'. Y ri achi xubij c'a: Riyin nnimaj chi ri Jesucristo can yari' ri Ruc'ajol ri Dios.

³⁸Y rumari' ri achi xubij chi tipa'e' juba' ri carruaje. Y yac'ari' tek xeka chi ye ca'i!, y ri Felipe xuben c'a bautizar ri achi chiri' pa ya'. ³⁹Tek chi ye ca'i! ye elenak chic c'a pe chiri' pa ya', ri Felipe xuc'uex c'a el ruma ri Lok'olaj Espíritu ríche (rixin) ri Ajaf Dios. Y ri achi eunuco man chic c'a xutz'et ta ri Felipe, pero sibilaj niquicot xuchop chic el ri rubey. ⁴⁰Y ri Felipe c'a tek xuna', c'o chic chupan ri tinamit Azoto. Y chiri' xuchop chic c'a el jun rubey, xk'ax el ri pa tak tinamit nutzijola' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Queri' nubanala' xapon c'a pa tinamit Cesarea.^j

Tek ri Saulo xjalatej ri ruc'aslen

9 ¹Yac'a ri achi ri Saulo rubi' man c'a nik'ax ta ri royowal ri yacatajneq chiquij ri kach'alal,^k y can nrajo' wi c'a chi yerucamisaj na. Rumari' riya' xbe c'a riq'ui ri nimalaj sacerdote, ²riche (rixin) chi xberuc'utuj pe wuj chare, ríche (rixin) chi tuya' el k'atbel tzij pa ruk'a'. Y riq'ui ri k'atbel tzij ri c'o chic el pa ruk'a' nibe c'a pa tinamit Damasco, ríche (rixin) chi nbe'oc ri pa tak jay ri kas nie'tut wi ri ruch'abel ri Dios, ríche (rixin) chi yeberucanoj pe ri quitzekelben ri Jesús, ri kitzij Bey.^l Y tek xqueril pe, wi ye achi'a' o ye ixoki', can ye ximil c'a yeruc'om pe c'a pa Jerusalem. ³Riya' ruchapon c'a bey. Y yac'a tek xa c'o chic apo chunakajal ri tinamit Damasco ri c'o chi napon wi, yari' tek xka jun nimalaj sakil pa ruwi!^m jun sakil ri petenak chila' chicaj. ⁴Y ri Saulo can yac'ari' tek xtzak c'a pan ulef, y xrac'axaj c'a jun ch'abelⁿ y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? xcha'.

⁵Y riya' xuc'utuj: ¿Yit achique c'a riyit, táta? xcha'. Pero ri nich'o pe riq'ui ri Saulo xubij chare: Yin c'a riyin ri Jesús, ri achapon wokotaxic.^o Xa ayon c'a riyit nasoc awi!, ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chare.

⁶Y ri Saulo nibarbot (nibaybot) ruma xibinri'il, xubij: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nben? xcha'. Y ri Ajaf Jesús xubij chare: Cayacatej c'a el, y cabiyin c'a pa tinamit, y chiri' xtibix wi chawe achique ri ruc'amon chi naben, xuche'ex.

⁷Y ri achi'a' c'a ri ye tzelkelbeyon ríche (rixin) ri Saulo xenacano', ruma niquic'axaj ri ch'abel,^p pero ma niquitz'et ta achique ri nich'o pe.^q ⁸Y can yac'ari' tek ri Saulo xyacatej el chiri' pan ulef. Y tek xerujek ri runak' tak ruwech, yac'ari' tek xunabej chi xa ma nitzu'un ta chic. Rumari' tek xquichop el chuk'a', xquic'ujaj c'a pa Damasco. ⁹Oxi' c'a k'ij ri xbec'oje' chiri'. Y chi oxi' k'ij ri' moyirnek, y can majun xutij ni majun chuka' juba' ruya' xukum.

ⁱMt. 28.19; Mr. 16.16. ^jHch. 21.8. ^kHch. 8.3. ^lHch. 19.9. ^mHch. 22.6; 26.12, 13. ⁿ1 Co. 15.8. ^oHch. 5.39; 1 Ti. 1.13. ^pHch. 22.9. ^qDn. 10.7.

¹⁰Y chiri' pa Damasco c'o c'a jun ri runiman ri Jesucristo, ri Ananías' rubi'. Y ri Ajaf Jesucristo pa jun achi'el achic' xuc'ut ri' chuwech, y xubij chare: ¡Ananías! xcha'. Y ri Ananías xubij: Yare' yinc'o wawe', Ajaf, xcha'.

¹¹Y ri Ajaf xubij c'a chare: Cayacatej el. Cabiyyin c'a pa rachoch ri Judas, ri c'o pa jun bey ri nibix Choj chare. Chiri' c'a jacanoj wi jun achi aj Tarso ri Saulo rubi'. Can cabiyyin c'a, ruma re wacami, riya' ntajin c'a nuben orar. ¹²Y chuka' xinc'ut yan chuwech pa jun achi'el achic' chi c'o jun achi Ananías rubi' ri xapon riq'ui, y xuya' ruk'a' pa ruwi' riche (rixin) chi nitzu'un chic jun bey, xcha' chare.

¹³Tek xrac'axaj queri' ri Ananías, xubij: Ajaf, ye q'uiy c'a ri ye biyon chuwech ri jun achi ri' q'uiy pokon^s ri ye rubanalon chique ri lok'olaj tak awalc'ual ri yec'o pa Jerusalem.^t ¹⁴Y re wacami c'o wawe' pa Damasco, y can ya'on pe k'atbel tzij pa ruk'a' cuma ri principalⁱ tak sacerdotes riche (rixin) chi yeruxim el quinojel ri can niq'uiya' wi ak'ij, xcha' ri Ananías.

¹⁵Y ri Ajaf Jesucristo xubij chare: Jacanoj c'a ri Saulo, ruma ya riya' ri nucha'on^u riche (rixin) chi nibe chuk'alajsaxic ri nubi' chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,^v y riche (rixin) chi nubij chuka' chique ri reyes^w y ri winek israelitas. ¹⁶Y ronojel ri tijoj pokonal^x ri xtiberutija' ruma ri nubi' riyin, c'a yin na riyin ri xquic'utu chuwech.

¹⁷Y ri Ananías can xapon c'a riq'ui ri Saulo chupan ri jay ri xbix el chare. Y xuya' c'a ruk'a' pa ruwi' y xubij c'a chare: Wach'alal Saulo, ri Ajaf Jesús ri xuc'ut ri' chawech tek achapon pe bey pa Damasco, xirutek c'a pe awuq'ui riche (rixin) chi yatzu'un chic jun bey,^y y riche (rixin) chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu nika pan awi' riche (rixin) chi nunojsaj ri awánima,^z xcha' ri Ananías chare.

¹⁸Y can yac'ari' tek ri pa tak runak' ruwech ri Saulo xetzak el ye achi'el rusolotal car, y xtzu'un chic jun bey. Y can yac'a chuka' ri' xyacatej el riche (rixin) chi xban bautizar.^a ¹⁹Yac'a tek waynek chic, riya' xuna' chi can xtzolin chic pe ri ruchuk'a'. Y xc'oje' na ka ca'i' oxⁱ k'ij quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Damasco.^b

Tek ri Saulo xutzijoj pa Damasco chi ri Jesús yari' ri Cristo

²⁰Y c'ac'ari' ri Saulo xuchop c'a rubixic chique ri winek ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios.^c ²¹Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Saulo, xsach quic'u'x y niq'uibila' c'a chrij: ¿La ma ya ta cami achi re' ri xerokotala' ri can niq'uiya' wi ruk'ij ri Jesús chiri' pa tinamit Jerusalem y xuben chique chi xquik'axaj tijoj pokonal? Y wacami xoka wawe' re pa Damasco riche (rixin) chi ye ximon yeruc'uaq el ri niq'uiya' ruk'ij ri Jesús, y yeberuya' pa quik'a' ri principalⁱ tak sacerdotes,^d yecha'.

^rHch. 22.12. ^sHch. 8.3; 9.1. ^tHch. 26.10. ^uHch. 13.2; Ro. 1.1, 5. ^vHch. 22.21; Ga. 2.7, 8. ^wHch. 26.27, 28. ^xHch. 20.23. ^yHch. 22.12, 13. ^zHch. 2.4; 4.31; 13.52.

^aHch. 22.16. ^bHch. 26.20; Ga. 1.17. ^cHch. 8.37. ^dHch. 8.3; Ga. 1.13.

²²Pero ri Saulo xa xc'oje' el más ruchuk'a' riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri Dios. Y nuk'alajsaj c'a chi ri Jesús yari' ri Cristo.^e Y rumac'ari' ri israelitas ri yec'o chiri' pa Damasco ma niqul ta c'a achique niqich'ob chrij ri Saulo.

Tek ri Saulo xuto' pe ri' pa Damasco

²³Y c'o chic c'a q'uiy k'ij tic'oje' ri Saulo chiri' pa Damasco, tek ri israelitas xquich'ob chi niqicamisaj. ²⁴Pero ri quich'obon chrij xapon rutzijol riq'ui riya'. Y ri winek ri ye'ajowan yecamisan ri Saulo, can chi pak'ij chi chak'a' coyoben c'a ri pa tak puertas riche (rixin) ri tinamit, riche (rixin) chi niqicamisaj.^f ²⁵Yac'ari' tek ri kach'alal, pa jun chak'a' xquiya' el ri Saulo pa jun chaquech, y xquikasaj ka^g chuwech ri jun nimalaj tz'ak ri rusutin rij ri tinamit. Y xbe el.

Tek ri Saulo xc'oje' pa Jerusalem

²⁶Y yac'a tek ri Saulo xapon pa tinamit Jerusalem,^h xrajo' c'a chi xc'oje' ka quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri'. Pero riye' ma xcajo' ta, ruma ma can ta cukul quic'u'x chi ri Saulo jalatajneq chic ri ruc'aslen y jun ri can runiman chic ri Jesús. ²⁷Yac'a ri jun kach'alal ri Bernabéⁱ rubi', xuc'uaj ri Saulo quiq'ui ri apóstoles. Y ri Bernabé xutzijoj c'a chique chi ri Saulo xch'o c'a ri Ajaf riq'ui, chi xuc'ut c'a ri' chuwech tek ruchapon el bey pa Damasco, y chi ri Saulo chuka' ma xuxibij ta ri' xutzijoj ri Ajaf Jesús chique ri winek ri yec'o chiri' pa Damasco, xcha' ri Bernabé chique ri apóstoles. ²⁸C'ac'ari' xquic'ul ka ruwech, y rumari' ri Saulo xc'oje' ka chiri' pa Jerusalem, y xabacuchi (xabachique) c'a yebe wi ri apóstoles, can benak chuka' ri Saulo quiq'ui. ²⁹Y majun c'a xibinri'il riq'ui riya' riche (rixin) chi nuk'alajsaj ri Ajaf chique ri winek. Niquichop c'a qui' riq'ui ch'abel quiq'ui ri israelitas ri yech'o pa quich'abel ri aj Grecia, chrij ri ruch'abel ri Dios. Pero ri israelitas^j c'a ri' xa niquicanoq c'a jun rubanic riche (rixin) chi nicajo' niqicamisaj. ³⁰Rumari', tek ri kach'alal xquinabej ri achique niqich'ob ri winek chrij ri Saulo, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Cesarea. Y tek yec'o chic ri chiri' pa Cesarea, xquitek c'a el c'a pa jun chic tinamit Tarso^k rubi'.

³¹Y ri tiempo ri', ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit chiri' pa rucuenta ri Judea, pa rucuenta ri Galilea y pa rucuenta ri Samaria, man c'a niquik'axaj ta chic tijoj pokonal. Xa can quichapon c'a yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios y niqixibij c'a qui' yemacun chuwech ri Ajaf, y sibilaj xeq'uiyer ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.

^eHch. 18.28. ^f2 Co. 11.32. ^gJos. 2.15; 1 S. 19.12. ^hHch. 22.17; Ga. 1.17, 18. ⁱHch. 4.36; 11.22-25. ^j2 Co. 11.26. ^kHch. 9.11.

Tek ri Pedro xuc'achojtaj ri Eneas

³²Y yac'a tek ri Pedro elenak chiquitz'etic' ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit,^m xapon c'a chuka' quiq'ui ri yec'o chiri' pa tinamit Lida. ³³Y ri pa tinamit ri' xberila' jun achi Eneas rubi', y c'o yan c'a wakxaki' juna' kajnek pa ch'at. Ri achi c'a ri' siquirnek. ³⁴Rumac'ari' ri Pedro xubij chare ri achi ri Eneas rubi': Ya ri Jesucristoⁿ ri yac'achojtan. Cayacatej c'a,^o y tachoymirisaj la awarabel,^p xcha' ri Pedro chare. Y ri Eneas can yari' xpa'e' el. ³⁵Y can ye q'uiy c'a winek ri aj Lida y aj Sarón^q ri xetz'eto chi ri Eneas xc'achoj. Y ri winek ri' xquinimaj ri Ajaf Jesús^r y xjalatej quic'aslen.

Tek ri Pedro xuc'asoj jun ixok caminek chic, ri Dorcas rubi'

³⁶Pa tinamit Joje, ri tiempo ri' c'o c'a jun kach'alal ixok Tabita rubi', y Dorcas nibix chare ri pa ch'abel griego. Riya' sibilaj jabel runa'oj quiq'ui ri winek, ruma yerutola^s c'a ri winek ri majun c'o ta quiq'ui. ³⁷Y chupan c'a ri k'ij ri' ri Dorcas xka chi yabil, y xcom. Y tek ch'ajon chic ri ruch'acul y ya'on chic rutziak, xuc'uex c'a anej pa ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. ³⁸Y ri tinamit Joje ma nej ta c'a quicojol riq'ui ri tinamit Lida, ri lugar ri c'o wi jun ca'i' oxil' k'ij ri Pedro. Y ri kach'alal ri yec'o pa Joje, ruma xquic'axaj chi ri Pedro c'o ri pa Lida, xequitek c'a el ye ca'i' achi'a' riq'ui, riche (rixin) chi xbequibij chare: Tabana' jun utzil catam pe chanin kiq'ui pa Joje, ruma c'o rajawaxic, xecha' chare.

³⁹Y ri Pedro can xbe c'a quiq'ui c'a pa Joje. Tek xe'apon, ri Pedro xucusex c'a pa jay ri li'an wi ri caminek. Y ri malcani' tak ixoki' xe'apon riq'ui ri Pedro, ye'ok' y niqic'utula' c'a apo chuwech ri tziek ri xerubanala' ri Dorcas tek c'a q'lues na. ⁴⁰Y ri Pedro xubij c'a chique quinojel ri yec'o riq'ui, chi que'el el' juba'. Riya' xxuque' ka y xuben c'a orar.^u Y xutz'u' apo ri caminek, y xubij: Tabita, cayacatej.^v Y ri ixok ri' can yac'ari' xbetzu'un pe, y tek xutz'u' c'a chi c'o ri Pedro, xyacatej pe. ⁴¹Ri Pedro xuchop c'a apo ruk'a' ri ixok riche (rixin) chi xpa'e'. Y ri Pedro xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri malcani' tak ixoki' y ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,^w riche (rixin) chi xberuc'utu' pe ri Dorcas chiquiwech. Riya' man c'a caminek ta chic. ⁴²Y ri xbanatej, xetamatej c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit Joje, y ye q'uiy c'a winek xeniman ri Ajaf Jesús chiri'. ⁴³Y ri Pedro q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' ka chiri' pa tinamit Joje. Xc'oje' pa rachoch jun achi aj tzacoy tz'um^x ri Simón rubi'.

^lHch. 8.14. ^mHch. 1.8. ⁿHch. 4.10. ^oHch. 3.6. ^pMt. 9.6; Jn. 5.8. ^q1 Cr. 5.16.

^rHch. 11.21. ^sPr. 31.31; 1 Ti. 5.10; Stg. 1.27. ^tMt. 9.25. ^u1 R. 17.19-23; 2 R. 4.32-36.

^vMr. 5.41; Jn. 11.43. ^wHch. 9.13. ^xHch. 10.6.

Tek ri Pedro xtak rusiq'uixic (royoxic) ruma ri Cornelio

10 ¹Y pa tinamit Cesarea c'o c'a jun achi Cornelio rubi', y riya' jun capitán. Yec'o c'a jun ciento soldados pa ruk'a', y ri jumoc soldados ri' ye quitz'akat ri jumoc soldados ri nibix Italiano chique. ²Ri Cornelio y ri ye aj pa rachoch can niquiya' wi c'a ruk'ij ri Dios,^y y niquixibij c'a qui' chi yemacun chuwech ri Dios. Y riya' can ma nitane' ta chi nuben orar, y can q'uiy c'a yerutola' wi ri winek ri majun c'o quiq'ui. ³Y pa jun tikak'ij pa tak a las tres, can jabel c'a k'alaj ri xutz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun ángel^z riche (rixin) ri Dios ri xoc apo riq'ui y xubij chare: ¡Cornelio! xcha' ri ángel ri'.

⁴Y ri Cornelio rutzuliben c'a ri ángel, y sibilaj ruxibin ri'. Y xubij chare ri ángel: Ajaf, ¿achique c'a ri nawajo'? Y ri ángel xubij chare: Ri oraciones^d ri ye'aben yeka chuwech ri Dios, y queri' chuka' can kajnek chuwech chi ye'ato' ri winek ri nic'atzin quito'ic,^b y rumari' ri Dios yarunataj pe re wacami.

⁵Rumari' wacami que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Joje, chi quebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. ⁶Y riya' c'o c'a pa rachoch ri jun achi Simón chuka' rubi', ri Simón ri aj tzaco y tz'um,^c y c'o rachoch chuchi' ri mar. Y yac'a tek xtoka ri Pedro awuq'ui, xtubij c'a chawe ri achique rajawaxic chi naben,^d xcha' ri ángel chare ri Cornelio.

⁷Y tek ri ángel ri xch'o ca chare ri Cornelio xbe el, ri Cornelio xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ye ca'! rumozo y jun soldado ri can nuya' wi chuka' ruk'ij ri Dios. Ri soldado jun chique ri can ronojel k'ij yec'o riq'ui ri Cornelio, y niquiben chuka' ri nibix chique. ⁸Y ri Cornelio nabey c'a xutzijoj el chique ronojel ri xutz'et, c'ac'ari' xerutek el c'a pa tinamit Joje.

⁹Y pa ruca'n k'ij chare ri quichapon wi el bey ri achi'a', xa juba' chic c'a chi ma que'apon ri pa tinamit Joje, achi'el xa pa nic'aj k'ij, yac'ari' tek ri Pedro xjote' c'a el pa ruq'uisbel tanaj (wik) chare ri jay, riche (rixin) chi xberubana' orar.^e ¹⁰Riya' can sibilaj c'a ninum chic, y can nurayij c'a chi niwa' yan. Y yac'a tek royoben c'a chi nichojmirisex ri xtutij, ri Dios can yac'ari' tek xuben chare ri Pedro chi xuben achi'el jun achic'!^f ¹¹Riya' xutz'et c'a chi ri caj jakatajneq,^g y chila' c'a nika wi pe jun nimalaj achi'el tziek, y ye ximon ri caji' rutz'a'n. Y ri achi'el tziek nika c'a pe chuwech re ruwach'ulef. ¹²Y tek kajnek chic c'a pe, ri Pedro xutz'et c'a chi chupan ri tziek ri' yec'o pe ronojel quiwech chicop. Yec'o ri chicop ri caji' caken, yec'o ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik' y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. ¹³Y can yac'ari' tek ri Pedro xrac'axaj chi c'o jun ri nich'o pe chare, y nubij c'a: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xuche'ex.

^yHch. 10.7. ^zSal. 34.7; 91.11; Hch. 5.19; 11.13; He. 1.14. ^aSal. 141.2; Stg. 5.16; 1 P. 3.12; Ap. 5.8; 8.3. ^bFil. 4.18; He. 13.16. ^cHch. 9.43. ^dHch. 9.6; 11.14. ^eSal. 55.17; Hch. 11.5. ^fHch. 27.17. ^gEz. 1.1; Mt. 3.16; Hch. 7.56; Ap. 19.11.

¹⁴Y ri Pedro xubij: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re!. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re!, ri can ye c'utun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta, y can xajan chi yetij,^h xcha'.

¹⁵Y ri jun c'a ri nich'o pe riq'ui ri Pedro, pa rucamul xubij chic c'a pe chare: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri!, y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta.ⁱ

¹⁶Oxmul c'a ri xbitej queri!, y yac'ari! tek ri nimalaj achi'el tziek ri! xtzolin chic el chicaj. ¹⁷Ri Pedro c'a c'o na c'a chiril!, y ma nich'obotej ta c'a chuwech ri achi'el achic' ri xuben. Yac'ari! tek ri achi'a! ri ye takon el ruma ri Cornelio xe'apon, niqicanos c'a ri rachoch ri achi ri Simón rubi!. Y tek xquil ri jay, ri achi'a! ri ye takon el xe'oc apo chuchi! ri jay, ¹⁸y xquic'utuj c'a apo, wi chiril! c'o wi ri Simón ri nibix chuka! Pedro chare. ¹⁹Y ri Pedro c'a ntajin na c'a chuch'obic rij ri jun achi'el achic', can yac'ari! tek ri Lok'olaj Espiritu! xubij chare ri Pedro: Yec'o ye oxi! achi'a! ri yatquicanos. ²⁰Cayacatej c'a el y caxule! ka quiq'ui, y chuka! ma tuben ta cal'i ac'u!x chi yabe quiq'ui,^k ruma yin c'a riyin ri yin takayon pe quiche (quixin) wawe! awuq'ui.

²¹Y ri Pedro can xbeka wi pe quiq'ui ri ye oxi! achi'a! ri ye takon el ruma ri Cornelio, y xubij chique: Yin c'a riyin ri Pedro ri nicanoj. ¿Achiqwe c'a ruma tek yix petenak chinucanoxic? xcha! chique.

²²Y riye! xquibij c'a chare ri Pedro: Jun capitán Cornelio rubi! yoj rutakon c'a pe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Y ri achi c'a ri! jun achi choj ruc'aslen, jun achi ri nuxibij ri! chi nimacun chuwech ri Dios. Y quinojel ri winek israelitas sibilaj nicajo!, y jabel yech'o chrij.^l Y c'o c'a jun lok'olaj ángel ri xoch'o riq'ui ri Cornelio, y ri ángel ri! xubij ca chare chi yarusiq'uij (yaroyoj) riyit, riche (rixin) chi nrac'axaj ri achiqwe xtabij chare. Rumac'ari! xojpe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Queri! xquibij ri achi'a! ri ye takon el.

²³Y ri Pedro xerucusaj apo pa jay ri achi'a! ri!, riche (rixin) chi yec'oje! na el ri jun ak'a! chiril!. Y pa ruca'n k'ij, ri Pedro can xbe wi c'a quiq'ui ri achi'a! ri ye petenak c'a pa Cesarea. Y yec'o c'a kach'alal ri aj chiril! pa Jope xetzeke! el chrij ri Pedro.^m

²⁴Y c'a pa ruca'n k'ij chare ri que'el wi pe ri pa Jope, c'ac'ari! xe'apon ri pa tinamit Cesarea. Y ri acuchi (achique) c'o wi ri Cornelio ye rusiq'uin (royon) c'a ri ye rach'alal y chuka! ye rusiq'uin (royon) ri winek ri can sibilaj yerajo!, y ye coyoben apo ri Pedro. ²⁵Y tek ri Pedro xoc c'a apo pa rachoch ri Cornelio, ri Cornelio xberuc'ulu! y xbeuque! chuwech, riche (rixin) chi nuya! ruk'ij. ²⁶Y ri Pedro xuyec c'a anej ri Cornelio y xubij c'a chare: Capa'e!, ma caxuque!ⁿ ta chinuwech riyin riche (rixin) chi naya! nuk'ij, ruma riyin xa yin jun chuka! winek achi'el riyit.^o

^hLv. 11.4; 20.25; Dt. 14.3; Ez. 4.14. ⁱMt. 15.11; Ro. 14.14, 17, 20; 1 Co. 10.25; 1 Ti. 4.4, 5. ^jJn. 16.13; Hch. 11.12. ^kMt. 28.19; Mr. 16.15; Hch. 15.7. ^lHch. 22.12. ^mHch. 10.45; 11.12. ⁿEx. 34.14; 2 R. 17.36. ^oHch. 14.14, 15; Ap. 19.10.

²⁷Ri Pedro y ri Cornelio yetzijon c'a xe'oc apo pa jay. Y yac'a tek xe'oc apo pa jay, yac'ari' tek ri Pedro xutz'et chi ye q'uiy winek ri quimolon qui' chiri!.^p ²⁸Y riya' xubij c'a chique ri winek ri': Riyix can iwetaman c'a chi riyoj israelitas man c'a ya'on ta k'ij chake chi nikaben xa jun kawech iwuq'ui y yojapon ta iwuq'ui pa tak iwachoch, xa ruma chi riyix xa ma yix israelitas ta.^q Pero ri Dios xuc'ut c'a chinuwech chi ma ruc'amon ta chi nbij chare jun winek chi ma ch'ajch'oj ta,^r xa ruma chi ma israelita ta. ²⁹Rumari', can xu (xe) wi c'a xe'apon ri achi'a' ri ye itakon el riche (rixin) chi yibequisiq'uij (yibecoyoj) pe, can majun c'a xinbij chi man ta yipe, xa can yac'ari' xipe quiq'ui. Y re wacami nwajo' c'a nwetamaj achique ruma tek xitek nusiq'uixic (woyoxic), xcha' ri Pedro.

³⁰Y yac'ari' tek ri Cornelio xubij: Pa caji' k'ij ca achi'el re hora re!, pa tak a las tres riche (rixin) ri tikak'ij tek riyin majun wa'in nbanon ta, y yitajin chi oración wawe' pa wachoch, yac'ari' tek xuc'ut c'a ri' jun achi'el achi^s chinuwech ri nitz'itz'an ri rutziak.^t ³¹Y xubij c'a chuwe: Cornelio, ri Dios utz rac'axan ri a'oración, y chuka' can kajnek chuwech ri Dios chi yatajin ye'ato^u ri winek ri nic'atzin quito'ic y rumari' yarunataj c'a pe.^v ³²Y que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope riche (rixin) chi yebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare, y c'o pa rachoch jun chic achi ri Simón chuka' rubi'. Y ri Simón ri' c'o rachoch chunakajal ri mar, y jun aj tzaco y tz'um. Y tek ri Pedro xtoka awuq'ui, c'o c'a ri xtorubij chawe, xcha' ri ángel chuwe. ³³Rumari' can yac'ari' xintek acanoxic, y matiox c'a chi can xape. Y can chuwech wi c'a ri Dios yojc'o wi konojel re kamolon ki' wawe', y nikajo' c'a nikac'axaj ri xtak'alajsaj chkawech, ronojel ri bin chawe ruma ri Dios, xcha' ri Cornelio chare ri Pedro.

³⁴Y ri Pedro can yac'ari' xuchop tzij, y xubij: Can kitzij c'a nic'ulun chinuwech chi ri Dios can junan kawech rubanon chake konojel. Ma xu (xe) ta wi c'a ri nic'aj yerajo', y yeretzelay ta ca ri nic'aj chic. Ma que ta ri' nuben.^w ³⁵Xabachique ta na ri katinamit, ri Dios yojka chuwech, wi can nikaxibij ki' chi yojmacun chuwech y nikaben ri choj. ³⁶Y ri Dios can xutek pe ri Jesucristo, Aja^f kiche (kixin) konojel riche (rixin) chi xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri niya'o chuka' uxlanibel c'u'x.^y Y xorutzijoj chique ri kech aj Israel. ³⁷Riyix ri' noka chi'ic'u'x ronojel c'a ri xbanatej ri tiempo ri' pa ronojel Judea. Ri nabey mul, ya ri Juan ri Bautista ri xtzijon ri ruch'abel ri Dios y xeruben bautizar ri winek. Y c'ari' xbetiquer pe rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ruma ri Jesús chila' pa Galilea.^z ³⁸Y can iwetaman chuka' chi ri Jesús ri aj Nazaret, ri Dios can xuya' wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa ruw^m y xuya' chuka' pe uchuk'a' pa ruk'a'. Can xerubanala' utzil chique ri winek y xeruc'achojasaj chuka' ri ye chapon ruma ri itzel winek. Queri' ri xerubanala' ri

^pHch. 10.24. ^qJn. 4.9; Hch. 11.3. ^rHch. 15.8, 9; Ef. 3.6. ^sHch. 1.10. ^tLc. 24.4. ^uHe. 6.10. ^vDn. 10.12. ^wDt. 10.17; 2 Cr. 19.7; Job 34.19. ^xRo. 10.12. ^yIs. 57.19. ^zLc. 4.14. ^aLc. 4.18.

Jesús, ruma can c'o ri Dios riq'ui. ³⁹Y ronojel ri xerubanala' ri Jesús ri pa Jerusalem y ri pa tak nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, can xkatz'et c'a riyoj^b ri yoj apóstoles riche (rixin) Riya'. Y yac'ari' ri nikak'alajsaj chiquiwech ri winek. Ri Jesús xbajix c'a chuwech jun crusin che' riche (rixin) chi xcamisex. ⁴⁰Y oxil' k'ij ticamisex wi el, yari' tek ri Dios xuc'asoj pe^c chiquicojol ri caminaki'. Y xuben chare chi xuc'utula' ri'. ⁴¹Y man c'a chiquiwech ta xabachique winek xuc'ut wi ri', xa can xu (xe) wi chkawech riyoj^d ri can ruch'obon wi pe ri Dios pa kawil' ri ojer ca, chi can nikak'alajsaj ri ruc'astajbel ri Jesús. Y junan c'a xojwa' xojuc'ya^e riq'ui ri Jesús, tek c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. ⁴²Y Riya' can xuchilabej c'a ca chake chi nikatzijoj^f y nikak'alajsaj chique ri winek chi ri Dios xuben chare chi ya Riya' ri nik'ato tzij^g pa quiwi' ri c'a ye q'ues na y pa quiwi' chuka' ri ye caminek chic el.^h ⁴³Can chrij wi c'a Riya' ye ch'onak wi ca quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca tek xquibij chi quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Cristo, can xtiquil cuybel mac' pa rubi' Riya'. Queri' quibin ca, xcha' ri Pedro.

⁴⁴Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro chiquiwech ri winek ri quimolon qui' pa rachoch ri Cornelio, tek ri Lok'olaj Espíritu yari' xka pe pa quiwi' quinojel ri ye'ac'axan riche (rixin). ⁴⁵Rumari' ri israelitas, ri quiniman chic ri Dios ri ye rachibilan pe ri Pedro, xsach quic'u'x tek xquitz'et chi ri Lok'olaj Espíritu can nisipex pe chuka' chique ri xa ma ye israelitas ta.ⁱ ⁴⁶Ri israelitas ri quiniman chic ri Dios yequic'axaj c'a ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chuka' ri Dios, chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta^k y niquiya' c'a ruk'ij ri Dios. ⁴⁷Y ri Pedro xubij c'a: ¿Can c'o ta cami jun xtibin chi ma queban ta bautizar riq'ui ya' re xquic'ul yan ri Lok'olaj Espíritu achi'el ri xkac'ul chuka' riyoj^l?

⁴⁸Y ri Pedro xubij c'a chi ri Cornelio y quinojel ri quimolon qui' riq'ui, queban c'a bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.^m Y ri kach'alal ri xeban bautizar, xquic'utuj c'a jun utzil chare ri Pedro chi tic'oje' ka ca'i' oxil' k'ij quiq'ui.

Tek ri Pedro xutzijoj ri xbanatej riq'ui ri Cornelio

11 ¹Y ri apóstoles y ri nic'aj chic kach'alal ri yec'o pa Judea, xquic'axaj c'a chi yec'o winek ri ma ye israelitas ta ri xeniman ri ruch'abel ri Dios. ²Y tek ri Pedro xtzolin chic c'a pa Jerusalem, yec'o kach'alal israelitas ri xech'ojin riq'ui, ruma nicajo' chi niban ri circuncisión chique ri nic'aj chic kach'alal ri ma ye israelitas ta, ³y xquibij c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek riyit xatapon quiq'ui ri winek ri xa ma banon ta ri circuncisión chique?ⁿ ¿Y achique c'a ruma can xawa' xatuc'ya' chuka' quiq'ui? xecha' chare.

⁴Yac'ari' tek ri Pedro can xucholijj rubixic chique chrij ri xbanatej.^o Riya' xubij c'a: ⁵Riyin ya c'a ri pa tinamit Jope yinc'o wi. Y yac'a tek yitajin chi oración,^p

^bHch. 2.32. ^cHch. 2.24. ^dJn. 14.22; 1 Co. 15.5-8. ^eJn. 21.13. ^fMt. 28.19, 20. ^gJn. 5.22; 2 Co. 5.10. ^h2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5. ⁱIs. 53.11; Jer. 31.34; Dn. 9.24; Mi. 7.18; Zac. 13.1. ^jHch. 11.18; Ga. 3.14. ^kHch. 2.4; 19.6. ^lHch. 11.17; 15.8, 9. ^mHch. 8.16. ⁿHch. 10.28. ^oLc. 1.3. ^pHch. 10.9.

xintz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun nimalaj achi'el tziek ri ye ximon pe ri caji' rutz'a'n, ri petenak chila' chicaj y nika pe c'a wuq'ui riyin. ⁶Y yac'a tek nutzuliben nutzuliben, xintz'et c'a chi xa ronojel quiwech chicop ye petenak chupan ri jun nimalaj achi'el tziek ri'. Yec'o chicop caji' caken, yec'o c'uxnel y yec'o ma ye c'uxnel ta. Yec'o aj xic' tak chicop y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. ⁷Y xinwac'axaj c'a jun ch'abel y xubij pe chuwe: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xcha' chuwe. ⁸Yac'a riyin xinbij chare ri xch'o pe chuwe: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re', ri can ye c'tutun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta,^g y can xajan chi yetij, xicha'. ⁹Yac'a ri jun ri nich'o pe wuq'ui chila' chicaj, pa rucumul xubij chic pe chuwe: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta, xinuche'ex. ¹⁰Y oxmul c'a ri xbitej queri', y c'ac'ari' ri jun nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic c'a el chicaj. ¹¹Y xa can c'ari' tintz'et ka riyin ri', tek yec'o ye oxil' achi'a' xe'apon ri pa ruchi' ri jay ri yinc'o wi, yiniquanoj. Ri achi'a' c'a ri' ye takon el ruma ri Cornelio, ri jun achi ri c'o pa tinamit Cesarea. ¹²Y ri Lok'olaj Espiritu' can xubij c'a chuwe chi man tuben ta cal'i' nuc'u'x chi yibe qui'ui.^h Y chuka' re waki' kach'alal re' ri can quiniman chic ri Dios, xetzek'e' c'a el chuwij.ⁱ Y can xojapon na wi ri pa rachoch ri achi ri Cornelio rubi'. ¹³Y riya' xuchop c'a rutzijoxic chake chi c'o jun ángel ri xuc'ut ri' chuwech^j pa rachoch, y chi ri ángel ri' pa'el apo riq'ui tek xubij chare: Que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa Jope chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. ¹⁴Y ya riya' c'a ri xtbin chawe achique rubanic xtaben riche (rixin) chi queri' yacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch,^k xuche'ex ca ruma ri ángel. ¹⁵Y tek riyin xin chop tzij chuwech ri Cornelio y chiquiwech ri winek ri yec'o apo riq'ui, xka c'a pe ri Lok'olaj Espiritu' pa quiwi', can achi'el tek xka pe nabey mul pa kawil' riyoj. ¹⁶Y rumari' xoka c'a chinuc'u'x ri tzij ri rubin ca ri Ajaf Jesús, chi ri Juan pa ya' xeruben wi bautizar ri winek.^l Yac'a riyix riq'ui ri Lok'olaj Espiritu' xquixban wi bautizar. Queri' rubin ca Riya'. ¹⁷Wi can ya ri Dios ri xya'o pe ri Lok'olaj Espiritu' pa quiwi' ri winek ri', achi'el xuben chuka' chake riyoj^m ri kaniman ri Ajaf Jesucristo, ¿achique ta c'a nubanic riyin chi nk'et ruwech ri rusamaj ri Dios?ⁿ

¹⁸Y tek ri kach'alal ri yec'o pa Jerusalem quic'axan chic ka ri xubij ri Pedro chique, man c'a xech'o ta chic apo. Ri kach'alal ri' niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y niquibij c'a: Ri Dios can xuya' c'a chuka' k'ij chique ri ma ye israelitas ta^b riche (rixin) chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui Riya', riche (rixin) chi niquil quic'aslen riq'ui, xecha'.

^gEz. 4.14. ^hJn. 16.13. ⁱHch. 10.19, 20. ^jHch. 10.23. ^kHch. 10.30. ^lHch. 10.2; 16.15, 31-34. ^mHch. 2.4; 4.31. ⁿJn. 1.26. ^oIs. 44.3; Jl. 2.28; Mt. 3.11; Mr. 1.8; Lc. 3.16; Hch. 1.5. ^pHch. 10.47; 15.8, 9. ^qJob 9.12-14; Dn. 4.35; Mt. 20.14, 15. ^rRo. 10.12; 15.9-12.

Ye q'uiy ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo pan Antioquía

¹⁹Y ri kach'alal ri quiquiran el qui' ruma ri tijoj pokonal ri xquik'axaj tek xcamisex ri Esteban,^c yec'o xebe c'a pa Fenicia, yec'o chuka' xebe c'a pa Chipre, y yec'o xebe c'a pan Antioquía, y niqutzizoj c'a ri ruch'abel ri Dios xaxu (xaxe wi) chique ri winek ri can ye israelitas wi. ²⁰Pero yec'o chic c'a nic'aj achi'a' ri ye aj pa Chipre y ye aj pa Cirene ri xe'apon pan Antioquía, y can ma xu (xe) ta wi c'a chique ri winek israelitas xquitzizoj wi ri lok'olaj ruch'abel ri Ajaf Jesús ri niya'o colotajic, xa can xquitzizola' c'a chuka' chique ri winek ri yech'o griego. ²¹Ri ruchuk'a' ri Ajaf Dios can c'o wi quiq'ui^d ri achi'a' ri' y rumari' sibilaj ye q'uiy winek xeniman ri Ajaf. Can xtzolin c'a pe quic'u'x^e riq'ui ri Ajaf Jesucristo.

²²Y ronojel c'a ri' xapon rutzizoj quiq'ui ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Bernabé chi tibe c'a pan Antioquía. ²³Y tek ri Bernabé xapon, xutzu' chi ri Dios can ruya'on wi c'a ruk'a' pa ruwi' ri quisamaj ri kach'alal. Rumari' sibilaj xquicot ri ránima ri Bernabé, y xerupixabaj c'a quinojel chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo,^f y chi can riq'ui ronojel cánima quec'oje' riq'ui.^g ²⁴Ri Bernabé, jun achi ri can cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, y can nojneq wi chuka' ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Riya' jun utzilaj achi. Y sibilaj ye q'uiy^h winek ri xeniman riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo chupan ri k'ij ri'.

²⁵Y ri Bernabé xbe c'a pa tinamit Tarso,ⁱ chucanoxic ri Saulo. Y tek xril pe, xuc'om c'a pe pan Antioquía. ²⁶Y chiri' xec'oje' wi quiq'ui ri kach'alal. Jun juna' c'a ri xec'oje' quiq'ui, ruma riye' xequitijoj sibilaj ye q'uiy winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ya ri chila' pan Antioquía ri kas nabey mul tek xbix cristianos' chique ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesucristo.

²⁷Y chupan c'a ri tiempo ri', yec'o c'a jojun chique ri profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios,^k xe'el el pa Jerusalem, y xebe c'a pan Antioquía. ²⁸Y jun c'a chique ri kach'alal ri', Agabo' rubi'. Y ruma ri Lok'olaj Espíritu can xuk'alajsaj chuwech, rumari' tek xbepa'e' pe chiquiwech ri kach'alal, y can xubij c'a chi xtiye na jun nimalaj wayjal pa ruwi' re ruwach'ulef; y ri nimalaj wayjal ri' can xbanatej na wi pa rut tiempo ri aj k'atbel tzij Claudio César. ²⁹Y rumari' ri kach'alal ri yec'o pan Antioquía xquich'ob c'a chi yequito' ri kach'alal ri yec'o pa Judea, y chiquijujunal niquiya' c'a el ri yecowin niquiya'.^m ³⁰Y can ya c'a ri Bernabé y ri Saulo ri xequitek el riche (rixin) chi ye riye' ri xe'uc'uan el ronojel ri xmolotej el riche (rixin) chi yequito' ri kach'alal ri niqutij wayjal. Y ronojel c'a ri quic'uan el ri Bernabé y ri Saulo, xbequijacha' c'a pa quik'a' ri ancianos riche (rixin) ri iglesia pa Judea.

^cHch. 8.1. ^dLc. 1.66. ^eHch. 9.35; 15.19. ^fHch. 13.43; 14.22. ^gDt. 10.20. ^hHch. 5.14. ⁱHch. 9.11. ^jHch. 26.28; 1 P. 4.16. ^kHch. 2.17; 13.1; 1 Co. 12.28. ^lHch. 21.10. ^m2 Co. 8.12.

Tek ri Herodes xucamisaj ri Jacobo, y xuya' ri Pedro pa cárcel

12 ¹Ri rey Herodes chupan ri tiempo ri', yec'o c'a ye ca'i' oxí' chiquicojol ri kach'alal ri xeruchop, riche (rixin) chi xeruya' c'a pa tijoj pokonal. ²Y can tzan espada xutek wi rucamisaxic ri Jacobo^a rach'alal ri Juan. ³Y ruma ri Herodes xutz'et chi ri xuben chare ri Jacobo xa can xka c'a chiquiwech ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo, riya' xutek c'a chuka' ruchapic ri Pedro. Re' xbanatej chupan ri nimak'ij pascua, tek nitij c'a chuka' caxlan wey ri xa majun ch'om (levadura) riq'ui.^o ⁴Tek chapatajneq chic c'a ri Pedro ruma ri Herodes, xutek c'a pa cárcel. Y ruma ri Herodes ruch'obon chic chi c'a nik'ax na ca ri nimak'ij pascua,^p c'ac'ari' xtrelesaj pe riche (rixin) chi nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek, rumari' can ye caji' c'a moc chajinel ri xerucusaj riche (rixin) chi niqichajij ri Pedro. Y can ye cajquej^q achi'a' yec'o pa jojún moc. ⁵Ri Pedro c'o c'a pa cárcel, y chajin chi utz. Yac'a ri kach'alal ri yec'o chiri' pa tinamit, can quichapon c'a niquben orar' pa ruwi' ri Pedro.

Tek ri Pedro xcol pe pa cárcel ruma ri Dios

⁶Y can xu (xe wi) chic c'a ri junak'a' ri' nrajo' chi ma napon ri ruch'obon ri Herodes, chi nrelesaj pe ri Pedro y nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek. Y ri Pedro ximil c'a riq'ui ca'i' cadenas y warnek chiquicojol ye ca'i' achi'a' ye chajinel. Y chuchi' ri cárcel yec'o c'a chuka' chajinel. ⁷Y chiri' pa cárcel xapon c'a jun ángel^s riche (rixin) ri Ajaf,^t y sek sek xuben rupan ri cárcel. Ri ángel ri' xuchoq c'a rupox (ruc'alc'a'x) ri Pedro riche (rixin) chi xuc'asoj, y xubij chare: Chanin cayacatej. Y ri cadenas, ri quiximiben wi ri ruk'a' ri Pedro, can yac'ari' xetzak ca. ⁸Y ri ángel xubij c'a chuka' chare ri Pedro: Tachojmirisaj c'a el awi', y tacusaj el la axajab. Y tek ruchojmin chic ri' ri Pedro, ri ángel xubij chare: Taboro' el awi' chupan la ak'u', y jo', xcha' ri ángel.

⁹Ri Pedro can xutzekelbej c'a el ri ángel, pero ma nich'obotej ta chuwech, wi kas kitzij chi nicol el ruma ri ángel, o xa nachic'.^u ¹⁰Ri Pedro y ri ángel choj c'a xek'ax el chiquicojol ca'i' moc chajinel. Y tek xe'apon chuwech ri puerta ri banon riq'ui ch'ich', ri puerta ri' can ruyon xjakatej chiquiwech. Y riye' xe'el c'a el pa bey riche (rixin) ri tinamit, y xebe. Tek ye biyinek chic c'a juba', yac'ari' tek ri ángel xbe el y xuya' ca ruyon ri Pedro pa bey. ¹¹Y yac'ari' tek ri Pedro xch'obotej chuwech, y xubij: Wacami c'a, xinwetamaj chi ri ángel can kitzij wi chi takon pe^v ruma ri Ajaf riche (rixin) chi xinorucolo' ca^w pa ruk'a' ri Herodes y chuwech ronojel ri quich'obon ri nuwinak israelitas chi niquben chuwe, nicha' ka pa ránima.

^aMt. 4.21; 10.2. ^oEx. 12.8, 11. ^pMr. 14.1, 2. ^qJn. 19.23. ^r2 Co. 1.11; Ef. 6.18. ^sHch. 5.19; He. 1.14. ^tSal. 34.7; Is. 37.36; Dn. 6.22. ^uSal. 126.1. ^vDn. 3.28; 6.22. ^w2 Co. 1.8-10.

¹²Riya' xuch'ob na c'a achique ri xtuben, y tek xch'obotej chuwech, xbe chrachoch ri María ri rute' ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.^x Y chupan ri jay ri' ye q'uuy c'a kach'alal quimolon qui' yetajin chi oración.^y ¹³Y tek ri Pedro xapon c'a chrachoch ri María, xsiq'uin (xoyon) c'a apo pa puerta, y xbe'el c'a pe jun ti k'opoj ri Rode rubi'. ¹⁴Ri k'opoj ri', ruma xrac'axaj chi ya ri Pedro ri nisiq'uin (noyon) apo pa puerta, sibilaj xquicot. Xa yac'a chi ma xujek ta ca ri puerta chuwech ri Pedro, y junanin (anibel) xbe pa jay chubixic chi ri Pedro yari' ri nisiq'uin (noyon) apo ri pa puerta. ¹⁵Yac'a ri quimolon qui' pa jay ma xquinimaj ta ri xberubij ri Rode chique. Xa xquibij chare: Xa xach'ujer la'. Y ri ti k'opoj ri' nubij c'a chi can ya wi ri Pedro ri xrac'axaj ca. Y riye' xa xquibij chic chare: Ri' xa ma ya ta ri Pedro ri xawac'axaj ca, ri' ya ri ángel chajij riche (rixin),^z xecha' chare.

¹⁶Yac'a ri Pedro can c'a nutij na ruk'ij chi nisiq'uin (noyon) apo pa puerta. Yac'a tek xquijek ri puerta, xquitz'et c'a chi can ya wi ri Pedro. Rumari' riye' can xquimey, y xquichop xewolol chiquiwech. ¹⁷Pero riya' xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' riche (rixin) chi ma quewolol ta chic. Y xuchop rutzijoxic chique ri xuben ri Ajaf Dios riche (rixin) chi xrelesaj pe pa cárcel, y xubij chuka' chique chi tiquiya' rutzijol chique ri Jacobo^a y ri nic'aj chic kach'alal. Y riya' xel c'a el y xbe pa jun chic lugar.

¹⁸Y yac'a tek xseker ri ruca'n k'ij, ri achi'a' ye chajinel xech'ujer, man c'a niqul ta achique niquben, ruma ri Pedro man c'o ta chic chiri'. ¹⁹Y ri Herodes xutek c'a rucanoxic ri Pedro, yac'a ri achi'a' ri xebe chucanoxic, ma xbequila' ta pe. Yac'ari' tek ri Herodes ri aj k'atbel tzij, xerusiq'uuj (xeroyo) ri achi'a' ri yec'o ca chi chajinel, y tek ye pa'el chic c'a apo chuwech, xuc'utuj c'a chique chi achique xuben ri Pedro. Y ruma ri majun etamayon ta, xubij chi quecamisex ri ye chajinel ri'. Y ri Herodes xel c'a el ri pa Judea, y xbec'oje' pa Cesarea.

Tek xcom ri Herodes

²⁰Ri rey Herodes can royowal c'a chique ri aj Tiro y ri aj Sidón. Pero ri aj Tiro y ri aj Sidón xquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi yebe riq'ui ri Herodes. Y xquibocho'ij c'a ri jun ri nisamej riq'ui ri Herodes ri Blasto rubi', riche (rixin) chi yeruc'uaaj c'a chuwech ri rey y xtiquichoymirisaj chiquiwech chi tiq'uis chiri' ri oyowal, ruma ya ri chiri' pan Israel ntel wi el ri nitij ri pa ca'i' tinamit, ri pa tinamit Tiro y ri pa Sidón. ²¹Y xbix c'a jun k'ij tek xtichojmirisex ri'. Y tek xapon ri k'ij, ri rey Herodes can xerucusaj c'a el ri tziek ri can yerucusaj wi jun rey. Xbetz'uye' pe ri pa ruch'acat chiri' pa k'atbel tzij, y xbech'o c'a pe chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. ²²Y ri winek can niquirek c'a quichi' yech'o apo, y niqubij: La nich'o pe can achi'el ruch'abel Dios y ma ruch'abel ta achi, xecha' c'a apo.^b

²³Jun ru'ángel ri Ajaf can chupan c'a ri hora ri' xuben c'a chare ri Herodes chi xka chi jun yabil, ruma chi xa ya riya' ri xuc'ul ruk'ij y xa ma xuya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.^c Ri Herodes xtij c'a cuma jut, y yari' ri xcamisan el.

^xHch. 12.25; 13.5, 13; 15.37; Col. 4.10; 2 Ti. 4.11; Flm. 24; 1 P. 5.13. ^yHch. 12.5. ^zGn. 48.16; Mt. 18.10. ^aHch. 15.13; 21.18; Ga. 1.19; Stg. 1.1. ^bJud. 16. ^cSal. 115.1.

24Y ri ruch'abel ri Dios xbe c'a rubixic chi nej chi nakaj, y ye q'uiy c'a winek ri yeniman^d riche (rixin).

25Y tek ri Bernabé y ri Saulo quijachon chic ca ronojel ri quitakon pe ri kach'alal aj pan Antioquía pa quik'a' ri ancianos^e riche (rixin) ri iglesia pa Jerusalem, xetzolin chic pan Antioquía y xquic'ujaj el ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.^f

Tek ri Bernabé y ri Saulo nabey mul xe'el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

13 1Y chiquicojol ri kach'alal ri niqimol qui' pa rubi' ri Dios pan Antioquía, yec'o c'a profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, y yec'o chuka' tijonel ri yetijon quiche (quixin) ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri Bernabé,^g ri Simón ri nibix chuka' Niger chare, ri Lucio ri aj Cirene, ri Manaén ri xq'uiytisex junan riq'ui ri Herodes ri xk'ato tzij chiri' pa Galilea, y ri Saulo. 2Y jun k'ij, tek man c'a ye waynek ta riche (rixin) chi niqiyia' ruk'ij ri Ajaf Dios, ri Lok'olaj Espiritu xubij c'a chique ri kach'alal ri: Ri Bernabé y ri Saulo can ye nusi'uin (woyon) riche (rixin) chi c'o jun samaj niqiben. Rumari' can que'ijacha' ca^h riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri,ⁱ xcha'.

3Y ri k'ij c'a tek can quibanon chi ma ye waynek ta riche (rixin) chi niqiben orar, yac'ari' tek xquiyia' quik'a' pa quiwi' ri Bernabé y ri Saulo, riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri rubin ca ri Lok'olaj Espiritu.

Tek ri Bernabé y ri Saulo xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Chipre

4Y can yac'ari' tek ri Bernabé y ri Saulo xetak el ruma ri Lok'olaj Espiritu. Rumari' riye' xebe pa Seleucia. Y chiri' xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xek'ax apo pa Chipre.^j 5Y tek yec'o chic pa tinamit Salamina ri chiri' pa rucuenta ri Chipre, xquichop c'a rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri can riche (rixin) wi chi ri israelitas niqimol qui' riche (rixin) chi niqic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Ri Bernabé y ri Saulo quic'uan c'a el ri Juan^k riche (rixin) chi yeruto' chubanic ri samaj. 6Ri Chipre jun c'a ti ruwach'ulef ri pa ya' c'o wi. Rumari', tek ri Bernabé, ri Saulo y ri Juan xe'apon ri juc'an chic ruchi' ri ti ruwach'ulef ri', xe'apon c'a ri pa tinamit Pafos. Y chupan ri tinamit ri' c'o c'a jun achi israelita ri Barjesús rubi', y nibix chuka' Elimas chare, jun achi aj itz,^l ri rupo'on anej ri' chi jun profeta. 7Y ri aj itz ri' nisamej riq'ui ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij chiri', jun achi ri can c'o runa'oj. Ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutek c'a quisiquixic (coyoxic) ri Bernabé y ri Saulo, ruma nrajo' nrac'axaj ri ruch'abel ri Dios. 8Pero ri Elimas ri achi aj itz can c'o ta xrajo' chi xuk'et^m ruwech ri ch'abel ri niquitzijoj ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi ri aj k'atbel tzij man ta nunimaj ri Jesucristo. 9Yac'ari' tek ri Saulo, ri nibix chuka'

^dIs. 55.11. ^eHch. 11.29, 30. ^fNeh. 12.12. ^gHch. 11.22. ^hNm. 8.14. ⁱMt. 9.38.

^jHch. 4.36. ^kHch. 12.25. ^lEx. 22.18; Lv. 20.6; Dt. 18.10. ^m2 Ti. 3.8.

Pablo chare, can nojnek c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.ⁿ Riya' xutz'u' xutz'u' ri achi aj itz, ¹⁰y xubij chare: Riyit xa nojnek ri awánima riq'ui ronojel ruwech k'olaj y riq'ui ronojel ruwech etzelal. Xa yit jun ralc'ual ri itzel winek,^o ruma nawetzelaj ronojel ri xa utz. ¿La can ma xtaya' ta cami ca chi nasuk' ri chojmilaj bey riche (rixin) ri Ajaf Dios? ¹¹Wacami c'a, ri Ajaf Dios xtuya' pe ruc'ayewal pan awi!^p Xcamoyir, y xtik'ax c'a jun tiempo ri ma xtatz'et ta ruwech ri k'ij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Pablo, can yac'a chuka' ri' tek ma xtzu'un ta^q chic ri achi aj itz. Rumari' riya' nucanoj c'a jun ri niyuken ta chuk'a', ruma xmake' pa k'eku'm. ¹²Tek ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutz'et ri xbanatej, xumey ri ruch'abel ri Ajaf. Y riya' can ya c'a k'ij ri' tek xunimaj.

**Tek ri Pablo y ri Bernabé xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios
pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia**

¹³Y ri Pablo y ri rachibil xquiya' c'a ca ri tinamit Pafos. Xe'oc c'a el chupan jun barco riche (rixin) chi xebe pa tinamit Perge ri c'o pa rucuenta ri Panfilia. Yac'a ri Juan' xeruya' ca ri rachibil y xtzolin pa Jerusalem. ¹⁴Y tek ri Pablo y ri Bernabé ye k'axnek chic el ri pa Perge, xebe c'a pa jun chic tinamit ri Antioquía chuka' rubi'. Y ri tinamit ri' pa rucuenta ri Pisidia c'o wi. Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij, riye' xebe c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,^s y xebetz'tuye' c'a. ¹⁵Yac'a tek xsiq'uix yan ka ruwech ri ley riche (rixin) ri Moisés^t y ri ye quitz'iban ca ri profetas^u ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri principali' chupan ri jay ri' c'o c'a jun ri xquitek apo riq'ui ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi xberubij chique: Wach'alal, wi c'o c'a jun chiwe ri yix ri nrajo' nubij ca'i' oxi' ch'abel riche (rixin) chi nuya' jun pixabanic chique ri quimolon qui' wawe', xa utz chi nubij, xcha' ri xapon quiq'ui.

¹⁶Y ri Pablo can yac'ari' xpa'e' anej, y xuben apo retal^v riq'ui ruk'a' chi majun chic tich'o, y xuchop c'a rubixic chique:

Tiwac'axaj ri yix wech aj Israel y chuka' ri yix ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios; tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: ¹⁷Ri ka-Dios riyoj israelitas can xerucha' c'a ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, y xuben c'a chique chi xe'oc jun nimalaj tinamit tek can c'a yec'o na chirí' pan Egipto,^w ruwach'udef ri xa ma quiche (quixin) ta riye'. Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a' xerelesaj pe chirí'.^x ¹⁸Y juba' ma cawinek juna^y ri xec'oje' pa desierto, y ri Dios sibilaj xucoch' ronojel ri xquibanala'. ¹⁹Y xuben chuka' chi ri pa ruwach'udef Canaán xeq'uis ri winek quiche (quixin) wuku' tinamit,^z y ri culef ri winek ri' xuya' ca pa quik'a' ri ye kati't kamama'.^a ²⁰C'ac'ari' xeruya' aj k'atbel tzij pa quiwi' ri nibix jueces^b chique. Y caji' c'a ciento juna' riq'ui nic'aj, xek'ato tzij pa quiwi' ri ye kati't

ⁿHch. 4.8. ^oJn. 8.44; 1 Jn. 3.8. ^pEx. 9.3; 1 S. 5.6, 9, 11; Job 19.21; Sal. 32.4; 38.2; 39.10, 11. ^q2 R. 6.18. ^rHch. 12.12. ^sHch. 9.20; 17.1, 2. ^tHch. 15.21. ^uLc. 4.17. ^vHch. 12.17. ^wEx. 1.1, 7, 12. ^xEx. 13.14, 16; Dt. 7.6-8. ^yEx. 16.35. ^zDt. 7.1. ^aJos. 14.1, 2. ^bJue. 2.16.

kamama' y ya c'a ri Samuel ri ruq'uisbel juez ri xc'oje'. Y riya' jun c'a chuka' chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios. ²¹Yac'a ri kati't kamama' xquic'utuj rey riche (rixin) chi nik'ato tzij pa quiwi'.^c Y ri Dios can xuya' wi c'a jun rey pa quiwi' ri xubini'aj Saúl, ri ruc'ajol jun achi ri Cis rubi'. Ri rey Saúl cawinek juna' c'a xk'ato tzij pa quiwi' ri kati't kamama'. Y riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Benjamín. ²²Y tek ri Dios xrelesaj ri k'atbel tzij pa ruk'a' ri Saúl, pa ruk'a' c'a ri David xuya' wi ri k'atbel tzij riche (rixin) chi xoc rey.^d Ri Dios can xubij c'a chrij ri rey David: Riyin ntz'et chi ri David ri ruc'ajol ri Isaí, riya' jun achi ri can nika wi chinuwech, ruma can xtuben wi ri nrajo' ri wánima, xcha' ri Dios. ²³Y riq'ui jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David ri xalex wi ri Jesús,^e can achi'el ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, riche (rixin) chi yojrucol riyoj israelitas. ²⁴Y tek c'a ma jane toka ri Jesús, ri Juan ri Bautista xuk'alajsjaj c'a chique ri kech aj Israel chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y queban bautizar. ²⁵Yac'a tek ri Juan xa napon yan chuwech ri camic, riya' xubij: ¿Yin achique c'a riyin, nich'ob riyix? Ruma ma yin ta riyin ri Cristo. Ruma ri Cristo c'a ma jane tuchop samaj chicojol, y can sibilaj nim ruk'ij. Y riyin ma yin ruc'amon ta (ma takal ta chuwi) chi nquir ri ruximbel ruxajab' chraken Riya', xcha' c'a.

²⁶Riyix wech aj Israel, ri can yoj riy rumam ca ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca, y riyix ri ma yix israelitas ta, ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios, nbij c'a chiwe, chi ri ruch'abel ri Dios, ri can nich'o c'a chrij ri colotajic, can iwuche (iwixin) c'a riyix tek ya'on pe. ²⁷Y re' xa ruma chi ri winek ri yec'o pa Jerusalem y ri principali' chuka' ri yec'o chiquicojol, can ma xquetamaj ta achique ri' ri Jesús,^g ni ma xch'obotej ta chiquiwech^h ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca cuma ri profetas ojer ca, ri nisiq'uiux pa ronojel uxlanibel k'ij ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Rumari', tek xquibij riye' chi ticamisex ri Jesús, can yec'a riye' ri xebano chi kitzij xbe'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. ²⁸Yac'a ri winek y ri principali', astape' majun rumac ri Jesús xquil riche (rixin) chi nicamisex, riye' xquic'utuj chare ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi', chi ticamisex.ⁱ ²⁹Y tek banatajneq chic c'a ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri xtiban chare ri Jesús,^j c'ac'ari' yec'o ri xebekasan pe chuwech ri crusin che', y xbequimuku' ca.^k ³⁰Yac'a ri Dios xuc'asoj ri Jesús chiquicojol ri caminaki'.^l ³¹Y q'uiy c'a k'ij ri Jesús xuc'utula' ri' chiquiwech^m ri junan xe'el el riq'ui chiri' pa Galilea riche (rixin) chi xebe pa Jerusalem. Y yec'a riye' ri' ri retz'eto y xek'alajsan ri Jesús chique ri winek.

³²Y riyoj, can ya c'a ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique ri ye kati't kamama' ri ojer ca, ya c'a ri' ri nikaya' rutzijol chiweⁿ y ri' ya ri lok'olaj

^c 1 S. 8.5. ^d 1 S. 13.13, 14; Os. 13.10, 11. ^e Ro. 1.3. ^f Jn. 1.27. ^g Jn. 8.28; 15.21; 16.3; Hch. 3.17. ^h 1 Co. 2.8. ⁱ Lc. 23.22, 23. ^j Jn. 19.28, 30, 36, 37. ^k Lc. 23.53. ^l Hch. 2.24, 32; He. 13.20. ^m Hch. 1.3; 1 Co. 15.5-7. ⁿ Gn. 12.3.

ch'abel ri niya'o colotajic. ³³Ruma xa can c'a ya re chkawech riyoj, ri yoj quiy quimam ca ri xbanatej wi ri rutzujun (rustujun) ca ri Dios. Riya' xuben c'a chi xbec'astej pe ri Jesús, can achi'el wi ri nubij chupan ri ruca'n Salmo: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol. Rumari' wacami nya' ac'aslen,^o nicha' c'a. ³⁴Y ri ruch'abel ri Dios nubij c'a chuka': Ri utzil ri ntzujun (nsujun) chare ri rey David, can kitzij wi, y can nya' chuka' chiwe riyix,^p nicha'. Queri' xubij ri Dios riche (rixin) chi nuc'ut chkawech chi ri Jesús can xc'asox wi ruma ri Dios chiquicojol ri caminaki', y man c'a xticom ta chic.

³⁵Y nubij c'a chuka' chupan ri wuj Salmos rubi': Man c'a xtaya' ta k'ij chi ri ruch'acul ri Lok'olaj Ac'ajol nik'ey,^q nicha' c'a. ³⁶Pero ri David, tek xa can ruq'uison chic ca rubanic ri samaj ri ya'on pe chare ruma ri Dios riche (rixin) chi nuben chiquicojol ri ruwinak, xcom, y xbemuk ca ri acuchi (achique) ye mukun wi ri ye rati't rumama'. Y xk'ey c'a. ³⁷Yac'a ri ruch'acul ri Jesús ma xk'ey ta, ruma ri Dios can xuc'asoj wi el chiquicojol ri caminaki'. ³⁸Rumac'ari' wech aj Israel, tiwetamaj c'a chi xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek nitzijox chiwe chi c'o cuybel mac.^r Y yari' ri nikak'alajsaj chiwech. ³⁹Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés ma xcowin ta xuben chake chi majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios. Pero quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Jesús, xquetz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun quimac.^s ⁴⁰Can tichajij c'a iwi', chi man ta pan iwi' riyix xtika wi ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Chupan ri ye quitz'iban ca riye', ri Dios nubij:

⁴¹Riyix ri yixetzelan ri nuch'abel, titzu' c'a ri nimalaj ruc'ayewal ri nika pe pan iwi', y quixq'uis c'a,
 ruma ri nimalaj ruc'ayewal ri xtinya' pan iwi', can riche (rixin) c'a chi nitij sibilaj pokon.
 Yac'a riyix, can ma xtinimaj ta, astape' c'o jun ri niya'o rutzijol chiwe.^t

Queri' rubin ca ri Dios, xcha' ri Pablo.

⁴²Yac'a tek ri Pablo y ri Bernabé xe'el pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, yac'ari' tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquibij c'a chique: Nikac'utuj c'a jun utzil chiwe chi yixpe chic kiq'ui ri wukbix (kubix) apo riche (rixin) chi no'itzijoj chic jun bey chkawech ri ch'abel ri ic'amom pe, xecha'.

⁴³Y tek ri winek ri quimolon qui' chiri' xquiquiraj c'a el qui', ye q'uuiy c'a ri xetzekelben el quiche (quixin) ri Pablo y ri Bernabé. Yec'o c'a israelitas, y yec'o c'a ri xa ma ye israelitas ta ri can niquben chuka' ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, ruma can niquiya' ruk'ij ri Dios. Y ri Pablo y ri Bernabé xquibij c'a chique, chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri rutzil ri Dios.^u

^oSal. 2.7. ^pIs. 55.3. ^qSal. 16.10. ^rJer. 31.34; Dn. 9.24. ^sIs. 53.11; Ga. 2.16. ^tHab. 1.5. ^uHe. 12.15; 1 P. 5.12.

⁴⁴Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri jun chic semana, xa juba' ma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit ri xquimol qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. ⁴⁵Rumac'ari', ri winek israelitas ri ma niquinimaj ta ri Jesús, tek xquitz'et chi ye q'uiy winek ri xe'apon, sibilaj itzel xquina', y riche (rixin) chi niquik'et ruwech ri tzij ri nubij ri Pablo, niquibij c'a chi xa ma ya ta ri kitzij nubij ri Pablo, y niquiyok'ola'v c'a. ⁴⁶Y ri Pablo y ri Bernabé man c'a xquixibij ta qui' chiquiwech riche (rixin) chi xquibij chique: Can rajawaxic c'a chi nabey^w na chiwe riyix ri yix kech aj Israel nokabij wi ri ruch'abel ri Dios, pero riyix xa ma nika ta chiwech. Y riq'ui ri' can nik'alajin c'a chi ma ruc'amon ta chiwe riyix ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Rumari' quiq'ui ri winek ri ma ye israelitas ta^x ri yojbe wi. ⁴⁷Ruma quec'are' rubin ri Ajaf Dios chake:

Yit nuya'on c'a riche (rixin) sakil quiche (quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta.

Y awuma riyit xtiqil ta ri colotajic ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.^y

⁴⁸Y tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquic'axaj c'a ri ch'abel ri xbig ka, can xequicot c'a pa cánima, y xquiya' c'a ruk'ij ruc'o'jlen^z ri ruch'abel ri Ajaf Dios. Y can xquinimaj c'a quinojel ri c'o chi niqil na ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. ⁴⁹Y ri ruch'abel ri Ajaf Dios xbe c'a rutzijoxic pa ronojel ri ruwach'ulef ri'. ⁵⁰Yac'a ri winek israelitas ri ma niquinimaj ta ri Jesús, xequitakchi'ij ri ixoki' ri ma ye israelitas ta, ixoki' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios y can c'o chuka' quik'ij. Y xequitakchi'ij chuka' ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek, riche (rixin) chi yecokotaj el ri Pablo y ri Bernabé chiri' chupan ri quiruwach'ulef. Y can queri' wi xquiben el chique.^a ⁵¹Rumari' riye' xquitotaj (xquiquiraj) c'a ca ri pokolaj ri c'o chicaken chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri yetajin chubanic.^b Y riye' xebe c'a pa jun chic tinamit ri Iconio rubi'. ⁵²Y quinojel c'a ri can ye kach'alal chic ri yec'o chiri' pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia, can nojneq wi c'a ri cánima riq'ui quicoten^c y riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' pa tinamit Iconio

14 ¹Tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon c'a ri pa tinamit Iconio, riye' xe'apon c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri ruch'abel ri Dios ri xquibij riye' chique ri winek, can xuben c'a chique chi sibilaj ye q'uiy ri xquinimaj ri Jesucristo. Yec'o c'a israelitas^d y yec'o c'a chuka' ri ma ye israelitas ta ri xeniman. ²Yac'a ri israelitas ri ma xquinimaj ta, yequetzelaj ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Rumari' riye' xequitakchi'ij^e ri ma ye israelitas ta, riche (rixin)

^vHch. 18.6; 1 P. 4.4; Jud. 10. ^wHch. 3.26. ^xDt. 32.21; Is. 55.5; Ro. 1.16; 10.19. ^yIs. 42.6; 49.6. ^zHch. 2.47. ^a1 Ts. 2.15, 16. ^bLc. 9.5. ^c1 P. 1.8. ^dHch. 17.4. ^eHch. 13.50.

chi queri' quequetzelaj ri kach'alal ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. ³Rumari' ri Pablo y ri Bernabé c'a xec'oje' na c'a q'uiy k'ij quiqui'ui ri kach'alal. Y ruma can quicukuban quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, rumari' can majun c'a xibinri'il quiqui'ui riche (rixin) chi niqutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, ch'abel ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios. Y ri Dios can nuk'alajsjaj c'a chiquiwech ri winek, chi ri niqubij ri Pablo y ri Bernabé can ye kitzij wi. Y rumari' yequibanala' c'a q'uiy milagros.^f ⁴Rumari' ri tinamit ca'i' c'a rubanon, ruma nic'aj yec'o quiqui'ui ri israelitas ri ma quiniman ta, y ri nic'aj chic yec'o quiqui'ui ri apóstoles. ⁵Y yac'a tek ri winek israelitas ri' y chuka' ri ma ye israelitas ta y ri ye aj k'atbel tak tzij quiya'on chiquiwech chi niquiya' (niqutzek) el quiqui'uix ri Pablo^g y ri Bernabé, y hasta xquequicamisaj chi abej, ⁶ri Pablo y ri Bernabé xa xquinabej ri achique ch'obon chiquij. Rumari' riye' xquewala' el qui' riche (rixin) chi xebe c'a pa Litra y c'a pa Derbe, ri tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Licaonia. Chuka' xebe pa ronojel lugar ri yec'o pe chiquinakajal ri ca'i' tinamit ri'. ⁷Riye' ya c'a ri pa tak tinamit y ri pa tak lugar ri' xqutzijoj wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo xc'ak chi abej pa tinamit Litra

⁸Y ri chiri' pa tinamit Litra, c'o c'a jun achi ri can pa ralaxic pe chi ma nicowin ta nibiyin.^h Can majun bey c'a biyinek ta juba'. Y ri achi c'a ri' tz'uyul chiri'. ⁹Riya' nrac'axaj c'a ri ntajin chubixic ri Pablo. Y ri Pablo xutz'et c'a chi ri achi ri' can rucukuban wi ruc'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin) chi nic'achojsex. ¹⁰Rumari' ri Pablo can riq'ui ruchuk'a' xch'o chare ri achi, y xubij chare: Cayacatej y capa'e' choj. Y ri achi can yac'ari' xropin y xuchop nibiyin el.ⁱ ¹¹Tek ri winek xquitz'et ri xuben ri Pablo, ri winek xech'o c'a pa licaónica, ri quich'abel riye'. Y can riq'ui c'a quichuk'a' xquibila' pa quich'abel: Re yekatz'et wacami xa can ye ri ka-dios^j ri ye kajnek pe chkacojol, quibanon pe ye achi'el achi'a'.

¹²Niquibila' c'a chi ri Bernabé yari' ri dios ri rubini'an Júpiter, y ri Pablo yari' ri dios ri rubini'an Mercurio, ruma ya riya' ri uc'uayon ri ch'abel. ¹³Y ri Júpiter ri qui-dios ri winek ri', c'o c'a rachoch c'a chuchi' el ri tinamit, y can c'o c'a jun sacerdote ri nisamej chrij. Ri sacerdote ri' c'a pa tak puertas c'a xeruc'uaj wi ri wáquix ri ye wikon pe riq'ui cotz'i'ij. Riya' y ri winek nicajo' c'a niquiya' quik'ij ri Pablo y ri Bernabé, rumari' tek ye quic'amalon pe ri wáquix riche (rixin) chi yequicamisaj. ¹⁴Pero tek ri apóstol Bernabé y ri apóstol Pablo xquinabej ri niquich'ob ri winek, riye' xk'axo ri cánima, y rumari' riye' xquiretzela' (xquitzerela') ri quitziak ri quicusan. Y can yac'ari' tek xe'oc chiquicojol ri winek, y niquibila' c'a chique: ¹⁵¿Achique ruma tek riyix niben quere'? Riyoj xa yoj winek achi'el riyix, y yoj petenak iwuq'ui riche (rixin) chi nokabij chiwe chi que'iya' ca ri xa majun quejkalen,^k

^fMr. 16.20; Ro. 15.19; He. 2.4. ^g2 Ti. 3.11. ^hHch. 3.2. ⁱIs. 35.6. ^jHch. 28.6. ^k1 S. 12.21.

achi'el re yixtajin chubanic, y tinimaj c'a ri c'aslic Dios ri banayon ronojel.¹ Ri banayon ri caj y ri yec'o chuwech, ri banayon re ruwach'uulef y ri yec'o chuwech, ri banayon ri mar y ri yec'o chupan. ¹⁶Y astape' ri ojer ca, ri Dios majun xuben^m chique ri winek ri ma ye israelitas ta, chi xequic'uala' ri itzel bey ri xka chiquiwech riye', ¹⁷pero ri Dios can ruk'alajsan wi c'a riⁿ chiquiwech riye' y chkawech konojel ri yoj winek, ruma can nuya' wi pe job^o pa kawi' y nuben chare ri tico'n chi nuya' utzilaj cosecha. Y can nuya' c'a pe ronojel ri nikatij, riche (rixin) chi queri' niqicot ri kánima. Can ruya'on wi pe rutzil pa kawi' konojel, xecha' chique.

¹⁸Y astape' ri Pablo y ri Bernabé xquibij queri' chique, can c'arunaj xecowin xquiben chique ri winek chi ma xequicamisaj ta ri wáquix chi niqiyia' quik'ij riye'.

¹⁹Y chiri' pa tinamit Listra yec'o c'a israelitas^p ri ye aponak. Ri israelitas c'a ri' ye petenak c'a pa tinamit Antioquía y pa tinamit Iconio.^q Y ri israelitas ri' xequitakchi'ij ri winek aj chiri' pa Listra, y can xecowin wi chiquij, rumari' ri winek aj chiri' xquichop niqiu'uek chi abej ri Pablo, y c'ac'ari' xquikirirej el y xbequic'aka' ca chuchi' el ri tinamit, ruma riye' xquich'ob chi ri Pablo caminek chic. ²⁰Yac'a tek ri kach'alal quimolon apo qui' chrij ri Pablo, riya' xa xbepa'e' pe chiquiwech, y xtzolin chic c'a pa tinamit. Y pa ruca'n k'ij riya' y ri Bernabé xebe c'a pa jun tinamit Derbe rubi'.

²¹Y chiri' pa tinamit Derbe xquitzizoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xeniman ri Jesús. Y c'ac'ari' xetzolin. Y xebek'ax chic c'a pe ri pa Listra, ri pan Iconio y ri pan Antioquía. ²²Y ri tinamit ri xebek'ax wi pe, xquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal, y xequipixabaj c'a ca chi ticuke' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ruma nic'atzin chi riq'ui q'uiy tijoj pokonal' yoj-oc pa rajawaren ri Dios. ²³Y xequichojmirisaj ca ri samaj chiquicojol ri kach'alal. Xequicanola' ca ancianos pa tak iglesias.^s Queri' xquibanala' ca ri pa tak tinamit ri xek'ax wi. Y can man c'a xewa' ta riche (rixin) chi xquiben orar, y xequijech c'a ca pa ruk'a' ri Ajaf ri quiniman riye'.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xetzolin pan Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Siria

²⁴Yac'ari' tek xebek'ax pe ri pa Pisidia, y xe'apon ri pa ruwach'uulef Panfilia. ²⁵Y xquitzizoj c'a ri ruch'abel ri Dios chiri' pa tinamit Perge. Y c'ac'ari' xebe pa tinamit Atalia. ²⁶Y chiri' pan Atalia ri Pablo y ri Bernabé xe'oc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi yetzolin c'a pa tinamit Antioquía, ri acuchi (achique) xejach wi el pa ruk'a' ri Dios cuma ri kach'alal, chi ya ta ri rutzil ri Dios yeto'o chubanic ri samaj' ri xbec'achoj ca. ²⁷Y tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon pan Antioquía, xequimol c'a

¹Jer. 14.22. ^mHch. 17.30. ⁿRo. 1.20. ^oJob 5.10. ^pHch. 13.45. ^qHch. 14.1, 2. ^rMt. 10.38; 16.24; Ro. 8.17. ^sTit. 1.5. ^tHch. 13.1-3.

quinojel ri kach'alal riche (rixin) ri iglesia ri c'o chiri', y c'ac'ari' xquichop rutzijoxic chique ronojel ri nima'k tak samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on, y ri achique rubanic tek ri Dios xujek quibey ri winek ri ma ye israelitas ta, chi utz niquinimaj ri Jesucristo y niquil colotajic. ²⁸Y ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' c'a ka q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal aj Antioquía, ri tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria.

Ri molojri'il pa Jerusalem

15 ¹Yec'o c'a achi'a' ri ye petenak pa rucuenta ri Judea ri xe'apon ri chiri' pan Antioquía, tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria, y niqubila' c'a chique ri kach'alal: Riyix riche (rixin) chi niwil ri colotajic, c'o chi niban ri circuncisión chiwe,^u achi'el ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha' chique. ²Ri Pablo y ri Bernabé sibilaj xech'ojin qui' quiq'ui ri yebin queri'. Rumac'ari', ri kach'alal ri yec'o chiri' xequicha' c'a el ri Pablo y ri Bernabé y chuka' nic'aj chic kach'alal, riche (rixin) chi yebe c'a pa tinamit Jerusalem^v quiq'ui ri apóstoles ri yec'o chiri' y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, riche (rixin) chi nichojmirisex pe, wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal achi'a' ri ma ye israelitas ta.

³Y can xetak wi c'a el ri achi'a' ri ye cha'on riche (rixin) chi yebe c'a pa Jerusalem. Xetak c'a el cuma ri kach'alal ri can niqumol wi qui' pa rubi' ri Dios chupan ri tinamit Antioquía. Y ri ye cha'on el xebe c'a, y xek'ax ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Fenicia y pa rucuenta ri Samaria, y niqitzijola' c'a ca chique ri kach'alal chi ye q'uiy winek ri ma ye israelitas ta ri xquinimaj ri Jesucristo^w y xjalatej ri quic'aslen. Y ri kach'alal c'a ri xe'ac'axan ca, can sibilaj c'a xquicot ca ri cánima.

⁴Y tek xe'apon pa Jerusalem ri ye takon el, can xec'ul wi c'a cuma ri kach'alal^x ye aj chiri', cuma ri ancianos riche (rixin) ri iglesia y cuma chuka' ri apóstoles ri can chiri' yec'o wi. Y ri Pablo y ri Bernabé xquichop c'a rutzijoxic chique, ronojel ri samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on.^y

⁵Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri quiniman chic ri Jesucristo, ri xebepa'e' pe y xquibij c'a: Ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, tibix chique chi c'o chi niban ri circuncisión chique, y chi tiquibana' chuka' ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha'.

⁶Y rumari' ri apóstoles y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia xquiben c'a jun molojri'il riche (rixin) chi niqichoimirisaj, wi can niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. ⁷Y tek q'uiy c'a chic ye ch'onak ka chrij ri na'oj ri', ri Pedro xpa'e', y xubij c'a: Wach'alal, wech aj Israel, riyix iwetaman chi c'o yan chic juba' tiempo tek ri Dios xirucha' el chicojol riche (rixin) chi xintzijoq chique ri winek ri ma ye israelitas ta, ri lok'olaj ch'abel

^u Ga. 2.11, 12. ^v Ga. 2.1. ^w Hch. 14.27. ^x Hch. 21.17. ^y Hch. 14.27.

ri niya'o colotajic, riche (rixin) chi queri' tiquinimaj chuka' riye!^z ⁸Ri Dios can kuk'alajsaj chi yeruc'ul ri winek ri'. Rumari' xuya' pe ri Lok'olaj Espiritu pa quiwi!^a ruma xutzu' ri cánima.^b Junan c'a ri xuben ri Dios chake riyoj israelitas y chique ri ma ye israelitas ta. ⁹Can majun kacojol xuben^c chake quiq'ui riye', ruma chi ri Dios xuch'ajch'ojsaj chuka' ri cánima riye' ruma chi quicukuban quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. ¹⁰Y riyix ¿achique c'a ruma tek niwajo' nitojtobej ri Dios? ¿Achique c'a ruma tek niwajo' niya' jun ejka'n pa quiwi' ri kach'alal ri ma ye israelitas ta? Ruma ri ruc'uaxic ri ley riche (rixin) ri Moisés xa jun ejka'n ri ma xecowin ta xquic'uj ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, ni riyoj chuka' ma yojcowin ta chuc'uaxic. ¹¹Rumari' riyoj can kaniman wi chi ri kacolotajic, xkac'ul ruma ri rutzil^d ri Ajaf Jesús, jun colotajic ri sipan chake riyoj, can queri' chuka' ri colotajic ri xquic'ul ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, xcha' ri Pedro.

¹²Y rumari' quinojel ri quimolon qui' chiri' xa ma xech'o ta apo, xaxu (xaxe) wi xquic'axaj ri niqutzijoj ri Bernabé y ri Pablo. Riye' niqutzijola' c'a ronojel ri nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri xequibanala' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta, ruma riye' can ya ri Dios ri xya'o quichuk'a'. ¹³Y tek riye' xetane' ka chi tzij, xpe ri Jacobo y xubij c'a: Quiniwac'axaj c'a, wach'alal wech aj Israel: ¹⁴Ri Simón Pedro xa c'ari' nutzijoj ka chake ri achique rubanic xuben ri Dios tek xapon pa nabey mul quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta. Can c'o ri xerucha' riche (rixin) chi ye'oc rutinamit riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. ¹⁵Can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal ca nubij:

¹⁶ C'ac'ari' xquitzolin chic quiq'ui ri israelitas y xtinben chi xtitzolin chic pe ri ruk'atbel tzij ri David, ri xa yojtajnek chic achi'el jun jay ri xa tzaknek chic

y xtinchojmirisaj chic jun bey,

y xtinben c'a chare chi xtbeyacatej chic pe jun bey ri k'atbel tzij ri'.

¹⁷Y riyin ri Ajaf xtinben c'a queri' chare, riche (rixin) chi queri' ri nic'aj chic winek yinquicanoj ta c'a riyin ri Ajaf.

Xa can quinojel ri winek ri ma ye israelitas ta ri natan chic nubi' pa quiwi', que ta ri' xtiquben.^e

¹⁸ Can quec'ari' ri rubin ca ri Ajaf Dios ojer ca.

Queri' nubij ri ruch'abel, xcha' ri Jacobo.

¹⁹Y xubij c'a chuka': Riyin nch'ob chi ma quekanek ta ri ma ye israelitas ta ri xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ma rajawaxic ta chi niban ri circuncisión chique. ²⁰Ri ruc'amon c'a chi nikaben, ya ri tikataka' el rubixic chique chupan jun wuj, chi ma quequitij ta ri xa ma utz ta riche (rixin) chi nitij ruma xa ya'on chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta chic qui' chi yemacun,^f y chuka' ma tiquitij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,^g ni man c'a chuka'

^zHch. 10. ^aHch. 10.44; 11.15. ^b1 Cr. 28.9; 29.17; Jer. 11.20; 17.10; 20.12; Hch. 1.24.

^cRo. 3.29, 30. ^dRo. 3.24; Ef. 2.8. ^eAm. 9.11, 12. ^fCol. 3.5. ^gGn. 9.4.

tiquitij ta quic!^h kojcha' el chupan ri wuj. ²¹Ruma can pa rutiempo ri Moisés chapatajneq pe y c'a que na ri' ntajin rubanic wacami chi pa ronojel tinamit ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can yec'o c'a ri yetijon kiche (kixin) chupan ri ley riche (rixin) ri Moisésⁱ ri pa tak ronojel uxlanibel k'ij. Rumari' ketaman achique ri can ma ruc'amon ta chi nikaben, xcha' ri Jacobo.

²²Y yac'ari' tek ri apóstoles, ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y nic'aj chic kach'alal xquich'ob c'a chi yec'o kach'alal xquequicha' el riche (rixin) chi yebe c'a pan Antioquía y yecachibilaj el ri Pablo y ri Bernabé. Ri xequicha' c'a el riye' ya ri Judas ri nibix chuka' Barsabás chare y ri Silas, ye ca'i' kach'alal ri c'o quik'ij chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal. ²³Y xtz'ibex el jun wuj y xjach el chique riche (rixin) chi niqic'uaj chique ri kach'alal. Y ri wuj ri' nubij c'a: Riyoj ri apóstoles, riyoj ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y ri nic'aj chic kach'alal, nikatek c'a el rutzil iwech ri yix kach'alal ri ma yix israelitas ta, ri yixc'o pan Antioquía y pa tak nic'aj chic tinamit riche (rixin) ri Siria y ri yixc'o pa Cilicia. ²⁴Xoka c'a rutzijol kiqu'ui chi yec'o c'a ri ye aponak iwuq'ui, y can wawe' ye elenak wi el, pero ma yoj ta c'a riyoj ri yoj takayon el quiche (quixin). Riye' xa jun wi chic ri xquibij chiwe y rumari' xquisech ic'u'x, ruma riye' niqubij chi rajawaxic chi niban ri circuncisión chiwe,^j y rajawaxic chi ninimaj ri nic'aj chic ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.^k ²⁵Y rumari' tek riyoj xkach'ob c'a chi utz yekacha' el ye ca'i' kach'alal riche (rixin) chi yekatek el chi'itz'etic. Y re ye ca'i' re' yecachibilaj c'a el ri Bernabé y ri Pablo ri sibilaj yekajo'. ²⁶Y can etaman wi chi ri kach'alal Bernabé y ri Pablo can ye aponak pa tak tijoj pokonal' chutzijoxic ri ruch'abel ri Kajaf Jesucristo. ²⁷Riyoj ya c'a ri kach'alal Judas y ri kach'alal Silas ri yekatek el riche (rixin) chi xquebech'o iwuq'ui, y xtiquik'alajsaj c'a jabel chiwech ri pixa' ri katz'iban el chiwe. ²⁸Y ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu,^m ya chuka' ri' ri nikajo' riyoj chiwe chi ma nikaya' ta más ejka'n chikul, chi ma rajawaxic ta nitzekelbej ronojel ri nubij chupan ri ley, xa can xu (xe) wi c'a ri más nic'atzin, yari' tibana', ²⁹chi ma titij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, ma titij ta quic!ⁿ ni man c'a chuka' titij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul, y chuka' ri ach'i'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun.^o Wi ronojel c'a re' xtinimaj, utz c'a xquixbiyin. Dios c'a xtichajin iwuche (iwixin).

³⁰Y ri xetak c'a el, xe'apon ri pa tinamit Antioquía, y xequimol c'a ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, y xquijech ri wuj chique. ³¹Y tek ri kach'alal xquisiq'uij ri wuj, sibilaj c'a xequicot, y xcuke' ka quic'u'x ruma ri ch'abel ri yec'o el chupan. ³²Y ri Judas y ri Silas ye profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios.^p Q'uiy c'a ch'abel xquibij chique ri kach'alal riche (rixin) chi xquicukuba' quic'u'x. ³³Y ri ca'i' kach'alal ri', ri Judas y ri Silas, xec'oje' c'a ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri chiri' pan

^hLv. 3.17. ⁱHch. 13.15. ^jTit. 1.10. ^kGa. 2.4. ^lHch. 13.50; 14.19. ^mJn. 16.13. ⁿLv. 17.14. ^oAp. 2.14. ^pHch. 2.17, 18; 1 Co. 12.28.

Antioquía. Yac'a tek xquich'ob yetzolin pa Jerusalem quiq'ui ri ye takayon pe quiche (quixin), ri kach'alal ri yec'o chiri' pan Antioquía xequijech c'a el. Xquibij chique chi ya ta c'a ri Dios xtichajin quiche (quixin) y nic'oje' ta uxlanibel c'u'x pa tak cánima. Queri' c'a xquibij el chique.

³⁴Yac'a tek ya xa niquichop chi yetzolin el, ri Silas xa ma xbe ta chic, xa xka chuwech xc'oje' ca chiri' quiq'ui ri kach'alal. ³⁵Y can queri' chuka' ri Pablo y ri Bernabé, xec'oje' ca ri chiri' pan Antioquía. Ye cachibilan c'a nic'aj chic, xequitijoj ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Ajaf, y xquitzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Can ye q'uiy wi c'a ri xebano ri samaj.^q

Tek ri Pablo xbe pa rucamul chubanic rusamaj ri Dios

³⁶Y tek k'axnek chic ca'i' oxí' k'ij, ri Pablo xubij chare ri Bernabé: Jo' chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel tinamit ri katzijon wi ca ri ruch'abel ri Ajaf, riche (rixin) chí yekatz'et achique quibanon.

³⁷Y ri Bernabé nrajo' c'a chi niquic'uaj ta chic jun bey ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare. ³⁸Yac'a ri Pablo man c'a nrajo' ta chi nibe ri Marcos quiq'ui, ruma tek xquic'uaj pa nabey mul, xa xeruya' ca quiyon chiri' pa Panfilia,^r y ma xbe ta chic quiq'ui riye' chubanic ri samaj. ³⁹Y rumari' xejalajo' chiquiwech, y xquijech c'a qui'. Ri Bernabé xrachibilaj el ri Marcos, y xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xebe c'a pa Chipre.^s ⁴⁰Y ri Pablo xucha' c'a ri Silas riche (rixin) nrachibilaj el riche (rixin) chi yebe. Y ri kach'alal aj chiri' pan Antioquía xequijech c'a el pa ruk'a' ri Kajaf Dios. ⁴¹Tek ye benak chic, xek'ax c'a el ri pa rucuenta ri Siria y Cilicia, niquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal ri can pa rubi' ri Dios niquimol wi qui'.

Ri Pablo y ri Silas nicachibilaj el ri Timoteo

16 ¹Ri Pablo y ri Silas xe'apon c'a ri pa Derbe y ri pa Listra. Y ri chiri' pa tinamit Listra c'o jun kach'alal ri Timoteo rubi', ral jun ixok israelita ri runiman c'a chuka' ri Jesucristo,^t yac'a ri rutata' xa griego. ²Y ri kach'alal c'a ri yec'o pa Listra y ri pan Iconio sibilaj c'a jabel yech'o chrij ri Timoteo.^u ³Ri Pablo ya c'a ri Timoteo ri nrajo' nrachibilaj el riche (rixin) chi nuben ri rusamaj ri Dios. Y can que na wi ri' xuben, pero c'o c'a chi xuben ri circuncisión chare, riche (rixin) chi utz nitz'et cuma ri israelitas^v ri yec'o pa tinamit Listra y cuma chuka' ri yec'o pe chunakajal ri tinamit, ruma can quinojel c'a ye etamayon chi ri rutata' ri Timoteo, xa griego. ⁴Y ri tinamit ri yek'ax wi ri Pablo y ri ye rachibilan el, niquibila' c'a ca chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, chi can tiquinimaj ri pixa' ri quichojmirisan pe ri apóstoles y ri ancianos ye riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa Jerusalem.^w ⁵Y riq'ui ri', ri kach'alal ri niquimol qui'

^qHch. 13.1. ^rHch. 13.13. ^sHch. 4.36. ^t2 Ti. 1.5. ^u2 Ti. 3.15. ^v1 Co. 9.20. ^wHch. 15.23-29.

pa rubi' ri Dios ri pa tak tinamit ri', can xcuke' wi quic'u'x,^x y k'ij k'ij quichapon yeq'uiyer^y ruma yec'o ri ye'oc apo quiq'ui riche (rixin) chi niquinimaj ri Ajaf.

Ri xutz'et ri Pablo pa jun achi'el achic' chrij jun achi aj Macedonia

⁶Y ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chare ri Pablo y chique ri ye rachimil, riche (rixin) chi nbequitziyoj ri ruch'abel ri Dios pa ruwach'ulef Asia. Rumari' riye' xek'ax pe ri pa Galacia y pa Frigia. ⁷Y c'ac'ari' xe'apon ri pa mojón riche (rixin) ri ruwach'ulef Misia. Y xquich'ob c'a chi yebe ri pa ruwach'ulef Bitinia, pero ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chique riche (rixin) chi xebe. ⁸Y c'ac'ari' xek'ax pa Misia, y xe'apon c'a ka ri pa tinamit Troas. ⁹Y chak'a' ri Pablo xutz'et c'a pa jun achi'el achic', chi c'o jun achi aj pa Macedonia ri pa'el apo chuwech, y chi ri achi ri' nubij c'a chare: Tabana' jun utzil, cak'ax c'a k'iq'ui pa Macedonia, y kojato', xcha' chare. ¹⁰Y yac'a tek ri Pablo rutz'eton chic ri jun achi'el achic' ri', yac'ari' tek konojel xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi xojbe c'a pa Macedonia, ruma xk'ax chkawech chi xk'alajsex chuwech ri Pablo chi ri Dios yojrusiq'uij (yojroyoj) riche (rixin) chi yojbe c'a quiq'ui ri aj Macedonia riche (rixin) chi nikatzijoj chique ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo y ri Silas xeya'ox (xeya') pa cárcel chiri' pa tinamit Filipos

¹¹Y can yac'ari' tek xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Troas. Y choj xojbe c'a pa Samotracia. Y c'a pa ruca'n k'ij ri xoj-el chic el chiri', riche (rixin) chi xojapon pa tinamit Neápolis. ¹²Y tek xkaya' c'a ca ri tinamit Neápolis, xojbe pa tinamit Filipos. Y ri Filipos jun c'a nimalaj tinamit ri c'o pa rucuenta ri Macedonia. Y ri winek c'a ri yec'o chupan ri tinamit ri', ye romanos. Tek xojapon ri pa tinamit ri', xojc'oje' c'a ka ca'li' oxil' k'ij chiri'. ¹³Y pa jun uxlanibel k'ij, riyoj xoj-el c'a el ri pa tinamit riche (rixin) chi xojbe chuchi' jun raken ya', jun lugar ri can niban wi oración. Y xojbetz'uye' c'a chiri', y xkachop c'a rutzijoxic chique ri ixoki' ri xquimol qui' chiri', ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ¹⁴Jun c'a chique ri ixoki' ri xquimol qui' chiri', Lidia rubi'. Y riya' pa jun c'a tinamit ri Tiatira rubi' ri nipe wi. Riya' nu'c'ayij c'a juley tziek ri morado nitzu'un, y nibix púrpura chare. Y ri Lidia ri' can nuya' wi c'a ruk'ij ri Dios, y nrac'axaj c'a apo ri nubij ri Pablo. Y ri Ajaf Dios can xch'o wi c'a pa ránima ri ixok ri'. Rumari' tek riya' can xunimaj. ¹⁵Y riya' y ri ye aj pa rachoch^z xeban c'a bautizar. Y yac'a tek ye banon chic bautizar, ri Lidia xubij c'a chake: Wi can nich'ob chi riyin xcuke' nu'c'u'x riq'ui ri Ajaf, quixam pe c'a wuq'ui, y quixc'oje' pa wachoch, xcha'. Ri ixok ri' can xuben wi c'a chake chi xojbec'oje' chiri' pa rachoch.

¹⁶Y jun k'ij c'a tek kachapon el bey riche (rixin) chi yojbe c'a acuchi (achique) niban wi oración, xkac'ul jun k'opoj. Y riya' c'o c'a jun itzel espíritu riq'ui, y yari' ri nibano chare chi nicowin nubij c'a ri

^xHch. 15.41; Col. 2.2. ^yJud. 20. ^zHch. 11.14.

xtiquic'ulwachila' ri winek.^a Ri k'opoj ri' can lok'on cuma ri rupatrón. Rumari' ronojel ri puek ri niquiya' ri winek chare riche (rixin) chi niquitoj, can pa quik'a' c'a ri ye rupatrón ri napon wi. ¹⁷Ri Pablo y riyoj can yoj tzelkelben c'a ruma ri jun k'opoj ri'. Can nurakala' c'a ruchi' chikij y nubila': Re achi'a' re' ye rusamajel ri nimalaj Dios ri c'o chila' chicaj, y niquitzijoj c'a ri bey riche (rixin) ri colotajic chiwe, nicha' c'a.

¹⁸Y ri k'opoj ri', q'uiy c'a k'ij ri queri' xuben. Y ri Pablo xic'o ruc'u'x. Rumari' riya' xupiscolij ri', y xubij c'a chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri k'opoj: Pa rubi' c'a ri Jesucristo nbij c'a chawe chi catel el riq'ui re k'opoj re', xcha' ri Pablo. Y ri itzel espíritu ri' can yac'ari' tek xuya' ca ri k'opoj.^b

¹⁹Yac'a tek ri ye rupatrón ri k'opoj ri' xquitz'et chi xa majun chic quirajil xtiquich'ec ta chrij ri caj-ic', ruma xa man c'o ta chic ri itzel espíritu riq'ui, xebequichapa' pe ri Pablo y ri Silas, y xequic'uaj c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij.^c ²⁰Y tek xebequipaba' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, xquibij: Re achi'a' re' ye israelitas y niquisuk' quina'oj ri winek wawe' pa katinamit.^d ²¹Y niquic'ut c'a jun chic ruwech costumbre chkawechech, ri ma ruc'amon ta chi nikac'ul y nikaben, ruma riyoj can yoj winek romanos, xecha'.

²²Y can yac'ari' tek ri winek xebeyacatej pe chiquij ri Pablo y ri Silas. Y chuka' ri aj k'atbel tak tzij xquich'anaba' ri Pablo y ri Silas, y c'ac'ari' xquitek quich'ayic tzan xc'a'y.^e ²³Y tek sibilaj ye ch'ayon chic, xebet'apix ca pa cárcel,^f y xbix chare ri chajinel chi jabel quichajixic tubana'. ²⁴Rumari' riya', can xu (xe) wi xbix queri' chare, can yac'ari' tek c'a nej apo chupan ri cárcel xeberuya' wi ca. Y ri caken xeruk'atabala' ca cojol che' ri nibix cepo chare, riche (rixin) chi queri' man c'a xque'el ta el.

²⁵Y achi'el xa pa nic'aj ak'a' tek ri Pablo y ri Silas niquiya' c'a ruk'ij ri Dios yebixan, y niquiben c'a chuka' orar. Y ri nic'aj chic c'a ri yec'o pa cárcel yequic'axaj apo. ²⁶Can yac'ari' tek xoyiquiyo' jun nimalaj silonel,^g y xusiloj c'a ri cárcel y hasta xebiyin ri rucimiento. Ri ruchi' ri cárcel xejakatej, y ri cadenas ri ye ucusan riche (rixin) chi ye ximilon ca ri yec'o pa cárcel, xquisk'opij qui'. ²⁷Ri achi c'a ri chajij quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, xuna' ruwech ruma ri silonel. Y tek riya' xutz'et chi ri ruchi' ri cárcel xa ye jakatajnech chic, xrelesaj c'a ru'espada riche (rixin) chi nucamisaj ka ri', ruma riya' xuch'ob chi quinojel ri yec'o pa cárcel xe'anmej el. ²⁸Pero ri Pablo xurek apo ruchi' y xubij chare: Ma tacamisaj ta awi', xa yojc'o konojel wawe', xcha'.

²⁹Y ri achi chajinel xuc'utuj c'a k'ak'. Y tek ruc'uan chic ri k'ak' ri', junanin (anibel) c'a xoc apo ri pa cárcel, pero can nibarbot (nibaybot) ruma ruxibin ri'. Y ri achi chajinel ri' xbexuque' c'a chiquiwech ri Pablo

^a 1 S. 28.7. ^b Mr. 16.17. ^c Mt. 10.18. ^d Hch. 17.6. ^e 1 Ts. 2.2. ^f Lc. 21.12. ^g Hch. 4.31.

y ri Silas. ³⁰Y c'ac'ari' riya' xerelesaj pe ri pa cárcel, y xuc'utuj chique: ¿Achique c'a rajawaxic chi nben^h riche (rixin) chi yicolotej? xcha'.

³¹Ri Pablo y ri Silas xquibij chare: Tanimaj c'a ri Ajaf Jesucristo,ⁱ y xcacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch, xecha' chare.

³²Ri Pablo y ri Silas xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Ajaf chare riya' y chique chuka' quinojel ri yec'o pa rachoch ri chajinel ri'. ³³Y riya' can ya c'a hora ri' riche (rixin) ri ak'a' ri', tek xuch'ajla' ri quisocotajic ri Pablo y ri Silas. Y xban c'a ca bautizar riya' y quinojel ri ye aj pa rachoch. ³⁴Y c'ac'ari' tek xeruc'uaj chrachoch riche (rixin) chi xerutzuk pe. Y riya' y ri ye aj pa rachoch sibilaj c'a xquicot ri cánima,^j ruma xquanimaj ri Dios.

³⁵Y nimak'a' pa ruca'n k'ij ri aj k'atbel tak tzij xequitek c'a nic'aj chic chajinel riche (rixin) chi xbequibij chare ri achi chajiy quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, chi utz c'a que'elesex el ri Pablo y ri Silas. ³⁶Y ri chajinel xberubij c'a chare ri Pablo: Ri aj k'atbel tak tzij, xquitek c'a pe rubixic chuwe chi yixinwelesaj el. Wacami quixel c'a pe. Quixbiyin c'a y xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x pa tak iwánima, xcha' chique.

³⁷Pero ri Pablo xubij c'a chique ri nic'aj chic chajinel: Riyoj yoj achi'a' romanos.^k Pero ri iwir, ri aj k'atbel tak tzij can chanin yan xquitek kach'ayic chiquiwech ri winek y ma jane quik'aton ta tzij pa kawí'. C'ac'ari' xojquitz'apíj ca re wawe' pa cárcel. Y re wacami can nicajo' chi man ta jun ri ninaben re yoj-el el. Re' ma utz ta chuwech ri ley. Xa can je'ibij chique ri ye aj k'atbel tak tzij, chi yec'a riye' ri quepe chikelesaxic, xcha' ri Pablo chique.

³⁸Y ri chajinel ri' xbequibij c'a chique ri aj k'atbel tak tzij ronojel ri xubij el ri Pablo chique. Rumari' ri aj k'atbel tak tzij xquixibij qui', ruma xquetamaj chi ri ye ca'i' achi'a' ri' chuka' ye romanos.^l ³⁹Y ri aj k'atbel tak tzij xe'apon c'a quiqui'ui ri Pablo y ri Silas ri chiri' pa cárcel, y xquic'utuj c'a cuybel quimac chiquiwech. C'ac'ari' xequelesaj pe ri pa cárcel y chuka' xquibij chique chi man chic c'a quec'oje' ta ka chiri' pa tinamit. ⁴⁰Tek ri Pablo y ri Silas xe'elesex el pa cárcel, xebe c'a ri pa rachoch ri Lidia, y xquicukubala' ca quic'u'x^m ri kach'alal. Y tek ye ch'onak chic ca chique quinojel, xebe el.

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xeyacatej chiquij ri Pablo y ri Silas

17 ¹Ri Pablo y ri Silas quichapon c'a bey xek'ax ri pa tinamit Anfípolis y xek'ax ri pa tinamit Apolonia, y c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit Tesalónica. Y ri winek israelitas ri yec'o chiri', c'o c'a jun jay ri niquimol wi qui' ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. ²Y ri Pablo, can achi'el c'a rubanalon pa tak nic'aj chic tinamit chi nabey na napon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya chuka' ri' ri xuben chiri' pa Tesalónica. Riya' xbe

^h Hch. 2.37. ⁱ Jn. 3.16, 36. ^j Sal. 5.11. ^k Hch. 22.25. ^l Hch. 22.29. ^m 1 Ts. 4.18; 5.11.

c'a chupan ri jayⁿ ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios pa tak uxlanibel k'ij, riche (rixin) chi xquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y oxil' c'a uxlanibel tak k'ij ri queri' xuben. ³Y ya ri ruch'abel ri Dios ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj chiquiwech ri winek chi ri Cristo can c'o chi xuk'axaj tijoj pokonal,^o y tek caminek chic el, xc'astej c'a pe. Y ri Pablo xubij c'a chuka' chique ri winek: Ri Jesús ri ntzijoj chiwe riyix, ya c'a Riya' ri Cristo.

⁴Y can yec'o wi ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Yec'o israelitas, y sibilaj ye q'uiy chuka' ri ye griegos ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios. Y ye q'uiy chuka' ixoki' ri nima'k quik'ij ri xeniman. Y quinojel c'a riye' xequitzekebej el ri Pablo y ri Silas. ⁵Yac'a ri winek israelitas ri xa ma niqinimaj ta ri Jesucristo, itzel xquina' chique ri Pablo y ri Silas. Y rumari' tek riye' xebequimolola' pe achi'a' ri ye itzel y ye k'ora'. Can sibilaj ye q'uiy winek ri xequimol, ruma can xquiyec wi ri tinamit. Y riye' xebe riche (rixin) chi yebe'oc pa rachoch ri jun achi Jasón rubi', chiquicanoxic ri Pablo y ri Silas. Riye' nicajo' c'a yequelesaj pe ri pa jay y yequiya' pe pa quik'a' ri winek.

⁶Pero xa ma xequil ta pe ri Pablo y ri Silas. Rumari' tek xa ya chic ri Jasón y nic'aj chic kach'alal ri xequic'uaj apo chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit. Y can niquirek apo quichi', y niqibij: Ri achi'a' Pablo y Silas xa niquisuk' quina'oj^p quinojel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef, y xe'oka yan c'a re wawe' chupan re katinamit. ⁷Y ya re achi Jasón rubi' ri xc'ulu apo quiche (quixin) ri pa rachoch. Quinojel c'a ri yetzekeben quiche (quixin) ri Pablo y ri Silas, riye' xa ma niqinimaj ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri César, ruma xa niqibij chi c'o jun chic rey,^q y Jesús rubi', xecha'.

⁸Y tek ri winek y ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xquic'axaj ri tzujunic (sujunic) ri', xquixibij qui' y rumari' xewolol ka chiquiwech. ⁹Pero tek ri aj k'atbel tak tzij quic'ulun chic c'a ca ri puek ri xcanaj pake' ca pa quiq'uexel ri Jasón y ri nic'aj chic, c'ac'ari' xequelesaj pe.

Ri Pablo y ri Silas niqitzijoj ruch'abel ri Dios pa tinamit Berea

¹⁰Ri kach'alal ri', can chanin c'a xequitek' el ri Pablo y ri Silas c'a pa tinamit Berea. Chak'a' c'a xequitek el. Y tek ri Pablo y ri Silas yec'o chic chiri' pa Berea, xebe c'a pa jun jay ri niqimol wi qui' ri israelitas ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. ¹¹Y ri israelitas ri' sibilaj c'a utz quina'oj que chiquiwech ri israelitas ri yec'o pa Tesalónica, ruma riye' can riq'ui ronojel quic'u'x xquic'ul ri ruch'abel ri Dios. Y ronojel c'a ri niquic'axaj el quiq'ui ri Pablo y ri Silas, nbequicanola' chupan ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca,^s riche (rixin) chi niqetamaj, wi kas kitzij ri nibix chique. Y ri winek ri' can k'ij k'ij c'a queri' niqiben. ¹²Y can ye q'uiy c'a ri xeniman ri Ajaf Jesucristo chiquicojol ri israelitas. Y can queri' chuka' chiquicojol ri winek ri xa ye griegos. Yec'o

ⁿHch. 13.5, 14. ^oLc. 24.25, 26, 46. ^pHch. 16.20. ^qLc. 23.2; Jn. 19.12. ^rMt. 10.23.

^sIs. 34.16; Lc. 16.29; Jn. 5.39.

ixoki' ri c'o quik'ij ri xeniman y yec'o chuka' achi'a'.¹³ Yac'a ri israelitas ri ma quiniman ta ri yec'o pa tinamit Tesalónica, xquic'axaj c'a chi ri Pablo c'o pa Berea nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, rumari' riye' can xebe c'a pa Berea. Y ri chiri' pa Berea xequitakchi'ij ri winek riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo.¹⁴ Y ri kach'alal ri yec'o pa Berea, can yac'ari' xquitek el ri Pablo c'a chuchi' ri mar. Y ri Silas y ri Timoteo c'a xec'oje' na ca ri pa Berea quiq'ui ri kach'alal.¹⁵ Y ri kach'alal ri xerachibilaj el ri Pablo, tek yec'o chic chuchi' ri mar, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Atenas. Y ri kach'alal ri' xetzolin c'a, y xbix pe chique ruma ri Pablo chi ri Silas y ri Timoteo' que'apon yan chanin ri pan Atenas, ruma chiri' yeroyobej wi riya'.

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Atenas

¹⁶ Y tek ri Pablo ye royoben c'a ri Silas y ri Timoteo ri chiri' pa tinamit Atenas, riya' sibilaj c'a xk'axo ránima,¹⁶ ruma ri sibilaj q'uiy dios ri xa ye banon cuma winek ri yec'o chupan ri tinamit ri', ri ye oconek qui-dios ri winek.¹⁷ Rumari' ri Pablo napon c'a ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri tinamit ri', y niquich'ob c'a rij ri ruch'abel ri Dios,¹⁷ ye rachibilan ri israelitas y nic'aj chic winek ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios.¹⁸ Y can queri' wi chuka' nberubana' ronojel ri nic'aj chic k'ij quiq'ui ri ye'apon pa c'aybel.¹⁸ Y yec'o c'a nic'aj achi'a' ri chiri' pan Atenas ri can nicajo' niqetamaj q'uiy ruwech etamabel, achi'a' ri nibix epicúreo chique y nic'aj chic ri nibix estoico chique, yebetzijon c'a riq'ui ri Pablo. Pero yec'o chuka' ri xa niquibij: ¿Achique camí nrajo' nubij chake re jun achi re', xaxu (xaxe wi) niwolol? yecha'. Y nic'aj chic niquibila' c'a: Re achi re' achi'el xa nuya' quitzijol nic'aj chic dios. Y quec'ari' niquibij ri winek ri', ruma ri nutzijoj ri Pablo chique, ya ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic, y nubij chuka' chique chrij ri c'astajbel¹⁹ quiche (quixin) ri caminaki'.¹⁹ Y ri winek ri' xquic'uaj c'a ri Pablo pan Areópago, ri acuchi (achique) niquimol wi qui' ri can nima'k quik'ij chiquicojol riye'. Y tek xe'apon c'a, riye' xquic'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La utz camí nuben chawech chi natzijoj chake chrij ri c'ac'ac' na'oj ri nak'alajsaj? ²⁰ Ruma riyoj can ma kac'axan ta ri natzijoj riyit, y rumari' nikajo' c'a chi niketamaj achique rubanic ri', xecha' chare.

²¹ Y queri' xquibij, ruma quinojel winek ri yec'o chiri' pan Atenas, ri aj chiri' y ri yepe juc'an chic ruwach'ulef, can majun chic c'a achique ta ri niquiben, xa can xu (xe) wi niquic'axaj o niquibij jun chic na'oj ri can c'ac'ac' chiquiwech riye'.

²² Yac'ari' tek ri Pablo xbepa'e' pe chiquiwech ri winek ri chiri' pan Areópago, y xubij c'a: Riyix achi'a' ri yixc'o wawe' pan Atenas, riyin ntz'et c'a chi riyix can iya'on wi quik'ij quinojel ri idioses.²³ Tek xik'ax c'a ri

¹³Hch. 13.50. ¹⁴Lc. 11.52; 1 Ts. 2.15. ¹⁵Hch. 18.5. ¹⁶Sal. 119.158; Mr. 3.5; 2 P. 2.8. ¹⁷Ex. 32.19, 20. ¹⁸Hch. 17.2; 18.4, 19; 19.8, 9. ¹⁹Hch. 17.4. ²⁰Hch. 4.2. ²¹Jer. 50.38.

acuchi (achique) niya' wi quik'ij quinojel ri idioses xintz'et c'a jun altar ri acuchi (achique) nubij wi: RICHE (RIXIN) RI DIOS RI XA MA ETAMAN TA RUWECH, nicha'. Y ya c'a Dios ri' ri ma iwetaman ta ruwech, y can iya'on ruk'ij riyix, yari' ri nk'alajsaj riyin chiwech re wacami.

²⁴Ya c'a Dios ri' ri banayon re ruwach'ulef y ronojel ri c'o chuwech. Ya c'a Riya' ri Rajaf ri caj y Rajaf re ruwach'ulef.^c Y rumari' ma pa jun jay ta ri xa banon cuma winek c'o wi.^d ²⁵Y ma rajawaxic ta chi nito'ox (nito') ruma jun winek, ruma pa ruqu'uxel chi que ta ri' nibanatej, xa ya ri Dios ri nito'o riche (rixin) ri winek, ruma can ya Riya' ri niya'o kac'aslen,^e ri cak'ik' ri nikajik'aj, y ronojel ri nic'aj chic cosas.

²⁶Chuka' can rubanon chake konojel ri yojc'o chuwech re ruwach'ulef chi xa riq'ui jun winek yoj petenak wi, y katalun ki' chuwech re ruwach'ulef re yojc'o wi y rubin chuka' chic ri quit tiempo re karuwach'ulef y ri mojonas riche (rixin) ri kalugar.^f ²⁷Queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi nikacanoj Riya', riche (rixin) chi achique ta na rubanic nbekila' wi pe, astape' Riya' xa can nakaj c'o wi kiq'ui chikajujunal. ²⁸Y ruma Riya' tek c'o kac'aslen, ruma Riya' tek yojsilon, y ruma chuka' Riya' tek yojc'o, can achi'el c'a quibin c'a nic'aj achi'a' poetas^g ri can ye iwinak riyix, tek xquibij: Riyoj can yoj ralc'ual c'a chuka' ri Dios, xecha'. ²⁹Y wi can yoj ralc'ual c'a ri Dios, ma ruc'amon ta nikabij Dios chare jun cosa^h ri xa achi'a' ye banayon. Y ri' astape' can riq'ui k'anapuek o sakapuek o riq'ui abej banon wi, ruma xa quina'oj winek. ³⁰Ri winek ri ojer ca, xquibanala' dios riche (rixin) chi xquiya' quik'ij, y ri Dios sibilaj xerucoch', ruma ma quetaman ta achique ri ruc'amon chi niquiya' ruk'ij. Yac'a re k'ij re', Riya' nubij chi quinojel winek titzolin pe quic'u'x riq'ui.ⁱ ³¹Ruma Riya' can rucha'on chic jun k'ij riche (rixin) chi xtuk'et tzij pa quiwi' quinojel ri winek. Rucha'on chic c'a Jun ri can choj wi xtik'ato tzij. Y ri Dios xuk'alajsaj chi kitzij chi ri Jun ri' xtik'ato tzij,^j ruma ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki',^k xcha' ri Pablo.

³²Y tek ri winek xquic'axaj chi c'o Jun ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xa xetze'en apo chrij ri Pablo. Y yec'o xebin chare: C'a xcatkac'axaj na chic jun bey,^l xecha'.

³³Y ri Pablo xel pe chiquicojol. ³⁴Y yec'o c'a ca'i' oxil' winek ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Ri winek ri' can xebe wi c'a riq'ui ri Pablo. Chiquicojol ri winek ri xeniman, c'o c'a jun achi ri Dionisio rubi', cachibil ri yek'ato tzij pan Areópago. Y c'o c'a chuka' jun ixok ri Dámaris rubi' ri xniman ri Ajaf Jesucristo. Y yec'o chuka' nic'aj chic.

^cMt. 11.25. ^dHch. 7.48. ^eIs. 42.5. ^fDt. 32.8. ^gRe' winek ri jabel yecowin yequicusaj ch'abel riche (rixin) chi niquisiloj cáñima y quich'obonic nic'aj chic winek. ^hIs. 40.18.

ⁱLc. 24.47. ^jRo. 2.16; 2 Ti. 4.1. ^k1 Co. 15. ^lHch. 24.25.

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Corinto

18 ¹Y yac'ari' tek ri Pablo xuya' ca ri tinamit Atenas, y xbe ri pa tinamit Corinto.^m ²Chiri' c'o c'a jun achi israelita ri Aquila rubi', y riyá' alaxnek pa jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Ponto. Riya' rachibilan ri Priscila ri rixjayil, xa c'a juba' que'apon ri pa Corinto,ⁿ ye elenak c'a pe pan Italia, ri xec'oje' wi. Xe'el c'a pe ri pa ruwach'ulef ri', ruma ri Claudio ri aj k'atbel tzij chiri' xubij c'a chi ri winek israelitas que'el el ri pa tinamit Roma. Y ri Pablo xapon c'a chiquitz'etic. ³Y ruma chi xa can junan c'a quisamaj chi ye oxil', ri Pablo xc'oje' c'a ka quiqui'. Chi oxil' ye aj banoy jay riq'ui tziek, y junan c'a xesamej.^o ⁴Yac'a ri pa tak uxlanibel k'ij, ri Pablo nibe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,^p y can nutij c'a ruk'ij riche (rixin) chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek israelitas y chiquiwech ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi nik'ax chiquiwech.

⁵Y tek ri Silas y ri Timoteo^q ye tzolijnek chic pe ri pa Macedonia y yec'o chic riq'ui ri Pablo pa Corinto, yac'ari' tek ri Pablo más xujech ri' chutzijoxic^r ri ruch'abel ri Dios. Y can majun nrewaj ta c'a chiquiwech ri israelitas ri yec'o chiri', xa can nuk'alajsaj chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo. ⁶Pero ri israelitas ri' can ma nika ta c'a chiquiwech ri nubij ri Pablo, y q'uiy c'a itzel tak tzij ri yequibila'.^s Rumari' ri Pablo xutotaj (xuquiraj) ri rutziak,^t riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.^u Y xubij c'a chuka' chique: Yix c'a riyix c'o imac wi xquixbeka pa ru'ayewal.^v Riyin xinél yan c'a chuwech, ruma can xinya' ri rutzijol chiwe. Y re wacami yixinya' c'a ca, riche (rixin) chi yibe quiqui' ri winek ri xa ma ye israelitas ta,^w xcha' chique.

⁷Y can yac'ari' xel pe ri Pablo chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, y xbe chrachoch ri jun achi ri Justo rubi'. Ri achi ri' can nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios, y ri rachoch, can riq'ui c'a apo ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios c'o wi. ⁸Y c'o c'a chuka' jun achi ri Crispo^x rubi', jun achi ri can principal wi ri chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' xunimaj c'a ri Ajaf Jesucristo ye rachibilan ri ye aj pa rachoch. Y yec'o c'a chuka' nic'aj chic winek aj chiri' pa Corinto, xeniman ri Jesucristo tek xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y can xeban c'a chuka' bautizar. ⁹Y ri Ajaf xch'o c'a riq'ui ri Pablo pa jun chak'a', xuc'ut c'a ri' chuwech pa jun achi'el achic', y xubij c'a chare: Man c'a taxibij ta awi^y y ma tatanaba' ta rubixic ri nuch'abel chique ri winek. ¹⁰Y riyin c'a ri xquichajin awuche (awixin) wawe', can majun ri xtac'ulwachij^z ta pa quik'a' ri winek. Ruma re wawe' pa tinamit Corinto ye q'uiy winek ri can ye wuche (wixin) chic riyin, ruma can xquinquinimaj wi, xcha' ri Ajaf.

^m 1 Co. 1.2; 2 Co. 1.1, 23. ⁿ Ro. 16.3. ^o Hch. 20.34; 1 Co. 4.12; 1 Ts. 2.9. ^p Hch. 13.14. ^q Hch. 17.14. ^r Job 32.18. ^s 1 P. 4.4. ^t Neh. 5.13. ^u Mt. 10.14; Lc. 9.5; Hch. 13.51. ^v 2 S. 1.16; Ez. 3.18; 18.13; 33.4, 9. ^w Hch. 28.28. ^x 1 Co. 1.14. ^y Hch. 23.11; 27.23, 24. ^z Is. 41.10; Jer. 1.8, 19; Mt. 28.20; Ro. 8.31.

¹¹Rumari' jun juna' riq'ui nic'aj ri xc'oje' ka ri Pablo ri chiri' pa Corinto, y riya' can nu'ut wi c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech.

¹²Y chupan ri tiempo ri', ya c'a ri jun achi ri Galión rubi' ri aj k'atbel tzij^a chiri' pa ruwach'ulef Acaya,^b ri acuchi (achique) c'o wi ri Corinto. Y ya tiempo ri' tek ri israelitas xquimol qui' riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo. Xbequichapa' pe, xquic'uaj pa k'atbel tzij,^c ¹³y xbequibij c'a chare ri Galión: Re jun achi re' can nutij c'a ruk'ij chi nubij chique ri winek chi rajawaxic chi tiquiya' ruk'ij ri Dios, pero xa man achi'el ta rubanic ri nubij ri ley^d riche (rixin) ri Moisés.

¹⁴Y tek ri Pablo xrajo' xch'o apo, xa ya c'a ri Galión ri xch'o pe nabey, y xubij c'a chique ri israelitas ri': Ma tibij ta chic pe chuwe. Ruma xa ta camic o jun ta chic ruwech mac rubanon^e ca re jun achi re', riyin can ruc'amon chi yixinwac'axaj. Pero xa ma que ta ri'. ¹⁵Ruma ri rumac re achi re' xa chiwech ka riyix.^f Xa chrij ch'abel, chrij ri iley y chrij ri bi'aj Jesús. Riyin ma nwajo' ta c'a nben ruchojmil re'. Xa tichojmirisaj ka chiwech riyix, xcha'.

¹⁶Y xerelesaj pe chiri'^g pa k'atbel tzij. ¹⁷Can yac'ari' tek ri winek xquichop ri Sóstenes^h chuwech ri Galión ri aj k'atbel tzij y xquich'ey. Ri Sóstenes c'a ri' jun principal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Pero ri Galión can xuben chi achi'el xa ma xutz'et ta ri xbanatej.

¹⁸Y ri Pablo q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' na ka ri chiri' quiq'ui ri kach'alal pa Corinto, ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Acaya, pero xapon c'a jun k'ij tek c'o chi xbe el. Y tek ch'onak chic c'a ca chique ri kach'alal, riya' xoc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi xbe c'a pa ruwach'ulef Siria ye rachibilan c'a el ri Priscila y ri Aquila. Yac'a ri Pablo c'o ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios. Rumari' tek xe'apon pa Cencrea,ⁱ ri tinamit ri c'o chi ye'oc wi el pa barco, ri Pablo xusocaj ri rusmal tak ruwi^j y co'ol xuben c'a chare, riche (rixin) chi retal chi riya' xuq'uis yan pa ruwi' ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios chi nuben. ¹⁹Y tek kek'ax juc'an chic ruchi' ya', xe'apon c'a ri pa tinamit Efeso. Ri Pablo xeruya' ca ri Priscila y ri Aquila, y xbe chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Junan c'a niquich'ob rij ri ruch'abel ri Jesucristo quiq'ui ri israelitas. ²⁰Y ri israelitas ri' xquibij c'a chare chi tic'oje' ka juba' quiq'ui chiri' pan Efeso, pero riya' ma xrajo' ta. ²¹Xa xubij c'a ca chique chi can nic'atzin chi c'o pa Jerusalem^k ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij ri petenak.^l Pero xquitzolin chic pe jun bey iwuq'ui, wi queri' nrajo' ri Dios,^m xcha'. Y tek ch'onak chic c'a ca chique quinojel, xuya' c'a ca ri tinamit Efeso y xoc chic el pa barco.

^aHch. 13.7. ^bHch. 18.27; 19.21. ^cMt. 10.18. ^dHch. 18.15. ^eHch. 23.29; 25.11, 19.

^fMt. 27.4, 24. ^gRo. 13.3, 4. ^h1 Co. 1.1. ⁱRo. 16.1. ^jNm. 6.18; Hch. 21.24. ^kHch.

19.21. ^lDt. 16.1. ^mMt. 26.39; Ro. 1.10; 15.32; 1 Co. 4.19; Stg. 4.15.

**Ri Pablo xtzolin pan Antioquía y chiri' xel wi pe riche
(rixin) chi xbe pa rox mul chubanic rusamaj ri Dios**

²²Tek xbeka c'a ri pa Cesarea,ⁿ xa can choj c'a xbe ri pa Jerusalem. Y tek ye ruya'on chic ca rutzil tak quiwech ri kach'alal ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios ri chiri', riya' xbe c'a pan Antioquía.^o ²³Y xc'oje' na c'a el juba' ri chiri' pan Antioquía. C'ac'ari' xtzolin chic jun bey chucukubaxic quic'u'x^p ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galacia^q y ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Frigia.

Ri Apolos nutzizoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Efeso

²⁴Y ri chiri' pa tinamit Efeso ri tiempo ri', xapon c'a jun achi israelita ri Apolos' rubi', jun achi aj pa tinamit Alejandría. Y can jabel c'a retaman ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y jabel chuka' retaman nich'o chiquiwech ri winek, rumari' jabel rubixic nuben chare. ²⁵Y can jabel wi rutijoxic banon chupan ri bey riche (rixin) ri Ajaf Jesús. Y can riq'ui c'a ronojel ránima nutzizoj ri ruch'abel ri Ajaf^r chique ri winek. Can jabel wi yerutijoj. Xa yac'a riya' xaxu (xaxe wi) ri bautismo riche (rixin) ri Juan ri Bautista^t ri retaman. ²⁶Y can ma nuxibij ta c'a ri' chi nutzizoj chique ri winek ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri Priscila y ri Aquila^u xquic'axaj c'a. Y riye' pa ruyonil c'a xech'o riq'ui, y más xquik'alajsaj chuwech ri achique rubanic ri bey riche (rixin) ri Dios. ²⁷Y can ruraybel wi c'a riya' chi nibe pa ruwach'ulef Acaya.^v Rumari' tek ri kach'alal ri yec'o pan Efeso xquibij c'a chare chi utz ri nuch'ob, y xquiben chuka' el jun wuj riche (rixin) chi nuya' chique ri can ye nimanel wi riche (rixin) ri Jesús ri yec'o pan Acaya. Ri wuj ri' nubij c'a chi tiquic'ulu' ri Apolos.^w Y tek ri Apolos xapon, can sibilaj xucukuba' quic'u'x ri ye nimanel ri yec'o chiri', ri can samajnek chic ri rutzil ri Dios ri pa tak cánima riche (rixin) chi quiniman y ye colotajnek chic. ²⁸Y ri Apolos can chiquiwech c'a quinojel tek xuk'alajsaj chi ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo, xa ma ya ta ri yetajin chubanic. Y ri israelitas ri' majun c'a niqubij, ruma ri Apolos can nucusaj c'a ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca, riche (rixin) chi nubij chique chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo.^x

Tek ri Pablo xapon chic pa tinamit Efeso

19 ¹Y yac'a tek ri Apolos c'o pa tinamit Corinto, yac'ari' tek ri Pablo^y ruchapon c'a benak pa tak tinamit ri yec'o el chuwijuyu' ri yec'o pa rucuenta ri Galacia y Frigia. Y c'ac'ari' xapon pa tinamit Efeso, yheberila' nic'aj chic kach'alal chiri'. ²Rumari' riya' xuc'utuj c'a chique: Tek xinimaj, ¿la xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu^z pan iwi'? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij chare: Ni xa ta kac'axan^a chi c'o Lok'olaj Espíritu, xecha'.

ⁿHch. 8.40. ^oHch. 11.26. ^pIs. 35.4. ^qGa. 1.2. ^r1 Co. 1.12; Tit. 3.13. ^sRo. 12.11.

^tHch. 19.3. ^uHch. 18.2, 18. ^vHch. 18.12. ^w1 Co. 3.6. ^xHch. 9.22. ^y1 Co. 1.12.

^zHch. 8.16. ^a1 S. 3.7.

³Y yac'ari' tek ri Pablo xuc'utuj chic chique: ¿Achique c'a chi bautismo ri xban chiwe? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij: Riyoj ya ri bautismo ri ruc'utun ca ri Juan ri Bautista^b ri xban chake, xecha'.

⁴Y ri Pablo xubij chique: Ri bautismo ri xuben ri Juan, retal chi ri winek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.^c Ri Juan xubij chuka' chique ri winek chi c'o jun achi ri xtipe, y yari' ri tiqinimaj. Y ri' ya ri Jesús, ruma ya Riya' ri Cristo, xcha' ri Pablo.^d

⁵Y tek riye' cac'axan chic ka ronojel ri', c'ac'ari' xeban bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.^e ⁶Y can xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi', tek ri Pablo xuya' ruk'a' pa quiwi'. Y xech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta,^f y xquik'alajsala' ri xbix chique ruma ri Dios. ⁷Y chiquinojel, yec'o achi'el xa ye cablajuj achi'a'.

⁸Ri Pablo oxil' ic' ri can xoc y xel chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Can man c'a nuxibij ta ri' nutzizoj ri ruch'abel ri Jesucristo chique ri winek. Junan c'a niquich'ob rij^g ri ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,^h y ri Pablo can nutij c'a ruk'ij chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech. ⁹Pero yec'o c'a nic'aj ri xa xquicowirisaj ri cánima, y ma xeniman ta.ⁱ Pa ruqu'uxel chi xeniman ta, xa xquichop itzel yech'o chiquiwech ri winek chrij' ri Ajaf Jesús, ri kitzij Bey. Rumari' ri Pablo xujech el ri' quiq'ui y xeruc'uaq el ri quiniman chic ri Jesucristo, riche (rixin) chi nbequimolo' qui' pa jun jay ri acuchi (achique) yetijox wi ri winek ruma jun achi ri Tiranno rubi', riche (rixin) chi niquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ronojel k'ij. ¹⁰Y ca'l' juna' ri queri' xuben ri Pablo. Rumari' tek can quinojel xe'ac'axan ri ruch'abel ri Ajaf Jesús chiri' pa ruwach'ulef Asia. Chi israelitas y ma israelitas ta ri xe'ac'axan.

¹¹Y ri Dios xucusaj c'a ri Pablo riche (rixin) chi xerubanala' nima'k tak milagros.^k ¹²Rumari' hasta ri rutziak' ri nibix gabacha chare y chuka' ri rusu't xe'uc'ux quiq'ui yawa'l', y ri yawa'l' ri' can xec'achoj. Chuka' ri winek ri yec'o itzel tak espíritu quiq'ui, ri itzel tak espíritu can xe'el wi el.

¹³Y yec'o c'a achi'a' israelitas ri yebiyaj, ri can ye elesey wi itzel tak espíritu.^m Nic'aj c'a chique riye' can nicajo' c'a niquicusaj ri rubi' ri Ajaf Jesúsⁿ riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu. Rumari' riye' niqubij c'a chique ri itzel tak espíritu: Pa rubi' ri Ajaf Jesús ri nutzizoj ri Pablo nikabij c'a chiwe chi quixel el, yecha' c'a chique.

¹⁴Y can queri' chuka' nicajo' niqubien ri ye wuku' ruc'ajol ri jun achi ri Esceva rubi'. Ri achi ri' jun israelita, y cajawalul jumoc sacerdotes. ¹⁵Pero jun bey tek riye' xquicusaj ri rubi' ri Jesús riche (rixin) chi niquelesaj ri itzel espíritu ri c'o riq'ui jun achi, ri espíritu ri' xch'o pe y xubij: Riyin wetaman achique ri' ri Jesús^o y chuka' wetaman achique chi achi ri' ri Pablo. Y riyix, ¿achique ta c'a chic ibanica? xcha' chique.

^bHch. 18.25. ^cHch. 13.24. ^dHch. 1.5; 11.16. ^eGa. 3.27. ^fHch. 2.4. ^gHch. 17.2.

^hHch. 1.3; 28.23. ⁱ2 R. 17.14; 2 Cr. 30.8; Neh. 9.16, 17. ^jJud. 10. ^kMr. 16.20. ^lMt. 14.36. ^mMt. 12.27. ⁿMr. 9.38; Lc. 9.49. ^oMt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7.

¹⁶Y ri achi ri c'o ri itzel espíritu riq'ui, xuq'uek c'a ri' chiquij ri achi'a' ri', y majun chic c'a ri xecowin xquiben pa ruk'a', xa can xch'acon wi chiquij. Xuretz (xutzer) c'a ri quitziak chiquij y ye socotajnek xe'anmej el chupan ri jay ri'. ¹⁷Y ri xbanatej xetamex c'a cuma quinojel. Can xetamex c'a cuma ri israelitas y cuma ri ma ye israelitas ta ri yec'o chupan ri tinamit Efeso. Riye! xpe c'a jun nimalaj xibinri'il^p chique ruma ri xbanatej.^q Y ri Ajaf Jesús xya'ox (xya') c'a ruk'ij ruc'ojlen.^r

¹⁸Y ye q'uiy c'a chique ri winek ri can quiniman chic, ye'oka chuk'alajsaxic ri itzel ri ye quibanalón.^s ¹⁹Ye q'uiy c'a ri quiniman chic ri Ajaf Jesús, ye aj itza^t ri rubanon ca. Rumari' xequicanola' pe ri quiwuj riche (rixin) itz, y can ya ri chiquiwech ri winek xequiporoj wi^u ri quiwuj ri'. Y ri rajel ri q'uiy wuj riche (rixin) itz ri xporox, achi'el xa cincuenta mil sakapuek. ²⁰Y ruma c'a ri xbanatej, can sibilaj c'a ye q'uiy winek xquichop niqunimaj^v ri ruch'abel ri Ajaf Dios, y can xk'alajin chi ri ruch'abel ri Dios sibilaj nim ri ruchuk'a'.

²¹Tek banatajneq chic ronojel ri', ri Pablo xpe c'a pa ránima chi nibe c'a pa Macedonia y pan Acaya chiquitz'etic ri kach'alal. Y chuka' xpe pa ránima chi nibe c'a pa Jerusalem,^w y c'ac'ari' c'o chi nibe pa Roma. ²²Rumari' ri Timoteo^x y ri Erasto^y ri yeto'o riche (rixin), xerutek c'a el c'a pa Macedonia. Y riya' c'a xc'oje' na ca juba' ri pa ruwach'ulef Asia.

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xeyacatej chiquij ri Gayo y ri Aristarco

²³Y ri pa tinamit Efeso ri tiempo ri', ri winek sibilaj c'a coyowal y xeyacatej c'a chrij ri kitzij Bey.^z ²⁴Y ya ri jun achi aj samajel chrij sakapuek ri Demetrio rubi', ri xetakchi'in ri winek. Ruma ri chirí' pan Efeso, can c'o rachoch jun ruwachbel ixok ri nibix Diana chare, y ya c'a ri ruwachbel ri jay ri' ri yerubanala' riya' riq'ui ri sakapuek, y yeruc'ayij. Y ri achi ri', ye rachibilan ri ye rumozo sibilaj c'a yech'acon^a chiquij ri tak ruwachbel ri jay ri'. ²⁵Rumari' ri achi ri' xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye rumozos, y xerumol chuka' ri nic'aj chic aj banoy ruwachbel ri jay riche (rixin) ri Diana, y xubij chique: Riyix iwetaman c'a chi re jun samaj kachapon, can c'o ch'acoj chrij.^b ²⁶Pero riyix itz'eton y chuka' iwac'axan chic chi ri achi ri nibix Pablo chare, nubij c'a chique ri winek chi ri dioses ri xa ye banon cuma winek ma ye dios ta.^c Y can ye q'uiy ri rujalon chic quina'oj y quiniman chic, ma xu (xe) ta wi re wawe' pan Efeso, xa can juba' ma pa ronojel re ruwach'ulef Asia. ²⁷Y ma xu (xe) ta wi kach'acoj riyoj ri nuc'om pe ruc'ayewal chare, xa can queri' chuka' nuben chare ri rachoch ri ka-dios Diana, ruma majun ruk'ij niban ca chare. Y wi queri' niban chare, netzelex c'a ca ri nimalaj ka-dios,

^pHch. 2.43. ^qLc. 1.65; Hch. 5.5, 11. ^rLc. 7.16. ^sJer. 3.13; Mt. 3.6. ^tDn. 2.2. ^uIs. 30.22. ^vCol. 1.6. ^wHch. 20.22; Ro. 15.25; Ga. 2.1. ^xHch. 16.1. ^yRo. 16.23; 2 Ti. 4.20. ^zHch. 9.22; 19.9. ^aHch. 16.16, 19. ^bPr. 15.27; 1 Ti. 6.10. ^cSal. 115.4; Is. 41.24; 44.10-20; 46.7; Jer. 10.3; Hch. 17.29; 1 Co. 8.4.

jun dios ri can niquiya' chuka' ruk'ij ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta re Asia y ri yec'o pa rucuenta nic'aj chic ruwach'ulef, xcha'.

²⁸Tek xquic'axaj ri xubij ri Demetrio chique, ri achi'a' ri' xyacatej coyowal. Y can junan c'a tek xquirek quichi', y xquibij: iNim ri Diana ri ka-dios^d riyoj aj Efeso!

²⁹Y quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xebeyacatej pe, astape' ma quetaman ta achique ruma. Riye' xa yec'a ri ca'i' achi'a' ri yepe pa Macedonia, ri ye rachibil ri Pablo ri xequichop el. Ri achi'a' ri', jun Gayo^e rubi' y ri jun chic Aristarco^f rubi'. Y xe'uc'uex c'a ri acuchi (achique) niqumol wi qui' ri winek ri'. ³⁰Y ri Pablo can xrajo' c'a xapon chupan ri lugar ri', y xoc ta apo riche (rixin) chi nich'o chiquiwech ri winek, yac'a ri kach'alal ma xquiya' ta k'ij chare. ³¹Chuka' yec'o c'a aj k'atbel tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef Asia^g ri yec'o chiri' pan Efeso,^h ri xquitek rubixic chare ri Pablo chi ma tapon ta ri acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Queri' xquiben ri achi'a' ri', ruma can camigo qui' riq'ui ri Pablo.ⁱ ³²Yac'a ri acuchi (achique) ntajin wi ri molojri'il, ri winek sibilaj pa quichi' niqubien. Yec'o ri jun wi niqubij. Y yec'o nic'aj ri jun wi chic ri niqubila'. Pero sibilaj c'a ye q'uiy ri ma quetaman ta achique ruma tek quibanon ri molojri'il ri'. Can sachnek c'a quic'u'x ri winek ri quimolon qui'. ³³Y chiquicojol c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', yec'o c'a winek israelitas ri can chiri' pa tinamit yec'o wi, y riye' riche (rixin) chi niquto' qui' chi majun nipe chiquij, rumari' xquiya' runa'oj jun achi ri can quiwinak wi, ri Alejandro^j rubi' y xquinim c'a apo riche (rixin) chi tich'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi niquto' qui'. Y tek ri Alejandro c'o chic chiquiwech ri winek, xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' chi quetane' ka.^k ³⁴Pero ri winek ri' xa itzel niquina' chique ri israelitas. Rumari', tek xquitz'et ri Alejandro y xquinabej chi xa jun israelita, xa juba' ma ca'i' horas ri junan xquirek quichi' y xquibij: iNim ri Diana ri ka-dios riyoj aj Efeso! xecha'.

³⁵Y tek ri aj tz'ib riche (rixin) ri tinamit ri' xcowin xerutanaba' ka ri winek, xubij c'a chique: Achi'a' riche (rixin) re tinamit Efeso, ðla can c'o ta cami jun winek ri man ta etamayon chi ri aj wawe' pan Efeso can ye chajinel wi riche (rixin) ri rachoch ri Diana y queri' chuka' riche (rixin) ri ruwachbel ri nimalaj dios Diana ri kajnek pe chila' riq'ui ri dios Júpiter? ³⁶Y majun c'a xtibin chi man ta queri'. Rumari' ma tich'ujirisaj ta ka ri iwánima, tich'obo' na jabel, y ma tiben ta ri xa ma ruc'amon ta. ³⁷Ruma re achi'a' re ye ic'amom pe, majun itzel quibanon o quibin ta chrij ri Diana. ³⁸Y wi ri Demetrio y ri ye rachibil c'o ch'a'oj nicajo' niqiyec chrij jun winek, can yec'o c'a aj k'atbel tzij, pa tak k'atbel tzij,^l ri acuchi (achique) ruc'amon chi

^d Jer. 50.38; Hab. 2.18, 19. ^e Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. ^f Hch. 20.4; 27.2; Col. 4.10; Flm. 24. ^g Hch. 16.6; 1 P. 1.1. ^h Ap. 1.11. ⁱ Pr. 16.7. ^j 1 Ti. 1.20; 2 Ti. 4.14. ^k Hch. 12.17; 13.16; 21.40. ^l Hch. 13.7.

niquichojmirisaj wi qui'. ³⁹Y wi xa jun chic ruchojmirisaxic ri niwajo' riyix, tikacha' c'a ca jun k'ij tek xtikamol ki' konojel y nikachojmirisaj, achi'el ri nubij ri kaley. ⁴⁰Ruma xa choj queri' kamolon pe ki'. Y wi ta nic'utux chake chi achique ruma tek kamolon ki' y achique ruma tek ye yacatajnek pe ri winek,^m majun achique ta xtikabij riche (rixin) chi nikato' ki'. Y riq'ui juba' ri aj k'atbel tzij niquich'ob chi nikaben re molojri'il re' riche (rixin) chi joyyacatej chiquij. Y ri' yojruya' pa ruc'ayewal chuwech ri k'atbel tzij.

⁴¹Y ri aj tz'ib can xu (xe wi) c'a xubij ri ch'abelⁿ ri', can yac'ari' xubij chique ri winek ri quimolon qui' chiri' chi tiquitaluj el qui'.

Tek ri Pablo xk'ax pa Grecia, pa Macedonia y xapon pa Troas

20 ¹Y tek xtane' c'a ronojel y ri winek quitalun chic el qui', ri Pablo xerumol c'a quinojel ri kach'alal aj chiri' pan Efeso, y xerupixabala' y xeruk'etela' ca. Y tek ch'onak chic c'a ca chique y ruya'on chic c'a rutzil tak quiwech quinojel, xuchop c'a el bey riche (rixin) chi nibe c'a pa Macedonia.^o ²Xbe c'a chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel lugar ri chiri' pa Macedonia, y xberucukubala' c'a ca quic'u'x riq'ui q'uiy ch'abel. Y c'ac'ari' xbe pa ruwach'ulef Grecia. ³Y xc'ojel' c'a oxi' ic' chiri'. Y tek riya' xrajo' xbe pa barco riche (rixin) chi nitzolin pa ruwach'ulef Siria, yac'ari' tek xunabej chi ri rech aj Israel^p ri ma quiniman ta, c'o ri quich'obon chi niquben chare tek xtoc el ri pa barco. Y rumari' riya' xa xujel ri ruch'obon, riya' xa xuch'ob chi xtik'ax chic jun bey ri pa Macedonia. ⁴Ri xebe c'a chrij ri Pablo c'a pan Asia ya ri Sópater aj pa Berea, ri Aristarco^q y ri Segundo ri ye aj pa Tesalónica, ri Gayo^r ri aj Derbe, ri Timoteo,^s ri Tíquico^t y ri Trófimo^u ri ye aj pan Asia. ⁵Pero re kach'alal re' xa xenabeyej yan c'a el chkawech riyoj, y xojcoyobej c'a ri chiri' pa tinamit Troas.^v ⁶Y c'a ya tek k'axnek chic c'a ri nimak'ij tek nitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui,^w c'ac'ari' tek riyoj xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Filipos. Y wu'o' k'ij c'a ri xojbiyin riyoj riche (rixin) chi xojapon quiq'ui, chiri' pa Troas.^x Y wuku' c'a k'ij ri xojc'ojel' ka chiri'.

Ri xc'ulwachitej pa ruq'uisbel k'ij tek c'o ri Pablo pa Troas

⁷Y chupan ri nabey k'ij riche (rixin) ri semana,^y xkamol ki' quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chupan ri tinamit ri' riche (rixin) chi nikatij ri caxlan wey natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf Jesucristo.^z Y ri Pablo xch'o c'a chiquiwech ri kach'alal, y xapon c'a nic'aj ak'a', ruma ya ri ruca'n k'ij c'o chi nibe. ⁸Y ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay, ri kamolon wi ki', jabel c'a sek rubanon ruma q'uiy k'ak' tzijon. ⁹Pero c'o c'a jun ti c'ajol ri Eutico rubi', ri tz'uyul pa ventana riche (rixin) ri jay. Y ruma ri Pablo can c'a

^m 1 R. 1.41; Mt. 26.5. ⁿ Ec. 9.17. ^o 1 Co. 16.5; 2 Co. 7.5. ^p 2 Co. 11.26. ^q Hch. 27.2.

^r Hch. 19.29. ^s Hch. 16.1. ^t Ef. 6.21. ^u Hch. 21.29; 2 Ti. 4.20. ^v Hch. 16.8. ^w Ex. 12.14.

^x Hch. 16.8. ^y Jn. 20.1. ^z Hch. 2.42.

nich'o na c'a ri nej chic ak'a', ri ti c'ajol ri' xpe c'a sibilaj ruwaran. Pero tek xwer ka, xtzak c'a el. Can ya c'a ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay xtzak wi el. Y tek xebe c'a chuyaquic, xquitz'et chi xa caminek chic. ¹⁰Yac'ari' tek ri Pablo xbeka pe y xjupe' chrij ri ruch'acul ri ti c'ajol ri',^a y xuk'etej. Y xubij c'a chique ri kach'alal: Ma tixibij ta iwi'. Re ti c'ajol re' xa xc'astej pe.

¹¹Ri Pablo y ri nic'aj chic xejote' chic el ri pa jay. Riya' xuwech' c'a ri caxlan wey, y xquitij.^b Y xuchop chic c'a tzij jun bey, y c'a ya tek niseker pe tek xtane'. Y can yac'a chuka' ri' tek xbe. ¹²Y ri kach'alal can sibilaj c'a xcuke' quic'u'x ruma ri ti c'ajol ri' can q'ues wi ri xquic'uj el.

Tek ri Pablo xel el pa tinamit Troas y xbe pa tinamit Mileto

¹³Y ri Pablo chraken c'a xbe wi c'a pa tinamit Asón. Pero xojnabeyej el riyoj pa barco riche (rixin) chi queri' nbekac'ama' pe ri Pablo ri chiri' pan Asón, ruma can queri' ri ruchojmil ri rubin el riya' chake. ¹⁴Tek xbekac'ulu' ki' chiri' pa tinamit Asón, riya' xoc c'a el kiq'ui pa barco riche (rixin) chi xojbe c'a pa tinamit Mitilene. ¹⁵C'ac'ari' xoj-el chic c'a el chiri' pa Mitilene, y pa ruca'n k'ij xojk'ax chuwech ri Quío. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij chare ri koj'ax wi el chuwech ri Quío, yac'ari' tek xojk'ax ri pa jun lugar Samos rubi', c'ac'ari' ya ri pa tinamit Trogilio xojuxlan wi el. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij ri xojapon pa tinamit Mileto. ¹⁶Y ma xojbe ta c'a pa tinamit Efeso, ruma ri Pablo man c'a nrajok' ta chi q'uiy chic k'ij ri nic'oje' ka pa ruwach'u'lef Asia. Ruma chi can ruraybel chi napon yan ri pa Jerusalem^c riche (rixin) ri nimak'ij Pentecostés,^d wi nicowin.

Tek ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso xepixabex ca ruma ri Pablo chiri' pa tinamit Mileto

¹⁷Y chiri' c'a pa tinamit Mileto yojc'o wi, tek ri Pablo xutek quisiquixic (coyoxic) ri ancianos^e riche (rixin) ri iglesia pan Efeso. ¹⁸Yac'a tek ye c'ulunak chic ri kach'alal ri', ri Pablo xubij chique: Riyix jabel iwetaman achique rubanic ri nuc'aslen ri xinc'uj chiwech ronojel tiempo ri xic'oje' chicojol re wawe' pa ruwach'u'lef Asia. ¹⁹Can nch'utinirisan c'a wi' chuwech ri Ajaf Dios chubanic ri rusamaj. Astape' riq'ui ok'ej, nben ri rusamaj. Y astape' chuka' ri wech aj Israel xinquiya' pa tijoj pokonal ruma ri pokon ri xquich'obola' chi xquiben chuwe,^f pero riyin can xinben ri rusamaj ri Dios. ²⁰Majun bey c'a xinmalij ta ka chi man ta chic xintzizoj ri ruch'abel ri Dios ri utz nuben chare ri ic'aslen. Y xixintzizoj c'a chupan ri ruch'abel ri Dios tek yec'o molojri'il y chuka' pa tak iwachoch. ²¹Y chique ri wech aj Israel^g y chique ri winek ri ma ye israelitas ta, riyin nk'alajsan c'a chuka' chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios^h y tiquinimajⁱ ri Kafaj Jesucristo. ²²Y re wacami, ri Lok'olaj Espiritu nuben chuwe chi yibe c'a pa Jerusalem,^j y ma wetaman ta c'a

^a 1 R. 17.21; 2 R. 4.34. ^b Hch. 20.7. ^c Hch. 18.21; 19.21; 21.4, 12. ^d Hch. 2.1; 1 Co. 16.8.

^e 1 Ti. 4.14. ^f Hch. 20.3. ^g Hch. 18.5. ^h Hch. 2.38. ⁱ Mr. 1.15. ^j Hch. 19.21.

achique ri xtinc'ulwachij chiri!.²³ Ri wetaman xaxu (xaxe wi) c'a ri ruk'alajsan ri Lok'olaj Espiritu chuwe, chi riyin xquitz'apix na pa tak cárcel, y xtintij pokon^k tek xquinapon ri pa Jerusalem. Ruma queri' ri ruk'alajsan pe ri Lok'olaj Espiritu chuwe pa tak tinamit ri xik'ax yan wi pe.²⁴ Pero ma ya ta ri' ri más nch'ob rij, ni ma ya ta chuka' ri nuc'aslen ri más nch'ob.^m Ri más c'a nch'ob, ya ri samajⁿ ri ruya'on ri Ajaf Jesús chuwe,^o y riq'ui ta c'a quicoten ri xting'uis rutzijoxic chique ri winek ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios.

²⁵ Y wacami, riyin wetaman chi riyix ri yin k'axnek chicojol chutzijoxic ri rajawaren ri Dios, can majun chic c'a chiwe riyix ri xtitz'eto chic el nuwech chuwech re ruwach'ulef.²⁶ Rumari' can nbij ca chiwe, chi ma numac ta riyin wi yec'o ri xquebeka c'a chupan ri ruc'ayewal.^p ²⁷ Ruma can majun ri man ta xinbij chiwe, xa can ronojel ri ruch'obon ri Dios^q pa kawi' riyoj, xinbij chiwe. ²⁸ Can tichajij c'a ka ic'aslen riyix,^r y queri' chuka' tibanala' quiq'ui quinojel ri kach'alal, ruma ri samaj ri ruya'on ri Lok'olaj Espiritu chiwe, ya chi can jabel quic'uaxic niben, ruma riye' can ye riche (rixin) chic ri Ajaf Jesús y ye ru'iglesia chic, ruma can ya Riya' ri xcolo quiche (quixin) riq'ui ri ruquiq'uel^s ri xbiyin chuwech ri cruz tek xcamisex. ²⁹ Ruma can wetaman chi can xu (xe wi) tek ma xquipe ta chic riyin, can yac'ari' xque'oka c'a winek chicojol ri achi'el quepe utif (coyotes).^t Ruma ri ye utif (coyotes), can xu (xe) wi ye'oc chiquicojol ri carne'l, yequitij y yequiq'uis. Can ye queri' chuka' ri winek ri', xque'oc chiquicojol ri kach'alal, y xtiquiben c'a chique chi man chic xtiquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús. ³⁰ Y chicojol riyix can yec'o c'a achi'a' ri xquebeyacatej pe.^u Y ma ya ta rubixic xtiquiben chare ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yequitaluj ri can yeniman wi riche (rixin) ri Jesús, y yec'o nic'aj chiwe riyix ri xquetzekelben el quiche (quixin). ³¹ Rumac'ari', can tichajij iwi!. Toka chi'ic'u'x chi riyin oxil' juna' ri xic'oje' iwuq'ui, y can chi pak'ij chi chak'a' xixinwok'ej y xixinpixabaj.

³² Y wacami c'a wach'alal, yixinjeh ca pa ruk'a' ri Dios y ri ruch'abel. Y ri ch'abel ri' nuk'alajsjaj ri rutzil ri Dios^v chkawech, y can nuben c'a chake chi ri kac'aslen niq'uiy^w y nuben chuka' chi junan ri herencia xtikac'ul^x quiq'ui ri nic'aj chic ri ch'ajch'oj chic quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios. ³³ Y riyin ma ruma ta c'a xinwajo' ri irajil, ni ma ruma ta chuka' xinrayij ri itziak, ruma ta ri' xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, ma que ta ri'.^y ³⁴ Ruma riyix can jabel iwetaman chi xisamej^z riq'ui nuk'a' riche (rixin) chi c'o xincusaj riyin y c'o chuka' xquicusaj ri wachibil. ³⁵ Riyin can xinc'ut c'a chiwech chi rajawaxic chi yixsamej riche (rixin) chi nich'ec irajil riche (rixin) chi riq'ui ri' ye'itobej ri nic'atzin quito'ic.^a Y toka c'a chi'ic'u'x ri rubin ca ri Ajaf Jesús. Riya' rubin c'a ca: Más jabel ruwaruk'ij ri winek ri nisipan^b que chuwech ri nic'ulu jun sipanic.

^k 1 Ts. 3.3. ^l Hch. 21.4, 11. ^m Ro. 8.35. ⁿ Hch. 1.17; 2 Co. 4.16. ^o Ga. 1.1; 2 Ti. 4.7. ^p Hch. 18.6. ^q Lc. 7.30. ^r 1 Ti. 4.16. ^s Ef. 1.7; He. 9.14. ^t Mt. 7.15. ^u 1 Jn. 2.19. ^v He. 13.9. ^w Hch. 9.31. ^x Ef. 1.18; Col. 3.24. ^y 1 S. 12.3; 1 Co. 9.12. ^z 1 Co. 4.12. ^a 2 Co. 11.9; Ef. 4.28. ^b Mt. 10.8.

³⁶Y tek ri Pablo ch'onak chic ka, xxuque' c'a y xuben orar quiq'ui quinojel ri yec'o chiri'. ³⁷Y ri quimolon c'a qui' ri chiri' xe'ok',^c xquik'etela' y xquitz'umaj (xquitz'ubaj) ruchi' chuka' ri Pablo. ³⁸Y can sibilaj yebison ruma ri Pablo, ruma riya' xubij c'a chique chi majun bey chic c'a xtiquitz'et ta el ruwech wawe' chuwech re ruwach'ulef.^d Y xebe c'a riq'ui, riche (rixin) chi xbequijacha' ca pa barco.

Tek ri Pablo ruchapon bey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem

21 ¹Y tek kajachon chic ki' quiq'ui ri kach'alal, riye' xec'oje' c'a ca, y riyoj xoj-oc el pa barco, y can choj xojbe c'a pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar ri Cos rubi'. Pa ruca'n k'ij tek xoj-el el ri chiri', xojapon c'a pa jun chic ti ruwach'ulef ri pa mar c'o wi, ri Rodas rubi'. Y tek xoj-el el ri pa Rodas, xojapon c'a ri pa tinamit Pátara. ²Ri chiri' pa Pátara xbekila' c'a jun barco ri nibe c'a pa Fenicia. Xoj-oc c'a el chupan, y xkachop c'a el bey. ³Y yac'ari' tek xkatz'et jun ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Chipre rubi', y ya ri pa kajxocon ri xc'oje' wi ca, ruma ri barco ri uc'uayon kiche (kixin), xa can choj ruchapon bey c'a pa Siria.^e Y ya ri pa tinamit Tiro xojapon wi, ruma ri barco ruc'uan el ejka'n riche (rixin) chi nberuya' na ca chiri'. ⁴Y xekacanoj c'a ri kach'alal ri yec'o chiri'. Y wuku' k'ij ri xojc'oje' chiri' quiq'ui. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem, ruma ri Lok'olaj Espiritu ruk'alajsan chiquiwech chi c'o nuc'ulwachij ri Pablo ri pa Jerusalem.^f ⁵Tek tz'aket chic ruwuk k'ij ri kojc'oje' wi chiri', xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi yojbe. Y quinojel ri kach'alal cachibilan ri quixjaylal y ri calc'ual, xojbequijacha' c'a ca chuchi' ri mar.^g Y ri chiri' ri chuchi' ya', xojxuque' ka y xkaben orar.^h ⁶Y riche (rixin) c'a chi xkajech ki' quiq'ui, xkak'etela' ca ki'. Riyoj xoj-oc el pa barco, y ri kach'alal xetzolin chcachoch.

⁷Y ya tek xoj-el pe ri pa Tiro riche (rixin) chi xojbe c'a pa Tolemaida, yac'ari' ri ruq'uisbel k'ij ri xojbiyin pa ruwi' ya'. Y chiri' pa tinamit Tolemaida, tek kaya'on chic rutzil quiwech ri kach'alal, xojc'oje' pe jun k'ij quiq'ui. ⁸Pa ruca'n k'ij ri Pablo y ri yoj benak riq'ui, xoj-el c'a el chiri' pa Tolemaida, y xkachop el bey riche (rixin) chi yojbe c'a pa tinamit Cesarea. Yac'a tek xojapon, xojbe pa rachoch ri Felipeⁱ ri nitzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.^j Riya' jun c'a chique ri wuku'^k diáconos ri xeniman xe'ilin quiche (quixin) ri malcani' tak ixoki' pa Jerusalem. Y xojc'oje' c'a ka chiri' pa rachoch ri Felipe. ⁹Y riya' yec'o c'a ye caji' rumi'al ri ma ye c'ulan ta, y riye' niquik'alajsaj c'a ri nibix chique ruma ri Dios.^l ¹⁰Y c'o yan ca'i' oxil' k'ij ri kojc'oje' chiri' tek xoc'ulun jun achi k'iq'ui ri Agabo^m rubi'. Riya' petenak c'a pa Judea, y riya' jun profeta ri nik'alajsan ri nibix chare ruma

^c Gn. 45.14. ^d Hch. 20.25. ^e Jue. 10.6; 2 S. 8.6; Is. 7.2; Mt. 4.24; Lc. 2.2; Hch. 15.23, 41; 18.18. ^f Hch. 20.23. ^g Hch. 7.60. ^h 1 R. 8.54; Hch. 9.40; 20.36. ⁱ Hch. 8.26. ^j Hch. 8.40; Ef. 4.11; 2 Ti. 4.5. ^k Hch. 6.5. ^l Jl. 2.28; Hch. 2.17. ^m Hch. 11.28.

ri Dios. ¹¹Y tek riya' xapon c'a chikatz'etic, xberuc'ama' pe ri ximibel rupan ri Pablo, y riq'ui ri' xuximila'^m ruk'a' raken riya' mismo, y c'ac'ari' xubij: Ri Lok'olaj Espíritu rubin c'a chuwe chi ri rajaf re ximibel re', quere' xtiban chare cuma ri israelitas tek xtapon pa tinamit Jerusalem, y c'ac'ari' xtiqijech pa quik'a' winek ri xa ma ye israelitas ta, xcha'.

¹²Y tek xkac'axaj c'a queri', riyoy y ri kach'alal aj Cesarea can xkatij kak'ij xkabij chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem. ¹³Yac'a ri Pablo xa xubij chake: ¿Achique ruma tek riyix niya' pe bis pa wánima ruma yixok' pe? Riyin man c'a npokonaj ta chi yicamisex^o ruma ntzijoj ri ruch'abel ri Ajaf Jesús,^p c'a ta c'a chi xaxu (xaxe) wi chi yixim^q chila' pa tinamit Jerusalem, xcha' ri Pablo.

¹⁴Y ruma c'a ri ma xojcowin ta xkaben chare chi man ta nibe pa tinamit Jerusalem, xaxu (xaxe wi) c'a xkabij: Ya ta c'a ri ruraybel ri Ajaf nibanatej,^r xojcha'.

¹⁵Y c'ac'ari' xkachojmirisala' ki', y xkachop el bey pa tinamit Jerusalem. ¹⁶Y can yec'o kach'alal aj Cesarea ri xekachibilaj el. Y chiquicojol riye' benak c'a jun kach'alal ri aj Chipre, ri Mnasón rubi'. Riya' c'o yan c'a chic tiempo runiman pe ri Ajaf Jesús, y c'o jun rachoch pa tinamit Jerusalem ri xojbec'oje' wi.

Tek xchapatej ri Pablo pa rachoch ri Dios

¹⁷Y tek xojapon c'a pa tinamit Jerusalem, riq'ui c'a quicoten xojc'ul cuma ri kach'alal.^s ¹⁸Y pa ruca'n k'ij xkachibilaj c'a el ri Pablo riche (rixin) chi xbekatz'eta' ca ri Jacobo.^t Tek xojapon riq'ui ri Jacobo, quinojel ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, quimolon c'a chuka' qui' chiri'. ¹⁹Ri Pablo xuyala' rutzil quiwech, y c'ac'ari' chi jojun chi jojun xutzijoj ri xuben ri Dios chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta,^u ruma ri rusamaj riya'.^v ²⁰Y tek xquic'axaj ri xubij ri Pablo chique, riye' xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xquibij c'a chare ri Pablo: Kach'alal, can niqicot c'a ri kánima ruma ri xatzijoj ka chake, y riyit can awetaman chic c'a chi pa mil israelitas ri quiniman chic, y riye' niqubij chi can rajawaxic chi niban ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.^w ²¹Y tzijon c'a chique chi riyit nabij chique ri israelitas ri yec'o pa nic'aj chic ruwach'ulef, chi ma tiquben ta ronojel ri nubij ri ruley^x ri Moisés, chi ma tiquben ta ri circuncisión chique ri tak c'ajola' (alaboni'), y chuka' ma tiquben ta ri nic'aj chic ri rubin ca ri Moisés ri c'o chi niban. ²²¿Achique c'a xtikaben wacami? Ruma tek riye' xtiquinabey chi yite'c'o wawe', can kitzij chi xque'oka. ²³Más c'a utz tabana' re xtikabij chawe: Yec'o c'a caji' kach'alal achi'a' ri c'o quitzujun (quisujun) chare ri Dios riche (rixin)

^mHch. 21.33; Ef. 6.20; 2 Ti. 2.9. ^o1 Co. 4.9; 2 Co. 4.10; Fil. 1.20; 2 Ti. 4.6. ^pHch. 20.24; Ro. 8.35. ^qCol. 1.24. ^r1 S. 3.18; Mt. 26.42; Lc. 22.42. ^sHch. 15.4. ^tHch. 15.13; Ga. 1.19; 2.9; Stg. 1.1. ^uHch. 15.12; Ro. 15.18. ^vHch. 20.24; 1 Co. 3.5, 8. ^wHch. 22.3; Ga. 1.14. ^xHch. 6.14; Ga. 5.1.

chi niquiben, y xa chua'k cabij nitz'aket ri k'ij. ²⁴Que'ac'uaj c'a el, tich'ajch'ojsaj iwil' quiqui' y tiya' chare ri Dios ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y yit c'a riyit yatojo ronojel ri nic'atzin. Y c'ac'ari' riye' xtiquisocaj el ronojel ri rusmal tak quiwil'.^y Wi riyit xtaben ronojel ri xkabij chawe, ri winek xtiquetamaj c'a chi xa ma kitzij ta ri nitzijox chawij chi ma naben ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y xa xtiqubij c'a chi can nanimaj wi ri ley.^z ²⁵Y chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chic, xkatek yan c'a el jun wuj quiqui' riche (rixin) chi xkabij el chique chi ma rajawaxic ta chi niquiben ronojel ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xaxu (xaxe wi) xkabij el chique chi ma tiqutij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek,^a chi ma tiqutij ta quic',^b ni man c'a chuka' tiqutij ta ti'ij quiche (quixin) ri chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,^c chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiqicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun,^d xecha' chare.

²⁶Y ri Pablo xeruc'uaj c'a el ri caji' achi'a' ri', y pa ruca'n k'ij xquich'ajch'ojsaj c'a el qui', y xebe pa rachoch ri Dios^e ri c'o chiri' pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequibij ca achique k'ij xtzit'aket ri k'ij riche (rixin) ri ch'ajch'ojirisanic y chiquijunal xtiqiyia' chare ri Dios ri c'o chi niquiya'.^f

²⁷Y tek ya xa nitz'aket c'a ri wuku' k'ij, ri Pablo c'o c'a ri chiri' pa rachoch ri Dios; y yac'ari' tek xtz'et cuma nic'aj israelitas ri yepe c'a quela' pan Asia. Y ri israelitas ri' xquiya' c'a chuka' quina'oj ri nic'aj chic quech aj Israel riche (rixin) chi xquichop^g ri Pablo. ²⁸Y tek xquichop niquirek quichi', xquibila' c'a: iKojito! iKojito', riyix kech aj Israel! iYa achi re' ri nibiyaj pa ronojel tinamit, y yerutijoj ri winek chi ma tiqubien ta ri nubij chupan ri ley^h riche (rixin) ri Moisés, y can itzel chuka' nich'o chrij re rachoch ri Diosⁱ re c'o wawe' pa Jerusalem. Q'uiy c'a chuka' ri nubij chikij riyoj israelitas, y ruma chi wacami ye rucusan pe winek ri ma ye israelitas ta chupan re rachoch ri Dios, tz'il c'a xuben chare re lok'olaj jay re!

²⁹Quec'ari' niquibila' ri winek ri', ruma quitz'eton ri pa tinamit chi ri Pablo junan benak riq'ui ri jun achi ri Trófimo^j rubi', ri aj Efeso, y riye' xquich'ob chi ri Pablo ruc'uan chuka' apo ri Trófimo ri pa rachoch ri Dios.

³⁰Y quinojel ri winek riche (rixin) ri tinamit xebeyacatej pe, y junanin (anibel) ye petenak. Y can quikiriren c'a pe ri Pablo, xquelesaj pe ri chiri' pa rachoch ri Dios.^k Y can ya chuka' ri' xetz'apix ca ri ruchi' ri rachoch ri Dios. ³¹Y niquicamisaj yan c'a ri Pablo. Pero xapon c'a rutzijol riq'ui ri achi ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados ri can c'o ruk'ij achi'el ruk'ij jun coronel, chi ri winek riche (rixin) ri Jerusalem ye yacatajne. ³²Rumari' ri achi ri' can chanin c'a xerumul pe ri

^yNm. 6.2, 13, 18; Hch. 18.18. ^z1 Co. 9.20. ^a1 Co. 8. ^bLv. 17.14. ^cGn. 9.4. ^d1 Co. 5.1, 9, 11; 10.8; 1 Ts. 4.3; He. 13.4. ^eHch. 24.18. ^fNm. 6.13. ^gLc. 21.12; Hch. 4.3; 5.18; 26.21; 2 Co. 4.9. ^hHch. 6.13. ⁱHch. 25.8. ^jHch. 20.4; 2 Ti. 4.20. ^k2 R. 11.15.

achi'a' ri yec'o pa ruk'a', ri soldados y ri capitanes, y junanin (anibel) xebe acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Y ri winek, can xu (xe) wi c'a xequit'et, xquitanaba' ruch'ayic ri Pablo.³³ Y ri achi ri achi'el jun coronel tek xapon c'a riq'ui ri Pablo, xberuchapa', y xutek c'a ruximic^m riq'ui ca'l' cadenas.ⁿ Y c'ac'ari' xuc'utuj achique chi achi ri' y achique ri xumacuj,^o ³⁴ Y ri achi achi'el jun coronel majun c'a tzij xrac'axaj ta jabel, ruma sibilaj ye q'uiy ri winek ri yec'o chiri'. Jun wi c'a niqubij ri nic'aj, y jun wi chic niqubila' ri nic'aj chic, y can niquirek quichi' tek niqubij. Rumari' ri achi achi'el coronel xubij chi tuc'uex apo ri Pablo pa cuartel^p cuma ri soldados. ³⁵ Yac'a tek ye benak chuwech ri gradas ri yec'o chuwech ri cuartel, ri soldados ri' c'o chi xqitzekej ri Pablo chicaj, ruma ri winek sibilaj yacatajneq coyowal. ³⁶ Y quinojel c'a ri winek ri' can ye tzeketel c'a el chiquij, y sibilaj c'a pa quichi' niquben y niqubila' c'a: iTicamixex^q ri Pablo! yecha'.

Tek ri Pablo xch'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi nuto' ri'

³⁷ Yac'a tek nucusex apo ri Pablo pa cuartel acuchi (achique) yec'o wi ri soldados, ri Pablo xubij c'a chare ri achi ri achi'el jun coronel: ¿Naya' k'ij chuwe chi yich'o juba' awuq'ui? xcha'. Y ri achi xubij chare ri Pablo: ¿Awetaman yach'o chuka' pa quich'abel ri aj Grecia? ³⁸ ¿La ma yit ta cami riyit ri' ri achi aj Egipto ri c'o yan chic juba' tiempo yacatajneq chiquij ri aj k'atbel tak tzij ye rachibilan ye caji' mil camisanel tak achi'a', ri xquimol qui' pa jun desierto? xuche'ex.

³⁹ Yac'a ri Pablo xubij: Riyin yin jun israelita' ri xinalex pa Tarso,^s ri jun nimalaj tinamit ri c'o pa Cilicia. Y nc'utuj c'a jun utzil chawe chi taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi yich'o chique ri winek.

⁴⁰ Y ri achi achi'el jun coronel xuya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi tich'o. Y ri Pablo xpa'e' ri chiri' pa tak gradas, y xuben pe retal riq'ui ri ruk'a' chique ri winek riche (rixin) chi quetane' ka. Y tek majun chic c'a nik'ajan, riya' xbech'o pe chiquiwech pan hebreo,^t ri quich'abel ri israelitas, y xubij:

22 ¹ Wech aj Israel y riyix principali' chupan re katinamit, can tiwac'axaj c'a ri ch'abel ri xquenbij chiwe wacami,^u riche (rixin) chi nto' wi', xcha'.

² Y tek ri winek xquic'axaj c'a chi ri Pablo xa can nich'o pe chique ri pan hebreo,^v ri quich'abel riye', rumari' can majun chic c'a ri xch'o. Y ri Pablo xuchop c'a tzij y xubij: ³ Riyin can yin jun israelita.^w Xaxu (xaxe) c'a chi riyin xinalex pa tinamit Tarso^x ri c'o pa rucuenta ri Cilicia, pero can ya re wawe' pa Jerusalem xiq'uiy wi. Y ya ri nimalaj achi ri Gamalie^l rubi' ri xtijon wuche (wixin). Y xirutijoj c'a riq'ui ronojel ri nubij chupan ri ley^z ri ya'on ca chique ri ojer tak ye kati't kamama!^a Ruma can ruraybel wi c'a ri wánima chi nben

¹Hch. 23.27. ^m Jue. 15.13; Hch. 22.25-29. ⁿ Hch. 12.6; 28.20. ^o Hch. 20.23. ^p Hch. 21.37; 22.24; 23.10, 16. ^q Lc. 23.18; Jn. 19.15; Hch. 22.22. ^r Fil. 3.5. ^s Hch. 9.11.

^t Hch. 22.2; 26.14. ^u Hch. 7.2. ^v Hch. 21.40. ^w Ro. 11.1; 2 Co. 11.22; Fil. 3.5. ^x Hch. 9.30. ^y Hch. 5.34. ^z Hch. 26.5. ^a Ga. 1.14.

ri rusamaj ri Dios, achi'el chuka' ri nirayij chi'iwonojel riyix chupan re k'ij re'.
 4 Ruma tek rubanon ca, riyin sibilaj c'a pokon xinbanala' chique ri winek ri quitzekelben ri Ajaf Jesucristo, ri kas kitzij Bey. Xenchapala' c'a pe riche (rixin) chi xenya' pa cárcel. Xenc'uj pa camic. Y can chi achi'a' y chi ixoki' queri' xinben chique.^b 5 Y ri nimalaj sacerdote y quinojel ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij^c jabel quetaman, ruma can ye riye' ri xeya'o el wuj pa nuk'a', riche (rixin) chi nbenjacha' pa quik'a' ri kach'alal aj Israel ri yec'o pa tinamit Damasco. Y tz'ibatal el chuwech ri wuj ri' chi ya'on el k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi yibe chiquichapic ri winek ri yetzekelben ri Jesucristo, riche (rixin) chi queri' ye ximon yenc'om pe wawe' pa Jerusalem,^d y c'ac'ari' yenya' c'a pa tijoj pokonal.

Tek ri Pablo xutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

6 Pero pa jun nic'aj k'ij tek nchapon el bey y xa juba' chic nrajo' chi ma yinapon pa tinamit Damasco,^e yac'ari' tek xka jun nimalaj sakil pa nuwi' ri petenak chila' chicaj.^f 7 Y rumari' riyin xitzak pan ulef. Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel, y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma achapon wokotaxic?^g xcha'. 8 Y riyin xinc'utuj c'a: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha'. Y xubij c'a chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús aj Nazaret ri achapon wokotaxic,^h xcha' chuwe. 9 Y ri ye benak wuq'ui xquixibij qui',ⁱ ruma xquitz'et ri sakil, pero ma xk'ax ta chiquiwech ri xubij ri Jun ri xch'o' pe wuq'ui. 10 Y riyin xinbij c'a: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nben? xicha'. Y ri Ajaf xubij chuwe: Cayacatej c'a el, y cabiyin pa Damasco, y chiri' xtibix wi chawe ri ruc'amon chi naben, xinuche'ex. 11 Yac'a ri ruchuk'a' ri sakil ri xintz'et can xirumoyirisaj c'a, y rumari' xa chinuk'a' chic xiyukex wi el cuma ri wachibil riche (rixin) chi xojapon c'a pa tinamit Damasco.

12 Y ri chiri' pa Damasco c'o c'a jun achi Ananías^k rubi', jun achi ri can nuben wi ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y quinojel ri kech aj Israel ri yec'o chiri', jabel c'a yech'o chrij' ri Ananías ri'. 13 Y riya' xapon c'a wuq'ui, y xberubij chuwe: Wach'alal Saulo, catzu'un chic c'a, xcha'. Y riyin can yac'ari' tek xitzu'un^m chic, y xintz'et c'a ruwech ri Ananías. 14 Y riya' xubij c'a chuka' chuwe: Ri Dios ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,ⁿ xarucha^o riche (rixin) chi nawetamaj ri ruraybel Riya' y riche (rixin) chuka' xatz'et ri Ajaf Jesucristo^p ri can choj wi,^q y xawac'axaj ri ruch'abel.^r 15 Y yit c'a riyit ri xcak'alajsan' chique quinojel ri winek ri xatz'et' y ri xawac'axaj.^s 16 ¿La utz cami chi chak quela' abanon y ri tiempo xa chanin benak? Cayacatej c'a el riche (rixin) chi naben bautizar awi',^y y tanimaj rubi' ri Ajaf Jesús,^w riche (rixin) chi nicuyutej ri amac,^x xcha' chuwe.

^bHch. 8.3; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. ^cLc. 22.66; Hch. 4.5. ^dHch. 9.2. ^eHch. 26.12. ^fHch. 9.3. ^gHch. 9.4. ^hHch. 9.5. ⁱDn. 10.7. ^jHch. 9.7. ^kHch. 9.17. ^lHch. 10.22; 1 Ti. 3.7. ^mHch. 9.17, 18. ⁿHch. 3.13; 5.30. ^oRo. 1.1; Ga. 1.1. ^pHch. 26.16; 1 Co. 9.1. ^qHch. 3.14; 7.52. ^r1 Jn. 1.1. ^sHch. 23.11. ^tHch. 26.16. ^uHch. 4.20. ^vHch. 9.18. ^wRo. 10.13. ^xHch. 2.38.

**Tek ri Pablo xubij achique rubanic tek riya' xberutzijoj ri
ruch'abel ri Dios chiquicojol ri ma ye israelitas ta**

¹⁷Y tek xitzolin pe y xinoka wawe' pa Jerusalem,^y xibe c'a pa rachoch ri Dios chubanic orar. Y yac'a tek yitajin chare ri oración, xinben c'a jun achi'el achic';^z ¹⁸ruma ri Kajaf Jesucristo xuc'ut ri' chinuwech, y xubij c'a chuwe: Chanin catel el wawe' pa Jerusalem, ruma ri winek ri yec'o wawe' ma xtiquinimaj ta ri xtak'alajsaj chuwiw riyin,^a xcha' chuwe. ¹⁹Rumari' riyin xinbij c'a chare: Ajaf, riye' quetaman c'a chi yin c'a riyin ri xinapon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xebenchapa' pe ri ye nimayon awuche (awixin), xenc'uaj pa cárcel^b y xench'ey.^c ²⁰Y tek xcamisex ri Esteban ri xk'alajsan ri abi', can xka wi chinuwech^d ri xban chare, can yinc'o chuka' apo quiq'tui ri xecamisan riche (rixin), nchajin ri nic'aj quitziake^e ri ye quelesan ca chiquij, xicha'. ²¹Yac'a ri Ajaf Jesucristo xubij chuwe: Cabiwin c'a, ruma can yatintek c'a el pa tak tinamit ri nej yec'o wi, riche (rixin) chi nbe'atzijoj ri nuch'abel chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,^f xcha' chuwe, xcha' ri Pablo chique ri rech aj Israel.

Tek ri Pablo c'o chic c'a pa ruk'a' ri achi achi'el jun coronel

²²Y ri winek ri' man chic c'a xcajo' ta xquic'axaj ri Pablo. Xa xquichop c'a niquirek quichi' y niquibila': i'Ticamisex^g la jun achi la', ruma xa ma ruc'amon ta chic chi q'ues!^h yecha'.

²³Y ruma chi ri winek can sibilaj c'a xquirek quichi' y xquic'akala' chuka' ri quitziake ri yequelesaj el chiquij, y xbequimok'ej pe ulef riche (rixin) chi xquiquiek chicaj ruma coyowal, ²⁴rumari' ri achi achi'el jun coronel xubij c'a chi tuc'uex apo ri Pablo chupan ri cuartel,ⁱ y tich'ay, riche (rixin) chi queri' tuk'alajsaj achique ruma tek ri winek sibilaj pa quichi' niqubben chrij. ²⁵Y yac'a tek ximon chic ri Pablo riche (rixin) chi nich'ay, ri Pablo xubij chare ri capitán: Riyin yin jun achi romano. ¿La ruc'amon cami chi yinich'ey, tek xa ma jane tik'at tzij pa nuwi'?' xcha'.

²⁶Ri capitán tek xrac'axaj queri', xberubij c'a chare ri achi achi'el jun coronel: ¿Achique nach'ob chi naben wacami? Ruma ri Pablo jun achi romano, xcha' chare.

²⁷Y tek ri achi achi'el jun coronel xrac'axaj ri', xbe c'a riq'tui ri Pablo, y xberuc'utuj chare: ¿La kitzij c'a chi yit jun achi romano? xcha' chare. Y ri Pablo xubij: Kitzij riyin yin romano, xcha'.

²⁸Y ri achi achi'el jun coronel xubij c'a: Riyin sibilaj q'uiy puek xinya' riche (rixin) chi queri' xinoc jun achi romano, xcha'. Y ri Pablo xubij: Riyin mani, riyin can xinwalaxibej pe chi yin jun achi romano, xcha' ri Pablo.

^yHch. 9.26. ^zHch. 10.10; 11.5; 2 Co. 12.1-4. ^aMt. 10.14. ^bHch. 8.3. ^cMt. 10.17; 1 Co. 15.9; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. ^dLc. 11.48; Hch. 8.1. ^eHch. 7.58. ^fHch. 18.6; 26.17; Ro. 11.13; 15.16; Ga. 1.16; 2.7, 8; Ef. 3.7, 8; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11. ^gHch. 21.36. ^hHch. 25.24. ⁱHch. 21.34. ^jHch. 16.37.

²⁹Y ruma xquinabey chi ri Pablo jun achi romano, ri achi'a' ri yec'o chic apo riche (rixin) chi niquich'ey, xejel el chiquij. Y ri achi achi'el jun coronel ruxibin chuka' ri',^k ruma xuxim ri Pablo.

Tek ri Pablo xuc'uech chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

³⁰Y pa ruca'n k'ij, ruma ri achi achi'el jun coronel nrajo' nretamaj achique xumacuj ri Pablo chiquiwech ri israelitas, rumari' riya' xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri principali' tak sacerdotes y ri ye cachibil ri can pa moc (comon) yek'ato tzij.^l Y c'ac'ari' tek xberesaj pe ri Pablo, y xberupaba' chiquiwech.

23 ¹Y ri Pablo xerutzu' c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, y xubij chique: Achi'a' ri yix wech aj Israel, can majun c'a achique ta nuna' ri wánima chuwech ri Dios, ruma ri nuc'aslen can choj c'a rubanon pe, y queri' rubanon c'a wacami,^m xcha'.

²Rumari' ri Ananías ri nimalaj sacerdoteⁿ xubij c'a chique ri yec'o apo chunakajal ri Pablo, chi tiquipak'ij jun k'a' xerey (pa ruchi').^o ³Yac'ari' tek ri Pablo chanin xubij apo chare ri Ananías: ¡Ri xtibano c'a queri' chawe riyit ya ri Dios! ¡Riyit yit jun achi ri xa ca'! apalej! Ruma can yit tz'uyul c'a pe chiri' riche (rixin) chi nak'et tzij pa nuwi',^p y chuka' nak'axaj pa nuwi' ronojel ri ley riche (rixin) ri Moisés nabij, ¿pero achique c'a ruma tek riyit nabij chi quich'ay, y ri ley^q riche (rixin) ri Moisés ma que ta ri' ri nubij? xcha' ri Pablo.

⁴Y ri winek ri quimolon qui' chiri' xquibij c'a chare ri Pablo: ¿Achique ruma tek itzel yach'o apo chare la nimalaj rusacerdote^r ri Dios? xecha' chare.

⁵Y ri Pablo xubij: Wach'alal^s wech aj Israel, riyin ma wetaman ta ri' wi ya riya' ri nimalaj sacerdote, ruma xa ta wetaman, man ta xinbij^t ri xa c'ari' nbij ka, ruma chupan ri ruch'abel ri Dios nubij c'a: Ma itzel ta cach'o chrij jun aj k'atbel tzij riche (rixin) ri atinamit,^u nicha', xcha' ri Pablo.

⁶Y ri Pablo xoka chuc'u'x chi chiquicojol ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, yec'o c'a achi'a' saduceos y yec'o c'a chuka' fariseos. Rumari' riya' riq'ui ruchuk'a' xch'o apo y xubij: Achi'a' wech aj Israel, riyin yin fariseo,^v y can queri' chuka' ri nata'. Y wacami riyix nik'et tzij pa nuwi', ruma riyin can cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,^w xcha' ri Pablo.

⁷Y tek ri achi'a' fariseos y saduceos xquic'axaj ri xubij ka ri Pablo, xquichop c'a niquich'ojila' qui' chiquiwech, y pa ca'! xel wi ri molojri'il ri'. ⁸Ruma ri saduceos ma niquinimaj ta chi xquec'astej^x ri caminaki', ni ma niquinimaj ta chuka' chi yec'o ángeles y yec'o espíritus, yac'a ri achi'a' fariseos can niquinimaj wi chi xquec'astej ri caminaki' y niquinimaj chi yec'o ángeles y yec'o chuka' espíritus. ⁹Y sibilaj c'a pa quichi' niquben. Y ri aj tz'iba' ri yec'o quiq'ui ri achi'a' fariseos xeyacatej c'a y xquibij: Re jun achi re' majun itzel rubanon ta.^y Y riq'ui juba' jun espíritu o jun

^kHch. 16.38. ^lMt. 10.17; Lc. 21.12. ^mHch. 24.16; 2 Co. 1.12; 2 Ti. 1.3. ⁿHch. 24.1. ^o1 R. 22.24. ^pDt. 25.1. ^qJn. 7.51. ^rJn. 18.22. ^sHch. 24.17. ^tJud. 8. ^uEx. 22.28. ^vFil. 3.5. ^wHch. 28.20. ^xMt. 22.23; Mr. 12.18; Lc. 20.27. ^yPr. 16.7; Lc. 23.4.

ángel ri takon pe ruma ri Dios, ri biyon chare ri ch'abel ri yeruk'alajsaj chkawech. Y wi queri', man c'a ruc'amon ta chi nikaben ch'a'oj chrij ri Dios,^z xecha'.

¹⁰Y pa ca'i' c'a xel wi ri jun molojri'il ri'. Y xquichop oyowal chiquiwech. Can xquichop c'a qui' riq'ui ch'abel. Rumari' ri achi' achi'el jun coronel xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri soldados riche (rixin) chi xbequelesaj pe ri Pablo y xquic'uaaj apo c'a chupan ri cuartel, ruma xuch'ob chi ri winek ri' niquimuch (niquic'ajij) ri Pablo.

¹¹Y ri jun chic k'ij ri chak'a' ka, ri Ajaf Jesucristo xuc'ut ri' chuwech^a ri Pablo, y xubij chare: Man c'a taxibij ta awi',^b xa tacukuba' ac'u'x,^c ruma can achi'el ri nuk'alajsaxic xaben wawe' pa Jerusalem, can queri' rajawaxic chi xtaben pa Roma, xcha' chare.

Yec'o achi'a' ri xe'ajowan chi xquicamisaj ta ri Pablo

¹²Y pa ruc'a'n k'ij chare ri tich'o wi ri Ajaf Jesucristo riq'ui ri Pablo, yec'o c'a chique ri israelitas ri pan ewel xquich'obola' achique ri xtiqubien chare ri Pablo. Y can xquibij chi ma xquewa' ta ni ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiqicamisaj^d ri Pablo. Y xquibij chuka' chi can ya ta c'a ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi',^e wi ma xtiqubien ta ri niquibij.^f ¹³Y ri xebin chi pan ewel niquiben queri', yec'o más cawinek achi'a' israelitas. ¹⁴Ri achi'a' ri' xe'apon quiq'ui ri principal' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y xbequibij chique: Riyoj kach'obon chic c'a chi nikacamisaj ri Pablo, y can kabin chic chi ma xkojwa' ta ni ma xkojuc'ya' ta, c'a ya tek xkojcowin na chrij, y wi ma xtikaben ta ri nikabij, ya ta c'a ri Dios xtiya'o pe ruc'ayewal pa kawi'. ¹⁵Y wacami nikajo' c'a chi riyix y ri nic'aj chic ri pa moc (comon) yixk'ato tzij nbe'ibij ta chare ri achi' achi'el jun coronel, chi riyix niwajo' chi chua'k nuc'uej apo ri Pablo chiwech ruma c'a c'o na q'uiy ri niwajo' nic'utuj chare. Y riyoj xtikoyobej pa bey, y xtikacamisaj ri Pablo, xecha'.

¹⁶Pero c'o c'a jun ti c'ajol, ral rana' ri Pablo, xrac'axaj ronojel ri'. Ri ti c'ajol ri' xbe y xoc apo chupan ri cuartel, y xberubij c'a chare ri Pablo ronojel ri rac'axan el.^g ¹⁷Y tek ri Pablo xrac'axaj ri', xusiq'uij (xroyoj) c'a ri capitán, y xubij chare: Tac'uaaj juba' re ti c'ajol re' c'a chuwech ri achi' achi'el jun coronel, ruma c'o jun nrajo' nubij chare, xcha' chare.

¹⁸Ri capitán xuc'uaaj c'a el ri ti c'ajol c'a chuwech ri achi' achi'el jun coronel, y xberubij chare: Ri Pablo ri c'o pa cárcel xirusiq'uij (xiroyoj), y xuc'utuj jun utzil chuwe riche (rixin) chi nc'om pe re ti c'ajol re' chawech, ruma c'o nrajo' nubij chawe, xcha'.

¹⁹Y ri achi' achi'el jun coronel xuyukej c'a el chuk'a' ri ti c'ajol ri' y xuc'uaaj apo juba' quela', y c'ac'ari' xuc'utuj chare: ¿Achique c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha' chare.

^zHch. 5.39; 9.4, 5; 11.17; 22.7. ^aHch. 27.23. ^bHch. 18.9. ^cSal. 46.1; 109.31; Is. 41.10; 43.2; Jer. 15.19-21; Hch. 2.25. ^dHch. 25.3. ^eMt. 26.74. ^f1 S. 3.17; 20.12, 13; 1 R. 19.2; Is. 8.9, 10. ^gJob 5.13; Pr. 21.30.

²⁰Y riya' xubij c'a chare: Juley chique ri wech aj Israel^h xquiya' c'a chiquiwech chi xtoquic'utuj jun utzil' chawe, chi chua'k nac'uaj ri Pablo chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij, ruma xtoquibij chawe chi c'a c'o na q'uiy nicajo' niquic'utuj chare ri Pablo. ²¹Pero riyit ma tanimaj ta ri', ruma yec'o ye más ye cawinek achi'a' ri xque'oyoben' riche (rixin) ri Pablo pa bey, y ri achi'a' ri' can quibin chi ma xquewa' ta y ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj^k ri Pablo, y chi ya ta ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi', wi ma xtiquiben ta ri niquibij.^l Y wacami xaxu (xaxe) chic c'a coyoben ri achique xtabij el riyit, xcha' ri ti c'ajol ri'.

²²Y ri achi achi'el jun coronel xubij chare ri ti c'ajol chi titzolin, y ma tutzijo' ta chi xberubij yan ca chare riya'.

Tek ri Pablo xuc'uex pa Cesarea chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi'

²³Y can yac'ari' tek riya' xerusiq'uij (xeroyoj) ye ca'i' capitanes, y xubij chique chi a las nueve chupan ri ak'a' ri', nrajo' c'a chi quichojmirisan chic qui' ca'i' ciento soldados ri yebe chicaken, ye setenta soldados ri yebe chrij quiej y ca'i' ciento chic ri niquic'uaj el lanzas, riche (rixin) chi yebe c'a pa Cesarea.^m

²⁴Y chuka' xubij: Tibana' ruchojmil jun ca'i' ruquiej ri Pablo, riche (rixin) chi yeruch'ocolbej, ruma riyin nwajo' chi riyix nic'uaj el ri Pablo c'a chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félixⁿ rubi'. Y nwajo' chi majun achique ta nuc'ulwachij el pa bey.

²⁵Y xutz'ibaj c'a el jun wuj riche (rixin) chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y chupan ri wuj ri' rubin c'a el: ²⁶Riyin ri Claudio Lisias, ntek c'a el rutzil awech^o riyit nimalaj aj k'atbel tzij Félix. ²⁷Y re jun achi re uc'uaj apo chawe, chapon c'a cuma ri israelitas y juba' ma xquicamisaj. Y yin c'a riyin y ri soldados^p ri xojapon chucolic pa quik'a'^q ri winek, ruma xinnabej chi riya' jun achi romano.^r ²⁸Chanin c'a xinc'uaj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij chiquicojol ri israelitas, ruma xinwajo' xinwetamaj achique mac ri ye rubanalón^s y rumari' niquitzujuj (niquisujuj). ²⁹Y xintz'et c'a chi niquitzujuj (niquisujuj)^t ruma ma nuben ta ri nubij ri quiley^u riye'. Pero ma ruc'amon ta (ma takal ta chrij) chi nitz'apix pa cárcel o nicamisex.^v ³⁰Y wacami xintek el re achi re' awuq'ui, ruma xobix chuwe chi ri winek israelitas xquich'ob achique rubanic niquiben, riche (rixin) chi niquicamisaj ri achi re'. Y xinbij chuka' chique ri winek ri ye chapayon ch'a'oj chrij ri Pablo, chi quebe c'a awuq'ui riyit^w riche (rixin) chi nbequibij achique ri ye rubanalón. Ri nuraybel riyin chi utz ta awech. Quec'ari' nubij chupan ri wuj ri'.

³¹Y ri soldados can xquiben wi c'a ri xbix chique. Xquic'uaj el ri Pablo chupan ri ak'a' ri' c'a pa jun tinamit Antípatris rubi'. ³²Pa ruca'n k'ij xquichop chic el bey. Y xaxu (xaxe wi) ri setenta soldados ri ye benak chrij quiej, xaxu

^hHch. 20.3. ⁱHch. 25.3. ^jSal. 10.9. ^kSal. 37.12, 32; Pr. 1.16; 4.16; Is. 59.17. ^lHch. 23.12. ^mHch. 8.40. ⁿHch. 23.26, 33, 34. ^oHch. 15.23. ^pHch. 23.10. ^qHch. 24.7. ^rHch. 22.25-29. ^sHch. 22.30. ^tMr. 15.3. ^uHch. 18.15; 24.5, 6. ^vSal. 27.12; Hch. 25.25; 26.31. ^wHch. 24.8.

(xaxe) wi chic ri' ri xebe riq'ui ri Pablo, y ri caji' ciento soldados xetzolix ca. ³³Y tek xe'apon pa Cesarea^x ri ye uc'uayon el riche (rixin) ri Pablo, xbequijacha' c'a ri wuj pa ruk'a' ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquijech chuka' apo ri Pablo chare. ³⁴Y tek rutz'eton chic c'a ri nubij ri wuj, ri aj k'atbel tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Pablo chi achique ruwach'ulef petenak wi. Tek rac'axan chic c'a ca chi pa Cilicia^y petenak wi, ³⁵xubij c'a chare: Tek xque'oka ri ye tzujunel (sujunel)^z chawij, xtinwac'axaj c'a chuka' ri ch'abel ri xque'abij riche (rixin) chi nato' awi,^a xcha' ri aj k'atbel tzij. Y xubij c'a chuka' ri aj k'atbel tzij ri' chi tuc'uex ri Pablo c'a pa palacio^b riche (rixin) ri Herodes, y tichajix cuma soldados.

Tek ri Pablo xch'o chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi' riche (rixin) chi xuto' ri'

24 ¹Y wu'o' yan c'a k'ij c'o ri Pablo ri chiri' pa Cesarea, tek xapon ka ri Ananías ri nimalaj sacerdote ye rachibilan el nic'aj chique ri rjita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y jun chuka' licenciado ri Tértulo rubi'. Y xe'apon c'a chuwech ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquichop yetzujun (yesujun) apo chrij ri Pablo.^c ²Y tek xsiq'uix (xoyox) ri Pablo chuwech ri aj k'atbel tzij, yac'ari' tek ri Tértulo xuchoy apo ri tzujunic (sujunic) chrij ri Pablo. Ri Tértulo quec'are' ri xerubila' apo chare ri Félix:

Nimalaj aj k'atbel tzij, riyoy sibilaj nikamatioxij chawe, ruma re pa katinamit c'o uxlanibel c'u'x y majun oyowal, ruma can c'o ana'oj chuc'uaxic^d ri katinamit. ³Nikamatioxij c'a chawe riyit nimalaj achi, ri utzil ri abanon chake siempre y xabachique lugar. ⁴Y ma nikajo' ta c'a nikelesaj más atiempe, pero xaxu (xaxe wi) c'a ruma ketaman chi riyit can utz wi ana'oj, rumari' nikajo' c'a chi nawac'axaj ta juba' ri ca'i' oxil' ch'abel ri nikajo' nikabij. ⁵Ruma re jun achi re', can ketaman chi jun itzel achi.^e Riya' nuben chique ri israelitas chi yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij pa ronojel ruwach'ulef. Ya riya' ri principal chiquicojol ri juley winek ri yenatan rubi' ri Jesús aj Nazaret. ⁶Y chuka' can xrajo' ta xuben ca xajar^f pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem. Rumari' riyoy xkachop riche (rixin) chi xkak'et ta tzij pa ruwi' achi'el nubij ri kaley.^g ⁷Yac'a ri achi achi'el jun coronel ri Lisias rubi' xunim ri' chkacojol, ye rachibilan q'uiy soldados y riq'ui uchuk'a' xbequelesaj pe pa kak'a'.^h ⁸Y xubij c'a chi ri yebin chi ri Pablo c'o rumac, quepe c'a chawech riyit. Y yac'a tek xtac'utuj ri rumac ye rubanalon, xtawetamaj c'a chi can kitzij wi ri yojtajin chubixic chawe chrij ri Pablo, xcha' ri Tértulo.

⁹Y ri winek ri ye rachibilan el ri Tértulo, can niqubij c'a chi kitzij ri xubij.

¹⁰Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xuben c'a pe retal riq'ui ri ruk'a' chare ri Pablo riche (rixin) chi tich'o. Y riya' xch'o c'a apo, y xubij c'a:

Wetaman c'a chi riyit c'o yan chic juna' ri ak'aton pe tzij pa ruwi' re ruwach'ulef re'. Rumari' ma xtinpokonaj ta xquich'o apo, riche (rixin) chi nk'alajsaj chi majun

^xHch. 8.40. ^yHch. 6.9; 21.39. ^zHch. 24.1. ^aHch. 25.16. ^bMt. 27.27. ^cHch. 23.2, 30, 35; 25.2. ^dSal. 12.2; 55.21; Jud. 16. ^e1 P. 2.12, 19. ^fHch. 17.6; 21.28. ^gJn. 18.31.

^hHch. 21.33; 23.27.

ch'a'oj ri nbanon ta. ¹¹Y riyit yacowin c'a nawetamaj wi kitzij ri niquibij chuwij o xa ma kitzij ta. Ruma riyin xa c'ari' cablajuj k'ij ri quijote' wi anej chic jun bey pa Jerusalem chuya'ic ruk'ij' ri Dios. ¹²Y tek xinquil, majun oyowal yitajin ta chubanic riq'ui jun chic winek riq'ui ch'abel. Ni xa ta ye nuyacon ta chuka' el winek riche (rixin) chi niquiben oyowal' ri chiri' pa rachoch ri Dios y ni xa ta ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y chuka' ni xa ta ri pa tak bey riche (rixin) ri tinamit xinquil ta chi c'o ta ri yitajin chubanic. ¹³Y ri winek ri yebin chi ya numac ri' ri ye nubanalon, xa can ma xtel ta wi chi kitzij ri niquibij, xa ta nic'utux chique chi tiquik'alajsaj. ¹⁴Yac'a ri nk'alajsaj apo chawe can kitzij wi, chi riyin ntzekelben wi ri Jesús ri kitzij Bey, ri niquibij riye' chi ma utz ta. Ruma xa can riq'ui ri ntzekelben ri Jesús, riyin can nben wi ri rusamaj ri Dios ri quiche (quixin) ri ye katit' kamama' riyoj israelitas.^k Can nnimaj wi ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y chupan chuka' ri ye quitz'iban ca ri profetas' ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ¹⁵Y riyin can cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri Dios chi ri caminaki' c'o na c'a jun k'ij tek xquec'astej.^m Can xquec'astej c'a pe ri ye choj y ri ma ye choj ta. Y ri wech aj Israel can queri' chuka' ri coyoben chi nibanatej. ¹⁶Y rumari' riyin can ronojel k'ij ntij c'a nuk'ij chi ma nben ta ri etzelal chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek. Y queri' ri wánima can utz wi c'a nuna.ⁿ

¹⁷Y c'o yan chic c'a juna' ri ma yin c'ulunak ta wawe'. Y wacami xipe, nc'amon c'a pe juba' puek ri numolon pe riche (rixin) chi nonjacha' chique ri nuwinak ri can nic'atzin quito'ic, y chuka' nc'amom pe ri nu-ofrenda riyin riche (rixin) pa rachoch ri Dios. ¹⁸Yari' yitajin chubanic ri chiri' pa rachoch ri Dios, tek ri wech aj Israel ri ye petenak c'a quela' pa ruwach'ulef Asia xinquitz'et. Riyin nch'ajch'ojsan chic c'a wi;^o achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y majun winek ye nuyacon ta el, ni majun chuka' ch'a'oj yitajin nyec chiquicojol ri winek. Xa ya ri ca'i' oxil' israelitas ri' ri xeyaco pe ri oyowal. ¹⁹Y riye' can ru'amon chi yec'o ta pe wawe' chaweche re wacami y niquibij ta apo chawe wi c'o ri nicajo' ni quik'alajsaj chuwij,^p wi c'o numac chiquiwech. ²⁰Y ruma c'a riye' xa ma yec'o ta pe, yec'a re yec'o pe wawe' quebin pe ri achique numac xquil tek riyin xinuc'uex chiquiwech ri achil'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij.^q ²¹O riq'ui juba' riye' xa ma utz ta xquic'axaj tek xich'o riq'ui wuchuk'a' chiri' chiquicojol y xinbij: Riyix nik'et tzij pa nuwi' wacami ruma riyin nnimaj chi ri caminaki' can xquec'astej wi,^r xcha' ri Pablo.

²²Ri Félix ri aj k'atbel tzij can retaman wi c'a achique quibanic ri yetzekelben ri Jesucristo, ri kitzij Bey. Rumari' ri Félix ri', xupaba' ri ch'a'oj ri' tek rac'axan chic ka ri xubij ri Pablo, y xubij c'a chique quinojel: C'a ya tek xtipe na ri Lisias ri achi achi'el jun coronel, c'a ya c'a k'ij ri' tek xtinetamaj más chrij re jun ch'a'oj re ichapon, xcha' chique.

ⁱHch. 21.26. ^jHch. 25.8. ^k2 Ti. 1.3. ^lSal. 119.46; Hch. 26.22. ^mDn. 12.2; Mt. 22.31; Hch. 23.6. ⁿHch. 23.1. ^oHch. 21.26. ^pHch. 23.30. ^qHch. 22.30. ^rHch. 23.6; 26.6, 8; 28.20.

²³Y ri Félix xubij c'a chare ri capitán chi can tuchajij chi utz ri Pablo, pero chuka' tuya' juba' k'ij chare chi ntel juba'. Y ma queruk'et ta ri ye'apon riq'ui riche (rixin) chi nbequibana' ca jun utzil chare o nbequitz'eta' ca.⁵

²⁴Y tek k'axnek chic ca'! oxil' k'ij, xpe c'a ri Félix ri aj k'atbel tzij rachibilan ri Drusila ri rixjayil, jun ixok israelita. Xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri Pablo, ruma riya' nrajo' c'a nretamaj achique rubanic ri' ri nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo. ²⁵Y ri Pablo xapon quiq'ui, y xuchop c'a rubixic chique chrij ri achique rubanic jun c'aslen choj, y achique rubanic nak'il awi' riche (rixin) chi ma naben ta ri mac, y achique rubanic tek ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' ri winek. Y ri Félix sibilaj xuxibij ri' ruma ri xrac'axaj, y xubij chare ri Pablo: Wacami c'a cabiyin. Y tek xtijame' chic c'a juba' nuwech, xcatinsiq'uuj (xcatinwoyoy) chic c'a jun bey,' xcha' ri Félix.

²⁶Y ri aj k'atbel tzij ri' q'uiy mul nusi'q'uuj (nroyoj) ri Pablo riche (rixin) chi nich'o riq'ui, ruma xroyobej chi ri Pablo c'o ta puek xutzuj (xusuj) chare' riche (rixin) chi nucol el. Pero majun puek ri xutzuj (xusuj) ta chare. ²⁷Y ca'! c'a juna' xk'ax, y ri Pablo c'a c'o na c'a chiril' pa cárcel. Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xjal el y xpe ri Porcio Festo pa ruqu'oxel. Y ri Félix xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi utz nitz'et' cuma ri winek israelitas, rumari' can c'a xuya' na ca ri Pablo pa cárcel.

Ri Pablo nrajo' chi can ya ri César ri xtik'ato tzij pa ruwi'

25 ¹Y ri Festo xoka c'a pa Cesarea riche (rixin) chi noruc'ulu' ca ri rusamaj, ruma ya riya' ri ntoc ca aj k'atbel tzij. Y pa rox k'ij c'a chare ri tu'om wi ca ri rusamaj, riya' xbe c'a anej pa tinamit Jerusalem. ²Tek c'o chic c'a chiril' pa Jerusalem, ri principalil' tak sacerdotes y ri winek israelitas ri c'o más quik'ij, xe'apon c'a riq'ui, y xbequitzujuj (xbequisujuj) ri Pablo,⁶ y c'o c'a jun utzil ri xquic'utuj chare chi tubana'. ³Riye' xquic'utuj c'a jun nimalaj utzil chare ri Festo chi tutaka' ru'amaric ri Pablo, ruma xa can quich'obon chic c'a chi tek xtic'amer pe pa Jerusalem, nicoyobej pa bey riche (rixin) chi niquicamisaj.^x ⁴Yac'a ri Festo xa xubij c'a chique: Ri Pablo tz'apel pa cárcel chila' pa Cesarea, y riyin xa yitzolin yan c'a ka jun bey chic chila'. ⁵Y rumari' utz chi xa que'icha' el ri can c'o quik'ij chicojol, y yenwachibilaj el ri yojbe ka c'a pa Cesarea, riche (rixin) chi queri' c'a chila' niqubij wi chuwe ri rumac rubanon ri achi ri', xcha' ri Festo chique.

⁶Y riya' xaxu (xaxe wi) oc jun wawkaki' o lajuj k'ij ri xc'oje' el ri pa Jerusalem, y xxule' ka pa Cesarea. Y pa rucan' k'ij, riya' xbetz'uye' c'a pe ri pa k'atbel tzij, y xutek c'a ru'amaric ri Pablo. ⁷Y tek ri Pablo xoc apo, ri winek israelitas ri ye petenak pa Jerusalem xquisutij qui' chrij, y niqitzujuj (niquisujuj) c'a apo' riq'ui q'uiy y nima'k tak mac. Pero ma xecowin ta xquiya' pa sakil wi can kitzij chi ye rubanalon ri mac ri', tek xc'utux chique. ⁸Rumari' ri Pablo, riche (rixin) chi nuto' ri', xch'o c'a apo, y xubij: Riyin majun c'a numac nbanon chuwech ri ley kiche (kixin) riyoj israelitas,

⁵Hch. 27.3; 28.16. ⁶Hch. 17.32. ⁷Ex. 23.8; Dt. 16.19; 1 S. 8.3; 12.3; 2 Cr. 19.7; Job 15.34; Sal. 26.10; Pr. 17.8, 23; 29.4. ⁸Ex. 23.2; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 25.9. ⁹Hch. 24.1.

^xHch. 23.12. ^yEst. 3.8; Sal. 27.12; 35.1; Mr. 15.3.

ni majun chuka' numac nbanon ta ri pa rachoch ri Dios^g ri c'o pa Jerusalem, y majun chuka' numac nbanon chuwech ri ley ri ya'on ruma ri César, xcha' ri Pablo.

⁹Y ruma ri Festo nrajo' chi utz nitz'et^a cuma ri israelitas, xuc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿Nawajo' c'a chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xcha' ri Festo.

¹⁰Yac'a ri Pablo xubij chare: Riyin can chuwech c'a ri ruk'atbel tzij ri César yinc'o wi wacami, y can ya ri wawe' ri acuchi (achique) ruc'amon chi nik'at wi tzij pa nuwi'. Y chuka' riyit jabel awetaman chi riyin majun itzel ri nbanon ta chique ri wech aj Israel. ¹¹Y xa ta can c'o numac y can ruc'amon chi yicamisex, riyin chuka' ma nbij ta chi ma quicamisex ta.^b Pero ronojel ri niquibij chuwij, wi xa majun mac ri nbanon, majun c'a jun ri xquijacho ta el pa quik'a' ri yebin chi c'o numac. Rumac'ari' nwajo' chi can ya ri César^c ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma rajawaxic ta na chi yibe pa Jerusalem, xcha' ri Pablo chare ri Festo ri aj k'atbel tzij pa Cesarea.

¹²Ri Festo xtzijon c'a quiq'ui ri aj k'atbel tzij ri yeto'o apo riche (rixin), y c'ac'ari' xubij chare ri Pablo: Riyit xac'utun chi ya ri César nik'ato tzij pan awi'. Can yac'ari' ri', yabe c'a pa Roma chuwech ri César, xuche'ex ri Pablo.

Tek ri Pablo c'o apo chiquiwech ri rey Agripa y ri Berenice

¹³Y tek k'axnek chic jun ca'i' oxí' k'ij, ri rey Agripa y ri Berenice xe'apon pa Cesarea chuya'ic rutzil ruwech^d ri Festo. ¹⁴Y ruma c'a ri rey Agripa y ri Berenice q'uiy k'ij ri xec'oje' ka chiri', ri Festo xutzijoj c'a chare ri ruc'ulwachin ri Pablo.^e Y xubij c'a: Wawe' c'o jun achi ri ya'on ca pa cárcel ruma ri Félix. ¹⁵Y xa c'are' ca tek xibe pa Jerusalem, ri principalí' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xe'apon wuq'ui y xbequibij chuwe chi c'o rumac ye rubanon re achi re', y xquic'utuj c'a chuwe chi can tinbana' chi nika ruc'ayewal pa ruwi'. ¹⁶Yac'a riyin xinbij chique chi ri kaley riyoj romanos ma nuya' ta k'ij chi choj ta natek pa camic jun winek. Ri kaley^f riyoj nubij c'a chi ri chapon ch'a'oj chrij, niya'ox (nya') na k'ij chare riche (rixin) chi nich'o na quiq'ui ri ye chapayon ch'a'oj chrij riche (rixin) chi nuto' ri' chiquiwech. ¹⁷Y rumari', can xu (xe) wi c'a xe'oka re pa Cesarea, man c'a xinya' ta k'ij chi xk'ax ta q'uiy tiempo, xa can ya ri ruc'a'n k'ij xibetz'uye' ri pa k'atbel tzij y xintek c'a ruc'amaric ri achi. ¹⁸Y ri ye tzujunel (sujunel) chrij ri achi, majun can ta c'o xquibij chrij ri achique ta ri ye rubanon, man achi'el ta ri nch'obon riyin. ¹⁹Ruma ri rumac ri xquibij riye' chi ye rubanon, xaxu (xaxe wi) ri chiquiwech ka riye' ri ye nimey riche (rixin) ri Dios,^g y xquinataj chuka' jun Jesús.^h Yac'a ri Jesús ri' xa caminek chic el, y ri Pablo nubij chi xc'astej el. ²⁰Y ruma c'a chi riyin ma nwil ta achique nben riq'ui re jun ch'a'oj re', xinc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La nawajo' cami chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xicha' chare. ²¹Y riya' xubij: Riyin ya ri César ri nwajo' chi

^aHch. 21.28. ^a2 Cr. 19.6; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 24.27. ^bHch. 18.14. ^cHch. 26.32. ^d1 S. 13.10; 25.14; 2 S. 8.10; 2 R. 10.13; Mr. 15.18. ^eHch. 24.27. ^fDt. 17.4; 19.17, 18; Pr. 18.13; Hch. 26.1. ^gHch. 23.29. ^hHch. 18.15.

nik'ato tzij pa nuwi', xcha'. Y rumari' tek riyin c'a nuya'on na pa cárcel, y c'a ya tek xquicowin, c'a yari' tek xtintek el pa Roma chuwech ri César, xcha' ri Festo.

²² Y ri rey Agripa xubij c'a chare ri Festo: Riyin nrayij nwac'axaj achique ri nubij ri jun achi ri'. Y ri Festo xubij c'a chare ri rey Agripa: Chua'k xtawac'axaj c'a ri achi ri',ⁱ xcha'.

²³ Y pa ruca'n k'ij, can riq'ui c'a nimak'ij xec'ul apo ri rey Agripa y ri Berenice. Riye' ye cachibilan el ri achi'a' ri yec'o pa quiwi' ri soldados y ri achi'a' ri nima'k quik'ij ri chiri' pa Cesarea, tek xe'oc apo chupan ri jay riche (rixin) molojri'il. Yac'ari' tek ri Festo xutek ruc'amaric ri Pablo. ²⁴ Y ri Festo xubij c'a: Rey Agripa, y chuka' iwonojel riyix ri imolon pe iwi' kiq'ui wacami, ya c'a achi re' ri Pablo rubi'. Ri winek israelitas ri yec'o pa Jerusalem y ri yec'o chuka' wawe', ye aponak wuq'ui y can riq'ui quichuk'a' quic'utun chuwe chi ma ruc'amon ta chic chi nic'ase!^l ²⁵ Yac'a riyin ntz'et chi re jun achi re' majun mac rubanon ta^k riche (rixin) chi nicamisex. Y riya' xuc'utuj c'a chuwe chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi', y riyin ntek c'a el riq'ui ri César c'a chila' pa Roma. ²⁶ Y ruma c'a ri ma wetaman ta achique nbij el chare ri wajaf ri César, yac'are' nupaban chiwech re wacami, y chawech c'a chuka' riyit rey Agripa, riche (rixin) chi queri' tac'utuj c'a chare ri rumac ye rubanon, riche (rixin) chi ya rumac ri' ri xtintz'ibaj el chare ri César. ²⁷ Ruma chinuwech riyin can ma ruc'amon ta chi ntek el jun ri c'o pa cárcel, wi xa ma ntek ta el rubixic achique rumac ye rubanon, xcha' ri Festo chare ri rey Agripa.

Tek ri Pablo nich'o chuwech ri rey Agripa riche (rixin) chi nuto' ri'

26 ¹ Y yac'ari' tek ri rey Agripa xubij chare ri Pablo: Nya' c'a k'ij chawe riche (rixin) chi yach'o,^l xcha' chare. Y ri Pablo xuyec c'a ruk'a', y yare' ri ch'abel ri xerucusaj riche (rixin) chi nuto' ri' y nuk'alajsaj chi majun rumac. Y xuchop rubixic:

² Riyin can nmatioxij y can yiquicot, ruma chawech riyit rey Agripa yich'o wi riche (rixin) chi nto' wi'. Ruma ri kech aj Israel niquibij chi q'uiy c'a mac ye nbanon. ³ Y riyin sibilaj yimatioxin ruma riyit can jabel wi awetaman^m ri achique ri kacostumbre riyoj israelitas, y awetaman chuka' ri achoj pa ruwi' yojch'ojin wi ki' chkawech. Rumari' nwajo' c'a chi yinawac'axaj ta juba' y man ta c'a nic'o ac'u'x ruma ri ch'abel ri nwajo' nbij.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic ri ruc'aslen tek rubanon ca

⁴ Y ri kech aj Israel can quetaman c'a pe achique rubanic ri nuc'aslen tek c'a yin c'ajol na, queri' ri pa nutinamit y queri' chuka' ri pa Jerusalem. ⁵ Y riye' can quetaman c'a chuka' chi tek can c'a yin c'ajol na, xic'oje' yan pe quiq'ui ri achi'a' fariseos. Y ya c'a riyoj fariseos ri más yojniman ri nubij ri leyⁿ riche (rixin) ri Moisés. Y wi ta re kech aj Israel re' nicajo' niquik'alajsaj, can nik'alajin

ⁱHch. 9.15. ^jHch. 22.22. ^kLc. 23.4; Jn. 18.38; Hch. 23.9, 29; 26.31. ^lPr. 18.13; Hch. 25.16. ^mDt. 17.14-20; Hch. 25.26. ⁿHch. 22.3; Ga. 1.13; Fil. 3.5.

chi kitzij ri yitajin chubixic. ⁶Yac'a re wacami yinc'o pe wawe' riche (rixin) chi nik'at tzij pa nuwi', xaxu (xaxe wi) ruma riyin cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,^o achi'el rutzujun (rusujun) ca ri Dios chique ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca.^p ⁷Y ma xu (xe) ta c'a riyin woyoben re jun c'astajbel re', xa can queri' chuka' ri kech aj Israel. Riyoj ri yoj quiy quimam ca ri cablajuj^q ruc'ajol ri Israel cukul kac'u'x chi ri caminaki' xquec'astej na pe, y rumari', can chi pak'ij' chi chak'a' nikaben rusamaj ri Dios ri biyon ca queri'. Rey Agripa, riyin ya c'a ri' ri numac ri niquibij chuwij. ⁸¿Achique ruma tek chiwech riyix chi ri Dios ma nicowin ta yeruc'asoj ri caminaki'?'^s

Ri Pablo nutzijoj ri pokon xuben chique ri ye nimanel riche (rixin) ri Cristo

⁹Ruma tek rubanon ca, riyin xinch'ob c'a ri' chi can c'o chi yenwetzelay ri winek ri quiniman ri Jesús aj Nazaret, y chuka' can c'o chi nben chique chi niquitij pokon pa nuk'a'.^t ¹⁰Y can queri' wi xinben chique ri chiri' pa Jerusalem. Y riq'ui chuka' chi ri principali' tak sacerdotes xquiya' k'atbel tzij pa nuk'a', riyin ye q'uiy c'a chique ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri xenya' pa cárcel.^u Y tek c'o jun chique ri ye nimanel ri' nicamisex, riyin nbij c'a chi utz rubanic chare. ¹¹Y can q'uiy c'a mul ri xinben pokon chique, ruma xinwajo' chi xquiyok' ta ca ri ruch'abel ri Jesús. Queri' xinbanala' chique ri pa tak jay^v ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y sibilaj yacatajnek woyowal chiri'. Rumari' hasta xibe pa tak tinamit quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef chiquicanoxic ri quiniman ri Jesús, riche (rixin) chi xenya' pa tijoj pokonal.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

¹²Y chubanic c'a ri' tek xitak el cuma ri principali' tak sacerdotes c'a pa tinamit Damasco,^w y can ya'on c'a el chuka' k'atbel tzij pa nuk'a' cuma riye'. ¹³iOh rey! Pero ri pa nic'aj k'ij tek nchapon el bey pa Damasco, xintz'et jun nimalaj sakil ri petenak chila' chicaj, ri k'axnek ruchuk'a' chuwech ri k'ij, y xka pe pa nuwi' riyin y pa quiwi' chuka' ri wachibil. ¹⁴Y rumari' konojel xojtzak c'a pan ulef. Y xinwac'axaj c'a chuka' chi c'o Jun ri xch'o pe pa ch'abel hebreo, ri kach'abel riyoj israelitas, y xubij c'a chuwe: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutz'a'n jun che' ri ch'ut rutz'a'n, xcha' chuwe. ¹⁵Y yac'ari' tek riyin xinbij chare: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha' chare. Y Riya' xubij chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús ri achapon wokotaxic. ¹⁶Pero can tasic'a' c'a awi', y cayacatej. Xinc'ut c'a wi' chawech riche (rixin) chi yatoc jun nusamaje^x y riche (rixin) chuka' chi yabe chutzijoxic chique ri winek ri xatz'et yan y ri xquenc'ut chawech chupan ri k'ij ri ye benak apo. ¹⁷Y xcatinto' c'a chuwech ronojel pokonal ri xticajoj xtiqubien chawe ri awinak, y chuka' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta. Y

^oHch. 23.6. ^pHch. 13.32. ^qStg. 1.1. ^rLc. 2.37; Fil. 3.11. ^sDn. 12.2. ^tJn. 16.2.

^uHch. 8.3; 22.5. ^vHch. 22.19. ^wHch. 9.3; 22.6. ^x1 Ti. 1.12.

quiq'ui c'a ri winek ri' yatintek wi eŷ re wacami. ¹⁸Yatintek c'a el quiq'ui, riche (rixin) chi riye' nijakatej ri runak' tak quiwech,^z y ye'el pe chupan ri k'eku'm^a y yec'oje' chupan ri sakil,^b chuka' ye'el c'a pe chuxe' rutzij ri Satanás y ye'oc chuxe' rutzij ri Dios, riche (rixin) chi niq'ic'ul ri cuybel quimac,^c y xtiq'ic'ul ri herencia^d ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri ch'ajch'oj chic ri quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios, ruma xquicukuba' quic'u'x wuq'ui, xcha' ri Jesús chuwe.

**Ri Pablo nutzijoj chi can xunimaj wi ri xbix chare
chupan ri jun achi'el achic' ri xuben**

¹⁹¡Oh rey Agripa! Riyin can xinben c'a ri xk'alajsex chinuwech chupan ri jun achi'el achic' ri', ri petenak chicaj. ²⁰Rumari' can xin chop c'a rutzijoxic^e nabey chique ri winek ri yec'o pa Damasco, c'ac'ari' chique ri winek ri yec'o pa Jerusalem y chique c'a chuka' ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea, y c'ac'ari' chique c'a ri winek ri ma ye israelitas ta, chi nej chi nakaj. Chique quinojel c'a xinbij wi chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, tijalatej ri quic'aslen,^f y can tiq'ik'alajsaj qui' riq'ui ri yequibanala^g chi ye jalatajneq chic. ²¹Yac'ari' ri xinben. Y xaxu (xaxe wi) rumari' tek ri kech aj Israel xinquichop pe^d chiri' pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem, y xcajo' c'a xinquicamisaj. ²²Yac'a ri Dios can c'o pe wuq'ui. Rumari' majun c'a ri nc'ulwachin pa quik'a' ri winek. Can nbin c'a pe ri ruch'abel ri Dios chique quinojel ri winek, chique ri sibilaj c'o quik'ij y chique chuka' ri majun quik'ij. Y xaxu (xaxe) wi c'a ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca, y ri rubin ca ri Moisés,ⁱ xaxu (xaxe wi) ri' ri ntzijoj riyin, ruma yec'a riye' ri ye biyon ca ri nibanatej. ²³Riye' can quibin wi ca chi ri Cristo xtuk'axaj na tijoj pokonal y xticamisex^j y ya chuka' Riya' ri xtic'astej eŷ^k nabey chique quinojel ri ye caminek chic el, riche (rixin) chi xtuya' sakil' chique ri winek israelitas y chique chuka' ri ma ye israelitas ta.

**Tek ri Pablo can xutij ruk'ij chrij ri Rey Agripa
riche (rixin) chi xunimaj ta ri Dios**

²⁴Y ya c'a ch'abel ri' ri ntajin chubixic ri Pablo riche (rixin) chi nuk'alajsaj chi riyal majun mac rubanon. Y ri Festo can yac'ari' tek xurek apo ruchi' y xubij chare: Pablo, ruma sibilaj na'oj c'o awuq'ui, xpe ch'ujiric^m chawe, xcha' chare.

²⁵Yac'a ri Pablo xubij chare ri Festo: Nimalaj achi, riyin majun ch'ujiric chuwe, ruma ronojel ri nbij, can kitzij wi, y ronojel chuka' pa ruchojmil nbij. ²⁶Wawe' c'o ri rey Agripa. Rumari' man c'a nxibij ta wi' yich'o apo, ruma riyin nch'ob chi can ronojel ri ye banatajneq ye retaman, ruma xa can pa sakil

^yHch. 22.21; Ro. 1.5. ^zIs. 35.5; 42.7. ^aLc. 1.79; Jn. 8.12; 2 Co. 6.14. ^bEf. 4.18; 5.8; Col. 1.13; 1 P. 2.9. ^cLc. 1.77; 1 Jn. 3.5. ^dHch. 20.32; Ef. 1.11. ^eHch. 9.20. ^fIs. 55.7; Mt. 3.8; Lc. 3.8-14. ^gLc. 19.8, 9; Ef. 5.1-25. ^hHch. 21.30. ⁱJn. 5.46; Ro. 3.21. ^jSal. 22; Is. 53; Zac. 12.10; Lc. 18.31-33; 24.26. ^kMt. 27.53; 1 Co. 15.20; Col. 1.18; Ap. 1.5. ^lIs. 42.6; 60.1. ^m2 R. 9.11; Jn. 10.20.

ri banatajneq wi. ²⁷¡Oh rey Agripa! ¿Nanimaj riyit ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca? Riyin wetaman chi can nanimaj wi.

²⁸Yac'a ri Agripa xubij chare ri Pablo: Riyit nach'ob chi chanin nabem chuwe chi yinoc chuka' jun chique ri yeniman riche (rixin) ri Cristo."

²⁹Y ri Pablo xubij chare: Wi chanin o ma chanin ta, ri Dios xtuben ta c'a chawe riyit y chique quinojel ri ye'ac'axan pe wuche (wixin) chi niquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo achi'el xuben chuwe riyin. Xa yac'a ri ma nwajo' ta chi yixtz'apix pa cárcel y ni xa ta yixxim riq'ui cadena,^o achi'el ri banon chuwe riyin, xcha' ri Pablo.

³⁰Y can xu (xe) wi c'a xtane' chi nich'o apo ri Pablo, ri rey Agripa y ri Berenice,^p ri Festo ri aj k'atbel tzij y ri nic'aj chic ri can ye tz'uyul chuka' quiqu'ui, xeyacatej y xe'el el. ³¹Y tek xbequimolo' c'a qui' juc'an chic, niquibila' c'a chiquiwech: Ri Pablo man c'a ruc'amon ta chi c'o pa cárcel, y c'a ta c'a chi nitak pa camic, ruma majun^q itzel rubanon ta riche (rixin) chi niban ta queri' chare.

³²Rumari' ri rey Agripa xubij chare ri Festo: Man ta na rubin chic chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi',^r nelese x ta el, xcha' ri Agripa.

Tek ri Pablo xtak el pa Roma

27 ¹Y tek bin chic c'a chi ri Pablo y nic'aj chic ri yec'o pa cárcel yetak el c'a pa Roma,^s ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Italia, xejach c'a el pa ruk'a' jun achi ri Julio rubi'. Ri Julio ri' jun capitán quiche (quixin) jun ciento soldados, y ri soldados ri' ye riche (rixin) ri jumoc soldados ri ye riche (rixin) ri Augusto nibix chique. ²Rumari' riyin ri Lucas, wachibilan c'a ri kach'alal Aristarco,^t ri nipe pa tinamit Tesalónica ri c'o pa Macedonia, xojbe c'a riq'ui ri Pablo. Xoj-oc el pa jun barco ri petenak c'a quela' pa jun tinamit ri Adramitio rubi', y nibe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chuchi' ri mar chiri' pa rucuenta ri Asia. ³Pa ruca'n k'ij xojapon c'a ri pa tinamit Sidón. Ri chiri', ri Julio^u ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados, xuben c'a jun nimalaj utzil chare ri Pablo, ruma xuya' k'ij chare chi xbe chuya'ic rutzil quiwech ri kach'alal y riche (rixin) chuka' chi ri kach'alal xquito' pe ri Pablo. ⁴Xoj-oc chic c'a el chupan ri barco, y xkaya' ca ri tinamit Sidón. Yac'a tek yoj benak, xbekac'ulu' jun nimalaj cak'ik', y rumari' c'o chi xojk'ax chuwech ri Chipre ri jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya', ruma xaxu (xaxe) wi chiri' ri ma can ta pa rubey ri cak'ik' c'o wi. Pa kajxocon c'a xic'o wi ca ri Chipre chake. ⁵Y tek kak'axan chic el ronojel ri mar ri c'o chiquiwech ri Cilicia y ri Panfilia, xojapon c'a pa tinamit Mira. Y ri Mira ri' pa rucuenta ri ruwach'ulef Licia c'o wi.

⁶Ri chiri' pa tinamit Mira, ri Julio ri capitán xberila' c'a jun barco ri petenak c'a quela' pa tinamit Alejandría,^v y nibe c'a pan Italia. Y chupan chic ri barco ri' xojrucusaj wi el riche (rixin) chi nikaben ri nic'aj chic bey ri c'a c'o na chi nikaben. ⁷Y q'uuy c'a k'ij ri can ekal yoj benak y c'ayef (cuesta)

^aMr. 6.20. ^oHch. 21.33; 22.30. ^pHch. 25.23. ^qHch. 23.9; 25.26; 1 P. 3.16; 4.14.

^rHch. 25.11. ^sHch. 25.12. ^tHch. 19.29; 20.4; Col. 4.10. ^uHch. 28.16. ^vHch. 28.11.

chi xojapon chuwech ri tinamit Gnido, ruma ri cak'ik' can c'a chkawech na c'a petenak wi, y yojrutzolij chikij. Rumari' xojbe chi xbekasutij pe rij ri Creta ri jun ti ruwach'udef ri c'o chuka' pa mar y xojic'o chuwech ri Salmón ri c'o pa rucuenta ri Creta. ⁸Y can riq'ui c'a chuka' ruc'ayewal yoj benak, kac'uan el ri ruchi' ya', y pa kajquik'a' c'o wi ca ri Creta. Y tek xbekila' jun lugar ri Utzilaj tak Puertos nibix chare, ri c'o chuka' pa rucuenta ri Creta, xojc'oje' c'a el chiri'. Ri lugar ri' chunakajal c'a ri tinamit Lasea c'o wi.

⁹Y can q'uiy yan c'a k'ij ri tibiyn, y c'a xu (xe) wi chiri' que'apon wi. Y can c'ayef (cuesta) chic chi niban binen pa ruwi' ri mar, ruma chi xa xk'ax yan ruk'ijul ri ayuno^w y xa ruk'ijul chic ri cak'ik', rumari' tek ri Pablo xubij chique ri achi'a' ri nuch'ob riya' chi achique ri rajawaxic chi niquiben.

¹⁰Riya' xubij c'a chique: Riyin nch'ob chi wi nikachop chic el bey pa ruwi' ya', xa can c'o ruc'ayewal xtuc'om pe, ma xaxu (xaxe) ta wi chare re barco y ri ejka'n ri ruc'uan el, xa can queri' chuka' chake riyoj, xcha'.

¹¹Yac'a ri Julio ri capitán ma xunimaj ta ri xubij ri Pablo chare. Xa ya ri xubij ri rajaf ri barco y ri xubij ri achi ri uc'uayon riche (rixin) ri barco, xa yari' ri xuben. ¹²Y ruma c'a ri chiri' xa ma can ta utz riche (rixin) chi yec'oje' ka riche (rixin) chi niquik'axaj na el ri rutiempo ri cak'ik', rumari' juba' ma quinojel ri xquich'ob chi xa más ta utz chi niquiya' ca ri acuchi (achique) yec'o wi, ruma riq'ui juba' xa yecowin ye'apon pa Fenice, ri c'o chuka' chiri' pa Creta. Ruma ri Fenice^x can ma pa rubey ta c'a cak'ik' c'o wi, astape' ri cak'ik' nipe pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij o astape' ta wi nipe pa xulan pe juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij.

Ri barco ri benak wi ri Pablo xuc'ul jun cak'ik' pa ruwi' ri mar

¹³Y tek xquitz'et chi jotol pe juba' cak'ik' quere' pa sur, riye' xquich'ob chi utz yojbe c'a ri pa Fenice. Tek xoj-el c'a el, xaxu (xaxe wi) c'a ri ruchi' ya' riche (rixin) ri Creta yoj benak wi. ¹⁴Pero c'a juba' c'a koj-el el chiri', tek xoc'ulun jun nimalaj cak'ik'^v ri petenak pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi ntel wi pe ri k'ij, jun cak'ik' ri sibilaj nim ruchuk'a', y norupaxij ri' chuwech ri barco ri yoj benak wi. ¹⁵Y ruma sibilaj nim ruchuk'a' ri cak'ik', can yojrunim c'a. Y man c'a yojcowin ta chic yojbiyín chkawech. Rumari' c'o chi xkaya' k'ij chi xojruc'uaj. ¹⁶Xojk'ax c'a el chrij jun ti ruwach'udef ri c'o pa mar, ri Clauda rubi'. Y chiri' ma can ta nim ruchuk'a' ri cak'ik', pero c'a c'ayef (cuesta) na xuben chkawech riche (rixin) chi xkajotoba' el ri jun ti co'ol lancha ri kiriren el ruma ri barco ri yoj benak wi. ¹⁷Y tek quijotoban chic el ri ti lancha chupan ri barco, ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco, xquixim ri barco riq'ui colo' ri nima'k rupan riche (rixin) chi niquito' juba' ri barco riche (rixin) chi ma nberupaxij ta ri'. Riye' quixibin qui' chi riq'ui juba' ri cak'ik' yerunim c'a chupan ri lugar ri xa ma nim ta rupan ya' ri nibix Sirte chare, y rumari' xequikasaj ri nimalaj tak tziek riche (rixin) ri barco

^w Lv. 23.27, 29. ^x Hch. 11.19. ^y Sal. 107.25-27.

y xquiya' k'ij chi xe'uc'uex ruma ri cak'ik'.¹⁸ Y pa ruca'n k'ij, ruma ri cak'ik' can ma kajnek ta ri ruchuk'a', rumari' xquirokij^z c'a ca pa ya' nic'aj chare ri ejka'n ri ruc'uan ri barco. ¹⁹ Y pa rox k'ij, ruma chi ri cak'ik' can c'a c'o na, can xojo'ton c'a chuka' riyoj, riche (rixin) chi q'uiy chare ri rusamajbal ri barco xkarokij ca pa ya'.^a ²⁰ Y ruma can sibilaj nim ri cak'ik' ri nimiyon kiche (kixin), y q'uiy yan k'ij ri ma katz'eton ta chic ruwech ri k'ij, ni quiwech ri ch'umila', rumac'ari' xa kacamic chic koyoben y man chic koyoben ta chi yojcolotej.

²¹ Y ruma can c'o yan chic k'ij ri majun utzilaj wa'in kabanon, ri Pablo xbepa'e' pe chiri' chiquicojol quinojel, y xubij chique: Xinimaj ta juba' ri xinbij chiwe ri pa Creta, man ta na xoj-el pe, man ta xkac'ulwachij quere' y man ta chuka' xkatz'ila' re barco, ri rusamajbal y ri ejka'n ri ruc'amom pe. ²² Yac'a re wacami nbij c'a chiwe: Ticukuba' ic'u'x, ruma majun ri xticom ta, xa can xu (xe) wi re barco ri xtiq'uis ca. ²³ Ruma chak'a' c'o jun ángel xuc'ut ri' chinuwech ri takon pe ruma ri Wajaf Dios,^b ri Dios ri yitajin nben ri rusamaj.^c ²⁴ Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: Pablo, man c'a taxibij ta awi'.^d Riyit can c'o c'a chi yatapon na ri pa Roma chuwech ri César.^e Rumari' majun c'a xtac'ulwachij. Y awuma c'a riyit,^f ri Dios xquerucol c'a chuka' ri ye awachibilan el chupan re jun barco re'. Can majun c'a xticom ca chiwe, xinuche'ex ruma ri ángel. ²⁵ Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x^g chi xquixcolotej, ruma riyin can wetaman wi chi ri Dios can xkojrucol wi achi'el ri xorubij ca ri ángel chuwe. ²⁶ Y c'o c'a chi pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya'^h xkojbeka wi ca, xcha' ri Pablo chique quinojel ri achi'a' ri ye benak chupan ri jun barco ri'.

²⁷ Y ca'i' yan c'a semanas tuchop wi pe ri cak'ik' ri', y kachapon c'a binen pa ruwi' ri mar ri Adriático rubi'. Y pa nic'aj ak'a' riche (rixin) ri ak'a' ri' tek ri achi'a' ri ye uc'uayon riche (rixin) ri barco xquinabej chi nakaj chic yojc'o wi apo chare jun ruwach'ulef. ²⁸ Y riye' xquetaj ri rupan ri ya'. Y xquitz'et c'a chi treinta y seis metros rupan ri ya' tek xquetaj ri pa nabey mul. Yac'a tek yoj biyinek chic apo juba', xquitz'et c'a chi xa xax nuben ka ri ya' ruma xaxu (xaxe) wi chic veinte y siete metros rupan. ²⁹ Y ruma niquixibij qui' chi ri barco nberupaxij ri' chiquiwech abej, rumari' xquirokij ka pa ya' caji' anclas, riche (rixin) chi ri barco ma nibiyin ta chic. Ri caji' anclas ri' pa rachek c'a ka ri barco yec'o wi. Riye' can nicajo' c'a chi chanin ta niseker pe, pero ma juba' c'a niseker ta pe. ³⁰ Y ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco nicajo' c'a ye'anmej el. Rumari' xquikasaj ka ri ti lancha pa mar, y niquiben c'a chi achi'el ya ri nic'aj chic anclas ri yec'o chuwech ri barco ri yetajin chukasaxic. ³¹ Rumari' ri Pablo xberuya' c'a rutzijol chare ri capitán quiche (quixin) ri soldados y chuka' chique ri soldados. Riya' xubij c'a chique: Wi xtiya' k'ij chi ye'anmej el ri can ye'uc'uan wi riche (rixin) ri barco, majun chiwe riyix ri xticolotej ta chuwech ri camic.

^z Fil. 3.7, 8; He. 12.1. ^a Jon. 1.5. ^b Am. 3.7; Hch. 23.11. ^c Ro. 1.9; 2 Ti. 1.3. ^d Is. 41.10, 14; 43.1, 2. ^e Hch. 19.21; 23.11; 25.11. ^f Gn. 39.5, 23; Job 22.29, 30. ^g Lc. 1.45. ^h Hch. 28.1.

³²Rumari' xepe ri soldados xequikupila' ca ri colo' ri achoj riq'ui ximiben wi ri ti co'ol lancha chuwech ri barco, riche (rixin) chi ri ti lancha ri' tibe na ca.

³³Yac'a tek xuchop niseker pe, ri Pablo xubij c'a chi quewa'. Y quec'are' ri xubij riya' chique quinojel ri ye benak pa barco: Wacami nitz'aket ca!'i semanas ri ma yix ta warnek jabel, y chuka' majun utzilaj wa'in ibanon.

³⁴Rumac'ari' nbij chiwe wacami, chi quixwa' chi utz riche (rixin) chi c'o iwuchuk'a'. Ruma can xkojcolotej konojel, can ni jun rusmal tak iwi' ri xtitzak ta ca, achi'el ri xk'alajsex chinuwech. Can majun c'a ri c'o ta xtuc'ulwachij.ⁱ

³⁵Y tek ch'onak chic c'a ka ri Pablo, riya' xberuc'ama' c'a pe jun caxlan wey, xumatioxij' chare ri Dios chiri' chiquiwech quinojel, xuwech' y xuchop c'a rutijic. ³⁶Y ya chuka' ri' tek quinojel xcuke' ka juba' quic'u'x, y xquichop wa'in. ³⁷Y konojel c'a ri yoj benak pa barco, yojc'o c'a ca!'i ciento riq'ui setenta y seis. ³⁸Y tek ye waynek chic ka chi utz, xquichop c'a ca ruc'akic ri trigo pa mar, riche (rixin) chi ma al ta nuben ca ri barco.

Ri barco xq'uis ca pa mar

³⁹Tek xseker c'a, ri achi'a' ri ye uc'uayon riche (rixin) ri barco ma quetaman ta achique ruwach'ulef xebeka wi. Xaxu (xaxe) wi c'a xquitz'et chi c'o jun ruk'a' ya', y jabel ri ruchi'. Rumari' xquich'ob c'a chi riq'ui juba' yecowin niquic'uaj apo ri barco chiri'. ⁴⁰Rumari' xquikupila' ca ri colo' riche (rixin) ri anclas, y ri anclas xebe ca chuxe' ri mar. Y xequisol ca ri k'abet riche (rixin) ri barco. C'ac'ari' xquijotoba' ri jun nimalaj tziek ri c'o apo chuwech ri barco, y ri cak'ik' xuchop runimic ri barco chuchi' ya'. ⁴¹Y can c'a ma jane yojapon ta chuchi' ri mar, tek xbekila' jun boloj sanayi' c'o chuxe' ya', y chiri' xberukebuj wi ri' ri ruxe' ri rutza'n ri barco,^k y chiri' xk'ate' wi ca. Can ma xsilon ta chic. Y ri rachek ri barco can xuchop nijok'otej ruma ri ya' can riq'ui c'a ruchuk'a' nberupaxij ri' chiri'.

⁴²Yac'ari' tek ri soldados xquich'ob' chi yequicamisaj c'a quinojel ri presos, riche (rixin) chi majun nimuxan (natin) el riche (rixin) chi nanmej. ⁴³Yac'a ri capitán man c'a xrajo' ta chi xquiben queri',^m riche (rixin) chi nicolotej ri Pablo. Xa xubij c'a chi quinojel c'a ri can yecowin yemuxan (ye'atin), tiquic'aka' el qui' y quebe nabey, riche (rixin) chi yebe'el chuchi' ya'. ⁴⁴Yac'a ri nic'aj chic ri ma yecowin ta, xubij c'a chique chi quequichapala' el tz'alan o xabachique che' riche (rixin) ri barco ri ye jok'otajnek chic el, riche (rixin) chi ma yejik' ta. Y queri' xkaben riche (rixin) chi xoj-el c'a chuchi' ya',ⁿ y majun c'a ri xcom ta chake.

Tek ri Pablo xc'oje' ri pa Malta

28 ¹Y tek konojel yoj colotajnek chic el ri pa ya', xketamaj c'a chi ri ti ruwach'ulef ri', ri c'o pa mar,^o Malta rubi'. ²Y ri winek ri aj chiri'

ⁱ 1 R. 1.52; Mt. 10.30; Lc. 12.7; 21.18. ^j 1 S. 9.13; Mt. 15.36; Mr. 8.6; Jn. 6.11; 1 Ti. 4.3, 4.

^k 2 Co. 11.25. ^l Pr. 12.10; Ec. 9.3; Is. 59.7; Ro. 3.15. ^m Pr. 16.7; Jer. 38.10; Hch. 23.10.

ⁿ Sal. 107.30. ^o Hch. 27.26.

pa Malta, can utz quina'oj xquiben kiqu'ui^p ruma xquibox jun k'ak'. C'ac'ari' xojquisiq'uij (xojcoyoy) konojel riche (rixin) chi nikamek' ki' chuchi' ri k'ak', ruma c'o tef y ntajin job. ³Y tek ri Pablo xberuc'ama' pe juboraj xc'a'y y tek ntajin c'a ka chuya'ic pa k'ak', xbe'el c'a pe jun cumatz chupan ri xc'a'y ri' ruma xuna' ri k'ak'. Ri cumatz ri' xberuch'ica' ri' chrij ruk'a' ri Pablo, y man c'a nitzak ta el. ⁴Y tek ri winek ri aj chiri' pa Malta xquitz'et chi ri cumatz tzelal chrij ruk'a' ri Pablo, niquibila' c'a chiquiwech: La achi la' can nik'alajin chi jun achi camisanel, ruma astape' xcolotej pe chupan ri mar, ya c'a la cumatz ri xticamisan el riche (rixin) wacami. Can c'o c'a chi nutoj na ri etzelal rubanon,^q yecha' c'a ri winek ri'.

⁵Xpe ri Pablo xutotaj ca ri cumatz^r pa k'ak', y majun retal chi c'o ta ri nuc'ulwachij. ⁶Pero quinojel ri winek quitzuliben quitzuliben apo ri Pablo, coyoben c'a chi xtibesipoj pe o xticom ka. Y xeyaloy c'a xcoyobej y xquitz'et chi xa majun rubanon, man chic c'a xquibij ta chi ri Pablo jun achi camisanel, xa xquibij c'a chi riya' jun dios.^s

⁷Y chunakajal apo ri lugar ri yojc'o wi, c'o c'a jun li'aj ulef riche (rixin) jun achi ri Publio rubi'. Y riya', yari' ri aj k'atbel tzij chupan ri lugar ri'. Jabel xojruc'ul ri pa rachoch, y oxil' c'a k'ij ri jabel xojrilij. ⁸Yac'a ri rutata' ri Publio kajnek pa ch'at ruma yabil. Nimalaj c'aten y quic' chupan ri ntoc c'a chare. Y ri Pablo xapon c'a chutz'etic. Xuben orar, y xuya' chuka' ruk'a' pa ruwi', y ri yawa' xc'achoj.^t ⁹Xa riq'ui c'a chi queri' xuben ri Pablo, can xbe c'a rutzijol. Y xe'oka c'a riq'ui ri Pablo ri nic'aj chic yawa'li' ri yec'o chiri' pa Malta. Y ri Pablo xeruc'achoj^{saj} el. ¹⁰Y ri winek ri aj chiri' pa Malta can xquiya' c'a kak'ij^u y can jabel wi quina'oj xquiben kiqu'ui. Y tek xojbe, riye' xquiyala' el ri xtic'atzin chake chupan ri kabey.

Tek ri Pablo xapon c'a pa Roma

¹¹Y oxil' ic' ri xojc'oje' c'a ri chiri' pa Malta. Y c'o c'a jun barco ri nipe c'a quela' pa tinamit Alejandría.^v Ri barco ri' ruc'uan c'a ri quiwachbel ca'li' dios chutz'a'n. Ri dios ri', Cástor y Pólux quibi'. Y c'o c'a ri chiri' pa Malta, ruma chiri' xc'oje' wi chupan ri tiempo riche (rixin) cak'ik'. Y chupan c'a ri barco ri' xojbe wi. ¹²Y xojapon pa tinamit Siracusa, y xojc'oje' oxil' k'ij ri chiri'. ¹³Y xu (xe) wi xoj-el c'a el ri chiri', xkac'ujaj el ri ruchi' ya', y xojapon chic pa jun tinamit ri Regio rubi'. Y pa ruca'n k'ij chare ri kojapon wi pa tinamit Regio, yac'ari' tek xkachop chic c'a el binen ruma chi xjote' pe ri cak'ik' quere' pa sur. Y pa ruca'n k'ij ri koj-el wi el ri pa tinamit Regio, yac'ari' tek xojapon ri pa tinamit Puteoli. ¹⁴Y chiri' chupan ri tinamit ri', yec'o c'a kach'alal^w xebekila', y riye' xquibij c'a chake chi kojc'oje' ka' jun semana quiqu'ui. Tek xtz'aket c'a ri jun semana ri', c'ac'ari' can choj xojbe c'a pa Roma. ¹⁵Ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Roma quic'axan chic c'a chi yojapon, rumari' xepe chikac'ulic. Yec'o ri xojoquic'ulu' ri pa jun tinamit ri Foro de Apio

^pHe. 13.1, 2. ^qLc. 13.2; Jn. 9.2. ^rSal. 91.13; Mr. 16.18; Lc. 10.19. ^sHch. 8.10; 10.25; 14.11; Ap. 22.8, 9. ^t1 R. 17.20-22; Mt. 9.18; Mr. 6.5; 7.32; 16.18; Lc. 4.40; Stg. 5.14. ^u1 Ti. 5.17. ^vHch. 27.6. ^wSal. 119.63. ^xMt. 10.11; Hch. 9.42, 43; 19.1; 21.4, 7, 8.

rubi', y yec'o chuka' ri xojoquic'ulu' pa jun chic lugar ri Tres Tabernas rubi'. Tek ri Pablo xerutz'et c'a ri kach'alal ri', xumatioxij chare ri Dios. Y re' xuya' ruchuk'a' xuna' riya'. ¹⁶Y tek xojapon c'a ri pa Roma, ri Julio ri capitán xerujech c'a ri presos pa ruk'a' ri jun achi ri uc'uey quiche (quixin) ri achi'a' ye chajinel. Yac'a chare ri Pablo xbix chi utz nic'oje' ruyonil pa jun jay,' y xtichajix ruma jun soldado.

Tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Roma

¹⁷Y oxil' yan c'a k'ij tapon wi ri Pablo pa Roma, tek xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri principali' chiquicojol ri israelitas ri yec'o pa Roma. Y tek xe'apon riq'ui, xubij c'a chique: Wech aj Israel, riyin majun achique ta c'a nbanon^z chique ri nic'aj chic wech aj Israel, ni majun chuka' achique ta nbin chrij ri quibin ca ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca ri c'o chi nikaben, pero ri pa Jerusalem xichapatej y xijach pa quik'a' ri aj k'atbel tzij ri ye aj Roma. ¹⁸Y tek riye' xquic'utuj chuwe achique ri nbanon, xquich'ob c'a chi yinquesaj el, ruma majun mac ri xilitej ta^a chuwij riche (rixin) chi queri' yitak ta pa camic. ¹⁹Yac'a ri kech aj Israel ma xcajo' ta chi xinelesex ca, y rumari' riyin xinc'utuj c'a chi ya ri César^b ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma ruma ta c'a chi c'o tzujunic (sujunic) nc'amom pe chiquij ri nuwinak, ruma ta ri' xinc'utuj queri'. Ma tich'ob ta queri'. ²⁰Xa rumari' xintek isiq'uixic (iwoyoxic) riche (rixin) chi can yixintz'et y riche (rixin) chuka' chi riyix can wuq'ui riyin niwetamaj wi el achique c'a ruma tek quere' nc'ulwachin. Ruma konojel riyoj israelitas cukul kac'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquec'astej pe,^e y ruma chi yari' ri nuniman riyin, rumari' tek yin ximil riq'ui cadena^d wacami, xcha' ri Pablo.

²¹Y ri israelitas ri' xquibij chare ri Pablo: Riyoj majun wuj takon ta pe chake cuma ri aj Judea ri nich'o ta chawij riyit. Ni majun chuka' chique ri kach'alal ri ye petenak chiri' ri yebin ta chi c'o ta mac abanon. Majun. ²²Pero riyoj ketaman c'a chi pa ronojel lugar, ri winek can sibilaj c'a yech'o chiwij riyix ri yixnatan rubi' ri Jesús,^e y nikajo' c'a niketamaj achique rubanic ri na'oj ri ac'amom pe riyit, xecha' chare.

²³Y xquicha' c'a ca jun k'ij riche (rixin) chi queri' niquimol qui', y ri Pablo xtubij c'a ri achique nicajo' niquetamaj. Y tek xapon c'a ri k'ij ri', sibilaj c'a winek ri xbequimolo' qui' riq'ui ri Pablo, y riya' xuchop c'a rutzijoxic y ruk'alajsaxic ri rajawaren ri Dios chique. Xuchop c'a nitzijon tek xel pe ri k'ij y xutanaba' c'a ya tek xka ka ri k'ij, ruma riya' xrajo' c'a chi xk'ax ta chiquiwech chi ri Jesús^f yari' ri Cristo, achi'el nubij ri tz'ibatal ca ruma ri Moisés y cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ²⁴Yec'o c'a ri xeniman^g ri xubij ri Pablo, y yec'o ri ma xeniman ta.^h ²⁵Y ruma xa ma junan ta c'a quiwech, xquichop chi xebe el. Pero can c'a xquic'axaj na

^yHch. 24.23. ^zHch. 21.33; 24.12; 25.8. ^aHch. 22.24; 24.10; 25.8; 26.31. ^bHch. 25.11. ^cHch. 26.6, 7. ^dHch. 26.29; Ef. 3.1; 4.1; 6.20; 2 Ti. 1.16. ^eHch. 24.5. ^fLc. 24.24; Hch. 17.2, 3; 26.22, 23. ^gHch. 18.6-8. ^hHch. 14.4; Ro. 3.3.

el ri ruq'uisbel tak ch'abel ri xubij ri Pablo. Y riya' xubij: Ri ch'abel ri xuya' ri Lok'olaj Espíritu chare ri profeta Isaías ri xk'alajsan ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, can utz chuka' nuben chi nibix chiwe riyix, ruma ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a:

²⁶ Cabiwin quiq'ui ri awinak, y jabij chique:

Riyix xtiwac'axaj' y ma xtik'ax ta chiwech ri xtiwac'axaj.

Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa cuenta ri nitzu'.

²⁷ Ruma ri cánima re winek re' xa xquicowirisaj.

C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak quixquin ri niquic'axaj.

Ri runak' tak quiwech, quiyupuban, ruma ma nicajo' ta yetzu'un.^j

Riye' can majun nicajo',

can ma nicajo' ta niquic'axaj,

can ma nicajo' ta nika pa tak cánima,

ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x, riche (rixin) chi riyin nchojmirisaj ri quic'aslen.

Queri' xubij ri Lok'olaj Espíritu.

²⁸ Rumac'ari' tiwetamaj ca riyix, chi ri winek ri ma ye israelitas ta, xapon yan c'a ri colotajic riche (rixin) ri Dios quiq'ui. Riye' can niquic'axaj wi ri ch'abel ri takon pe^k chique.

²⁹ Y tek ri Pablo xubij queri' chique ri rech aj Israel, xebe y can xquich'ojila' c'a chiquiwech.

³⁰ Y ri Pablo can tz'aket c'a ca'! juna' ri xc'oje' chupan ri rachoch ri rukajon, y xeruc'ul c'a quinojel ri winek ri xe'apon riq'ui. ³¹ Y riya' xutzijoj c'a chique ri rajawaren ri Dios y xerutijoj c'a chuka' ri winek chrij ri samaj ri xorubana' ka ri Ajaf Jesucristo. Riya' can ma xupokonaj ta^l xutzijoj chique quinojel. Y can majun chuka' xbin chare ri Pablo chi ma tutzijoj ta chic ri ruch'abel ri Dios.

ⁱ Is. 6.9; Jer. 5.21; Ez. 12.2; Mt. 13.14; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Ro. 11.8. ^j Is. 44.18.

^k Hch. 26.17; Ro. 11.11. ^l Hch. 4.13, 31.